Sešit 1. Cena 18 kr.

ANTONÍN MAREK.

EHO ŽIVOT A PŮSOBENÍ I VÝZNAM V LITERATUŘE ČESKÉ.

íspěvkem k poznání snah a úsilí našich kněží buditelů

podává

Dr. JAN JAKUBEC.

V PRAZE.
Nákladatel Dr. FRANT. BAČKOVSKÝ, knihkupec.
1896.

Tato „Všeobecná zajímavě poučná knihovna"

obsahuje:

Číslo I.: **Obrázky z dob našeho probuzení.** Napsal Dr. Frant. Černý. Cena 1 zl. 20 kr., stkv. váz. 1 zl. 80 kr.

Číslo II.: **Mimochodem.** Příhody a nehody z cest Josefa Wünsche. Cena 80 kr., stkv. váz. 1 zl. 40 kr.

Číslo III.: **Kuchyně a stůl našich předků.** Líčení dějepisné ze XVI. století. Napsal Dr. Zikmund Winter. Cena 90 kr., stkv. váz. 1 zl. 50 kr.

Číslo IV.: **Z potulek francouzským krajem.** Črty a drobné studie z cest. Napsal Dr. Jiří Guth. Cena 1 zl., stkv. váz. 1 zl. 60 kr.

Číslo V.: **Z pozemské přírody.** Sebrané výklady a úvahy, které sepsal Dr. F. J. Studnička, v. ř. professor při c. k. české universitě. S 10 obr. Cena 90 kr., stkv. váz. 1 zl. 50 kr.

Číslo VI.: **Pět let na Sumatře.** Vypravování vojenského lékaře. Napsal MUDr. Pavel Durdík. Se 7 obr. Cena 2 zl. 70 kr., stkv. váz. 3 zl. 40 kr.

Číslo VII.: **Z časů dávných i našich.** Obrázky zvykoslovné a kulturní. Napsal F. V. Vykoukal. Cena 1 zl. 60 kr., stkv. váz. 2 zl. 25 kr.

Číslo VIII.: **Ode břehů moře Středozemského.** Obrázky z Korsiky, Alžíru, Tunisu, Tripolisu a Sicilie. Napsal Dr. Jiří Guth. Cena 1 zl. 20 kr., stkv. váz. 1 zl. 80 kr.

Číslo IX.: **Zápasy s býky.** (Corrida de Toros.) Dojmy a obrazy ze Španělska. Píše MUDr. Pavel Durdík. S 16 obr. Cena 1 zl. 50 kr., stkv. váz. 2 zl. 15 kr.

Číslo X.: **Před třiceti lety.** Vzpomínky na válečný rok 1866, vyňaté z pamětí vyššího důstojníka. Se 14 obr. Cena 1 zl. 60 kr., stkv. váz. 2 zl. 25 kr.

Číslo XI.: **Před čtyřiceti lety.** Ze svých pamětí na vojenský pobyt v knížectví Valašském roku 1856 napsal Emanuel svob. pán Salomon z Friedbergů (Mírohorský). Se 42 obrázky od spisovatele kreslenými. Cena 1 zl. 20 kr., stkv. váz. 1 zl. 80 kr.

Číslo XII.: **Na půdě moři urvané.** Črty z výletu do Hollandska. Napsal Dr. Josef Štolba. Cena 1 zl. 50 kr., stkv. váz. 2 zl. 15 kr.

Číslo XIII.: **V Západní Indii.** Cestopisné obrázky. Napsal Dr. Josef Štolba. Druhé, znova spracované vydání.

Číslo XIV.: **Letem přes řecký kraj.** Feuilletony z cest. Napsal Dr. Jiří Guth. Cena 1 zl. 20 kr., stkv. váz. 1 zl. 80 kr.

Číslo XV.: **Hry olympické** za starověku a za dob nejnovějších. Napsal Dr. Jiří Guth.

VŠEOBECNÁ

ZAJÍMAVĚ POUČNÁ KNIHOVNA.

Číslo XVI.

Dr. JAN JAKUBEC:

ANTONÍN MAREK.

Jeho život a působení i význam v literatuře české.

V PRAZE.

Nakladatel Dr. FRANT. BAČKOVSKÝ, knihkupec.

1896.

ANTONÍN MAREK.

JEHO ŽIVOT A PŮSOBENÍ I VÝZNAM V LITERATUŘE ČESKÉ.

Příspěvkem k poznání snah a úsilí našich kněží buditelů

podává

Dr. JAN JAKUBEC.

(S podobiznou A. Marka.)

V PRAZE.

Nakladatel Dr. FRANT. BAČKOVSKÝ, knihkupec.

1896.

Knihtiskárna B. Grunda a V. Svatoně na Král. Vinohradech.

ÚVOD.

Přátelům velikých mužů dostává se často štěstí, že jim přáno jaksi nepřímo účastniti se slávy a vděčnosti národa, která se prokazuje oněm velikánům; každá jejich sebe menší zásluha vzrůstá v nimbu nesmrtelných přátel jejich.

Ne tak s Ant. Markem. S jeho jménem vstupuje sice každému Čechu, třeba i méně znalému našich literárních dějin, na mysl jasný obraz »tichého genia«, ale obyčejně bývá to jen jeho přátelství s Josefem Jungmannem, částečně i jeho vlastenecké působení, pro které utkvěl ve vděčné vzpomínce svých potomkův. Ač vrstevníci jeho vážili si ho v letech desátých a dvacátých jako vynikajícího básníka, jako znalce českého jazyka a dost šťastného rozhojňovatele jeho, přece pravý jeho význam pro rozvoj českého básnictví za jeho života nebyl chápán; zastiňovali jej spisovatelé plodnější, zvláště známý básnický kruh Puchmajerský. Nejvíce ještě cenily se z Markovy literární činnosti jeho práce filosofické, protože toto pole české literatury bylo málo vzděláváno, a každý pokus v něm viditelněji vynikal. Když pak přišly v naše snahy a boje nové proudy, vzpomínali ho sice jednotliví staří pracovníci, kteří se s ním znali osobně, avšak širší veřejnost česká zapomínala na bělovlasého kmeta

v tichém útulku libuňském. Teprve na konec svého dlouhého života upoutal k sobě pamětník oněch prvních dob nadšení a zápalu vlasteneckého, jaké vzniklo v našem národním životě na počátku tohoto století, širší pozornost. Zejména dílo V. Zeleného o nesmrtelném jeho příteli Jos. Jungmannovi ocenilo po zásluze také působení Ant. Marka. A od té doby jeho význam pro náš život národní víc a více stoupá.

Ant. Marek zasáhl šťastnou a plodnou činností svou do velmi mnohých oborů. Bylť proslulým vlastencem a všem vrstevníkům známým hlasatelem slovanské myšlenky, byl vynikajícím básníkem a vědeckým spisovatelem své doby, byl výborným vychovatelem mládeže a věrným vůdcem učitelstva ve svém vikariátu, byl dobrým pastýřem svým osadníkům. Životopisec jeho je zajisté v nesnázi, kterému z těchto oborů působení Markova dáti přednost; ve všech byl na svém místě, ve všech rozvinul šťastnou a blahodárnou činnost. Řídilť se po celý svůj život svým vlastním hlubokým heslem:

»Pracuj, pokud času zbývá!
Přítomnost kolébka budoucnosti.«

Libuň, ve které Marek prožil velkou část svého dlouhého a požehnaného života, uctila právě letošního roku jeho památku jako svého oddaného vůdce nejen v duchovním povolání, nýbrž i jako upřímného, moudrého a ochotného rádce v denních potřebách života, jako neúnavného povzbuzovatele, který radou i příkladem usiloval o povznesení stavu rolnického, o jejich vzdělání a větší blahobyt.

Tato slavnost dala k přítomnému spisku podnět. Chtěl jsem při této příležitosti vzbuditi jen zasloužilou vzpomínku na zásluhy Markovy. Avšak při práci samé nabýval jsem čím dále, tím pevnějšího přesvědčení, že Marek zaslouží si více nežli pouhý příležitostný spisek; hleděl jsem tedy zdárné jeho působení vystihnouti co možná úplně ve všech směrech. Chtěl jsem tím zároveň osvědčiti svou pietu k němu.

Znal jsem ho osobně; poutával mne chlapce jako můj duchovní. Pamatuji se živě, jako by to bylo ještě dnes, na ten laskavý pohled, když o slavné visitaci v libuňské škole seděl zrovna přede mnou a pilně sledoval mou odpověď na danou mi otázku; jako by stál přede mnou, rozpomínám se naň, když shrbený kmet, opíraje se o svou hůl a provázen jsa svým velkým psem, procházel se mezi farskými poli, aby se těšil jejich hojné úrodě.

Za svých studií gymnasijních slyšel jsem Ant. Marka uváděti též mezi českými spisovateli. Mluvilo se o něm ovšem jako o spisovateli druhého, třetího řádu. Nicméně i tak mne zajímal. Při oslavě Markových stoletých narozenin v Libuni r. 1885, když jsem sbíral látku o něm, poznal jsem jeho působení trochu

blíže. Pátral jsem pak po jeho pracích podrobněji, zaliboval si v nich, čím více jsem je četl, dával jsem se nadchnouti jeho vlasteneckou horlivostí, až z tohoto studia vznikl před 10 lety můj první pokus literární »Význam Ant. Marka pro literaturu českou«. (Článek uveřejněn byl v Č. Č. M. na r. 1890.) Chtěl jsem jím přispěti k spravedlivějšímu ocenění tohoto spisovatele a doufám, že ne docela bez výsledku. Tento článek znovu zpracovav, vypsal jsem podrobněji též průběh jeho života a jeho zásluhy také v jiných oborech jeho zdárného působení.

Celá Markova bytost i činnost obráží se v bytosti a činnosti většího jeho přítele, Jos. Jungmanna; proto přirozeně objevuje se v tomto spisku i jméno Jungmannovo často. Spis o životě a působení Markově je jaksi doplňkem a folií k důkladnému spisu V. Zeleného o Jos. Jungmannovi.

* * *

Podobnými snahami a úsilím na prospěch našeho národa, za jeho individualitu, za zvláštní jeho poslání osvětové jako Marek vyznamenávali se též mnozí jiní kněží v tehdejších dobách, třeba že nepůsobili vždy s tak intensivní oddaností pro věc. Připadala jim vůdčí role zejména v působení na širší vrstvy. Objevuje se tedy Marek jaksi jako typický zástupce tehdejších kněží buditelů a zároveň vlasteneckých idejí z první polovice našeho století. V tom je srovnání s našimi dobami zajisté velmi poučné. Z našich poměrů alespoň nedá se dobře pochopiti zjev, který ovšem není nahodilý, nýbrž

vyplývá z tehdejších proudů vzdělanostních, že byli to právě kněží, kteří nejčetněji a nejsměleji účinkovali při našem probuzení; působili v tomto duchu přes zřejmou nelibost a protesty kruhů vládních a namnoze i proti vůli svých představených.

Podati poučení o těchto snahách a osvětliti takto mnohostrannou činnost jednoho z těchto nejhorlivějších buditelů bylo účelem mého spisku.

Antonín Marek.

I. část.

Markův život a působení.

I.

Markovo mládí. Jeho vzdělávání: ve škole turnovské; studie gymnasijní a filosofické. Ráz tehdejšího učení filosofického. Theologické studie v Litoměřicích. Přátelství Markovo s Jungmannem. Tento uvádí svého přítele na dráhu spisovatelskou a povzbuzuje jej usilovně ku pracím literárním.

Antonín Marek narodil se dne 5. září r. 1785 v Turnově. Otec jeho, po němž syn dostal i křestní jméno,*) byl měšťanem turnovským. Nežli se v Turnově usadil, byl zaměstnán po sedm let u svého strýce, dvorního klenotníka v Drážďanech. Po té koupil si domek v Turnově, vlastně trochu stranou Turnova. Živil se broušením drahokamů, kterýmžto zaměstnáním Turnov a jeho okolí proslul již v XVII. stol.

Dům, ve kterém bydlela rodina Markova, byl památný tím, že sloužíval kdysi Českým Bratřím, v městě a okolí usedlým, za shromaždiště k modlitbám a cvičením náboženským. Proto říkali tam »na sboře« a děti z domu toho, jak sám Marek vypravuje, nazývali »sborské«.**) Vědomí o významu domu otcovského

*) V matrice turnovské zapsán je »Antonín Josef«; druhé jméno dostal snad po matce, která slula Josefa; byla rozená Renátova v Turnově.

**) Nyní městská rada turnovská přezvala toto starobylé a historicky památné místo »Sady Rudolfovými«, ale lid říká stále »Na sboře«.

u Marka později také proniklo, že volil i podle něho jméno spisovatelské Bolemír Izborský.

Avšak ještě v útlém věku stihla malého chlapce krutá rána: zemřel mu otec, zůstaviv čtyři nedospělé děti starosti ovdovělé manželky. Ta pečovala snažně o jejich vychování.

Od šestého svého roku chlapec posílán byl do d o m á c í š k o l y. Ačkoli v mnohých českých městech byly zřízeny v té době německé školy, turnovská zůstala přese všechny snahy poněmčovací z posledních let vlády Marie Terezie a za panování císaře Josefa II. českou.

Učení v této škole bylo dosti skrovné; pociťovalť se tehdy značný nedostatek přiměřeně vzdělaného učitelstva. Žáci učili se tam vedle náboženství hlavně psaní, čtení a počítání. A to bylo ještě velmi nuzné. Marek sám v pozdějších svých letech rozpomínal se hlavně na učení jazyku českému, jak nám zaznamenal ve svém vlastním životopise*): »Jakkoli chudé se mohlo zváti učení co do pravopisu, jednak tolik jsem získal, že jsem uměl rozeznávati *š* od *ž*, *d* od *t* atd., čehož, jak jsem později na jiných shledal, mnozí neuměli, jenž v německých normálkách **) dětská léta ztrávili.«

Markova matka pečovala též o jiné vzdělání svého

---

*) J. W. Michl, Auplný literaturní letopis, str. 300 č. 361.

**) Normálními školami přezvány hlavní školy, zřizované ve všech městech krajských a jiných větších (všude německé). Normální školou původně podle »Všeobecného školního řádu z r. 1774« byla nazývána vzorná škola v hlavním městě (sídle komise školské), kde se učitelé připravovali pro své povolání.

syna: dala ho učiti na této škole též zpěvu; kromě toho také trochu hudbě na klavír a na housle. Vědělať, že toto vzdělání může býti chlapci jednou ku prospěchu.

Avšak ke škole této nepoutaly Marka blahé upomínky.

Později když se stal školdozorcem svého okresu, v němž vychodil si nejnižší školu, Marek učitelstvu na výstrahu kreslil obraz, jaký utkvěl mu z dob jeho prvních dojmů školských: »Se žalostí sobě připomínám zkušenost z mladších let, neboť kdo 70 let prožil, může o tom půlstoletí zprávu dáti, kterak a jakými pobídkami se tenkrát vyučovalo. Tehdáž znělo ustavičně: „Ty, dube, kdákej, až dokdákáš!« »Kuckej, až vykuckáš!« »Však to ani pes nežere!« »Už jsem pravil, že máš řezanku v hlavě!« a j. v. Podobnými hrubozrnnými vtipy bavil se učitel a popichoval žáky. Chyby i nechyba musela probíhati skrze bodlavou vochličku hany a potupy a mnozí žáci odnesli si ze školy vlepenou přílepku do obecného života, jako památku toho žezla, které nad nimi z mládí panovalo. A to je to, co bývá a bývalo ve školách více méně a co býti nemá nikterak«.*)

Podle starého zvyku, dosud ještě běžného v této krajině, chlapec dán byl v desíti letech do německé vesnice Wiesenthalu u Smržovky, aby si tam osvojil německý jazyk. Pobyl tam rok.

Sotva se vrátil, musel brzy zase opustiti rodný dům. Měl nastoupiti v jedenáctém roce věku svého své studie gymnasijní. V krajině této oblíbeno bylo

*) Fr. Zelinka: Život a působení Ant. Marka, str 49.

zvláště slezské město Grüssau (Marek zčešťuje je jednou Křešov, po druhé Krysobor).

Sem utíkali se zejména chudší studenti, protože jim v tamnějším klášteře cisterciáckém dána byla obživa. Za to povinni byli státi se kostelními zpěváky. Markovi přišel jeho vycvik ve zpěvu velice vhod. Tehdejší gymnasium mělo jen pět ročníků. Marek tedy vystudovav poslední třídu humanitní, poetiku, opouštěl chlapecký život klášterní ve Slezsku, aby pokračoval ve vlasti ve svých studiích.

* * *

Na podzim r. 1801 šestnáctiletý student ubíral se z Turnova do Prahy, aby tam pokračoval ve vyšších studiích. Vstoupil do filosofie. Zanícenou mysl vědychtivého jinocha čekalo na tomto vyšším učilišti, jež skládalo se ze tří ročníků (logiky, fysiky a metafysiky — jak sluly podle učebních předmětů), široké pole nových poznatků. Bylť tu od r. 1784 v platnosti nový řád studijní, podle kterého na filosofii přednášelo se o všeobecných dějinách, o diplomatice, heraldice, přírodopisu, fysikálním zeměpisu a technologii, o praktické geometrii, o vyšší mathematice, o astronomii, vykládali se latinští a řečtí klassikové a jiné vědy.

Tyto předměty musil si osvojiti každý posluchač všechny; bývali k tomu určeny učebnice; pořádek, ve kterém jednotlivé obory vědecké měly býti poslouchány, byl pevně ustanoven.

Filosofická fakulta za těch časů působila velmi mocným vlivem na mladé mysli horlivějších posluchačů. V síních klementinských ozýval se duch nové doby.

Smělé nauky filosofů francouzských, anglických i německých, kteří obírali si za předmět svého badání nejen nedotknutelné dříve podání náboženské, nýbrž i zřízení politická a sociální, prodraly se konečně též na vyšší učiliště byrokratického a ztrnulého Rakouska. Rozšířené předměty vědecké, o nichž se tehdy na universitě přednášelo, zavdávaly k výkladům v tomto volnějším duchu dosti příležitosti. U posluchačstva docházely nadšené záliby a nebývalého dříve horlivého popudu pro vědecké badání.*)

Poněvadž pak podle tehdejšího zřízení všichni posluchači universitní, ať právníci, ať medici, ať bohoslovci musili napřed projíti třemi ročníky filosofie, nežli mohli se oddati na ostatních fakultách studiím odborným, přirozeno, že tímto svobodomyslným duchem proniknuta byla také většina tehdejších bohoslovců.

Také u nich jeví se namnoze nejen vyvinutý smysl pro svobodu a stejná práva politická jednotlivých národů, nýbrž i liberární názor náboženský, který chová se zcela shovívavě ke každému vyznání náboženskému a pomíjeje vší přísné orthodoxie, připouští volnější badání a rozumování v otázkách náboženských.

Ideje filosofické a osvětové vůbec, které přicházely k nám od západu a nejmocněji se projevovaly živým slovem na kathedrách filosofické fakulty, za-

*) Podrobněji o rázu tehdejších studií filosofických vykládá Tomek, Geschichte der Prager Universität, str. 337 a sl.; V. Zelený, Život Jos. Jungmanna, str. 11 a sl. Policejní tlak vlády Františka I. na universitě zavládl teprve v letech desátých a dvacátých našeho století.

kotvily se v mladých srdcích posluchačů filosofie, aby je provázely po celý jejich život pozdější.

Také u Marka vliv filosofických studií na universitě pražské ukazuje se po celý jeho život. Ukazuje se v liberálnějším pojímání života a názoru na svět i ve shovívavém názoru náboženském, kterého základem je deismus. Vliv učení na filosofické fakultě jeví se též ve veliké všestrannosti Markova vzdělání. Kromě toho ve zvláštní zálibě pro mathematiku a v jeho vzdělání aesthetickém.

Zálibu v počtářství a jiných vědách mathematických dovedl mu vštípiti svou hlubokou úctou k ní a svou nevyvažitelnou horlivostí učitel jeho, St. Vydra. Nevšední vzdělání aesthetické, jaké dává na jevo Marek, má původ svůj v jiném učiteli Markově, A. G. Meissnerovi, který tehdejší kritikou i obecenstvem byl velice přeceňován. Jsa profesorem aesthetiky a klassické literatury a sám skládaje velmi hojně romány a povídky v duchu tehdejšího veselého pojímání života, jak jeví se hlavně u vzoru Meissnerova Wielanda, dovedl zejména postihnouti jednotlivé podrobnosti umělecké tvořivosti a s nimi seznamovati i své žáky. Od něho Marek učil se hlavně třpytivému slohu, někdy až umělkovanému, jakému uvykl nejen ve svých básních, nýbrž i v prostomluvě, ba i v soukromé korrespondenci.

Z profesorů tehdejších Marek ve svém vlastním životopise uvádí na třetím místě též profesora všeobecné historie, K. J. M. Bokleta.*) Ale tento na Marka neměl asi většího vlivu.

*) Psáno nesprávně Poklet, c. m. str. 300. Kromě těchto učili v době studií Markových na filosofii Fr. Steinský, profesor

Jazyku českému nedostalo se novým zřízením z roku 1802 na vysokém učení pražském žádného práva; avšak »vyloučení národnosti bylo nahrazeno novými vzdělávacími živly, jimž tito muži svobodomyslní cestu klestili a jimiž nová snaha po udržení národnosti na novo vzplála.«*)

Přirozeno, docházely-li ohlasu všecky jiné následky duševního hnutí západoevropského ve společnosti lidské, že nemohla ani snaha ostře se vybavujících národností zůstati bez následků a že musela se zvláště silně ozvati tam, kde liberálně vychovaní mužové viděli útisk kterékoli ideje, tedy i národnosti. Žáci odnášeli si ze síní filosofických nejen horlivost pro vědu, nýbrž i svobodomyslné smýšlení jak ve všem učení filosofickém tak i v náboženství a názoru světovém vůbec. Kromě toho snaze této zajisté napomáhalo provinciální vlastenectví některých profesorů, hlavně Meissnera, které příkladem z Pruska šířilo se i jinam.**) Tak, nebylo-li v studentech českých probuzeno vlastenectví soukromým

---

diplomatiky, heraldiky a starožitností; Fr. Schmidt, prof. přírodopisu; Fr. Gerstner, prof. vyšší mathematiky; Ant. šl. Zürschauer, oekonomickým vědám; Al. David, praktické astronomii; J. Chr. Mikan, prof. všeobecného přírodopisu; Jan Nejedlý, prof. českého jazyka a literatury. (Schematismus von Böhmen na r. 1801 a násl.) R. 1803/4 suploval nemocného St. Vydru jeho oblíbený žák, Jos. Lad. Jandera. V této době snad seznámil se s ním též Ant. Marek. Již za pobytu Markova na Hrubé Skále tento známý mathematik český Marka navštěvoval.

*) W. W. Tomek, Geschichte der Prager Universität, str. 339.

**) Vliv německého provinciálního vlastenectví na naše probuzení přiznává Arn. Kraus, Aug. Got. Meissner, Athenaeum, 1888, str. 125.

působením, byla v nich aspoň pro ně půda nejpřipravenější, a mohla je v nich probuditi i nepatrná náhoda.

Posluchači filosofie měli již tehdy, když Marek meškal na fakultě filosofické, dosti příležitosti, aby přivedeni byli k vědomí vlasteneckému. Marek na př. mezi svými profesory na filosofii na prvním místě jmenuje St. Vydru. Tento exjezuita budil při každé příležitosti ve svých posluchačích uvědomění národní, povzbuzuje jich k lásce k jazyku mateřskému a k povinnosti, aby se s hrdostí hlásili k národu svému. Ale na Marka působila patrně jeho odborná věda, mathematika, pro niž Vydra přinášel tolik nadšení, více nežli toto povzbuzování k účinnému vlastenectví.

K probuzení vlasteneckému podávala se však ještě jiná příležitost na tehdější fakultě filosofické. Bylať od r. 1792 zřízena stolice pro jazyk český, a tehdy právě učil na ní s velikým zápalem a s horlivostí pilný ještě spisovatel a vlastenec Jan Nejedlý.

Ale ani jím Marek neměl býti probuzen k poznání svých povinností k národu českému. Vypravuje o tom sám v uvedeném již vlastním životopise:

»Jsa již ve vlasti nepojal jsem důstojné ceny její. Omámen neobyčejem předmětův, nezběhlý a nezkušený, obmezený tím, co se v síních filosofických přednášelo, neuměl jsem prohlédnouti za obrubu svého těsného žití. Ačkoli již tehdáž literatura česká měla své dělníky, jakkoli J. Nejedlý ohlašoval přeložení Iliady a Puchmír prvotními květy českého básnictví ozdoboval Čecha jméno — k mému srdci nepřišlo tak blízko, aby bylo vším tím dojato. — Že Nejedlý českému jazyku učí, buď jsem úplně nevěděl anebo se domýšlel, že

jen některých vyvolených a výhradně Němcův se toto učení týká. Bezpochyby, kdyby se bylo čtení o českém jazyku J. Nejedlého všem veřejně bylo ohlásilo a pozvání učinilo, že bych horlivě hodiny české byl navštěvoval. — Toť důkaz, jak mnozí mladíci v mrákotné slepotě a nevědomosti o všem tom, co se vlastenského vzdělání týká, mohou trvati, pakli není toho, kdo by je probudil a zraky jim protřel.« —

Čeho nedosáhlo živé slovo vlastenecké, to přisouzeno bylo náhodě, jak Marek sám doznává na témž místě: »Náhodou mi tehdáž Český poutník přišel do ruky, a to byla první kniha česká, jenž zaňala mysl mou, že jsem, vida v ní pojednány rozličné předměty, jakby hrdě zradoval se. Nerozuměl jsem v ní všemu — právě ale zatemnělost tato probudila moje úsilí a dodala vyšší cenu knize, že jsem o jazyku českém lepšího nabyl ponětí, an jsem se domníval, že toliko všední prosté věci ním se vyjádřiti dají, nikoli pak umělecké nebo vědecké.«

Táž podivuhodná nahodilá okolnost zcela bezvýznamná, jaká nám probudila k vlasteneckému uvědomění tolik vynikajících duchů buditelských! Taková magická moc mateřského jazyka pohnula na př. Jungmanna, že neuměje se dobře po česku vyjádřiti a zahanben před společností, umínil si věnovati se horlivě studiu české řeči; táž síla pohnula na př. i Palackého, když jako student nedovedl prostému nestudovanému svému příbuznému vyložiti některá místa českých novin, že zastyděl se u sebe a umínil si hned nedostatek znalosti v českém jazyce odstraniti. A podobně stalo se Markovi a zajisté i mnohým jiným.

* * *

Dokončiv studie filosofické Marek r. 1804 *) odebral se do Litoměřic, kam patřil diecesí svou, aby ukončil své učení studiemi bohoslovnými.

Posluchači prvních tří ročníků bydleli z pravidla v městě, jen theologové nejvyšší třídy přebývali v semináři.

V Litoměřicích bohoslovci za tehdejších dob nedostávali mnoho podnětů k ideálnějšímu snažení. Život a jednání mnohých duchovních a seminaristů litoměřických netěšily se dobré pověsti. Slabého a shovívavého vedení tehdejšího biskupa litoměřického, V. Leop. Chlumčanského, mnozí zneužívali velikou

*) V životopisech Markových na základě vlastního vypsání Markova udává se, že Marek vstoupil na studie filosofické r. 1801, studie bohoslovecké že začal r. 1805. Toto vročení neshoduje se s ostatními daty. Tehdejší studie filosofické trvaly tři léta, a r. 1805 Marek byl již v Litoměřicích. V Pamětnici libuňské, která se začala patrně psát r. 1835, kdy dáno k tomu nařízení, Marek sám původně poznamenal r. 1802, pak opraveno na 1801. Poněvadž Marek byl dne 30. srpna r. 1808 vysvěcen, musil přijíti do Litoměřic na studie theologické již r. 1804. Marek ve svém věku kmetském domníval se, že studium theologické tehdy trvalo jen tři léta. Tomu věřil též V. Zelený a poznamenal to ve svém díle (Život Jos. Jungmanna, str. 35.). Na základě tohoto domnění Marek udává též příchod do Litoměřic z r. 1805. Avšak studie theologické rozvrženy byly od r. 1784 na 4 ročníky (před tím bylo 5 ročníků); toto rozdělení na 4 ročníky podrženo též při pozdějších opravách studií universitních z r. 1804, 1814 a 1824 (Tomek, Gesch. der Prager Universität, str. 344). Podle vlastních udajů Marek byl by musil studovat filosofii čtyři léta, theologii pak jen tři léta, v čemž ovšem je nesrovnalost. Že se Marek ve vlastních udajích životopisných mýlil, toho máme několik dokladů. Jungmann vyzva ho, aby mu pro Slovesnost poznamenal důležitější data ze svého

měrou. Tehdejší praeses seminární seminaristům za peníze nejen dovoloval, nýbrž i sám opatřoval různé nepřístojnosti. Měl oporu v kanovníkovi Hirnlovi, pravé to ruce biskupa Chlumčanského. Tento kanovník za plat dával seminaristům výnosnější kaplánky a kaplanům fary. Tím se ovšem již v mládí u theologů ubíjel všeliký smysl pro vyšší snahy, pro hlubší vzdělání vědecké, pro mravný a slušný život. Vliv lidí, kteří tyto neřesti zatracovali, tehdy ještě nemohl dostatečně proniknouti. Takovým mužem byl zejména důvěrný přítel Dobrovského, Jos. Fr. Hurdálek, dříve ředitel generálního semináře, od r. 1794 děkan kapitoly litoměřické, podporovatel jazyka českého, muž klassicky a filosoficky vzdělaný, svobodomyslný, na dšený pro všeliký pokrok vědecký i humanity.*) Avšak Hurdálek ještě ani jako biskup litoměřický (od r. 1816)

života; a tu Marek udává den narození 16. září (l. nedat., poč. r. 1818). V životopisných datech, která poslal Fr. Zelinkovi pro jeho spisek výše uvedený, napsal, že byl vysvěcen 30. srpna 1808 biskupem Jos. Hurdálkem, ale tehdy byl biskupem v Litoměřicích V. Leop. ryt. Chlumčanský z Přestavlk; Marek sám psal příležitostní báseň »Píseň k dosednutí na biskupskou stolici J. M. biskupa Jos. Fr. Hurdálka dne 25. února 1816.«. Další data týkající se Markovy činnosti duchovní hleděl jsem zjistiti na farách, kde Marek působil. Tato jsou správně uvedena v dotčené Pamětnici libuňské, ač v mnohých biografiích (na př. v Naučném slovníku), mnohá jsou rovněž nesprávně udána, myslím, že chybou Marka samého, jak dokazují nesprávná data o působení Markově v úřadě duchovním, podaná Markem do spisku Zelinkova.

*) Život duchovních a seminaristů, jakož i působení Jos. Hurdálka obšírněji je vylíčeno v Naučném slovníku pod heslem »Hurdálek«.

proti těmto zlořádům nebyl dost mocný. Podlehl, jak známo, nástrahám svých odpůrců, kterýmž se nelíbil zaváděný přísnější život kněžský, a musel se vzdáti svého vysokého úřadu.

Na štěstí dostalo se lepším ze seminaristů litoměřických podnětu k ideálnímu snažení s jiné strany a v jiném směru. Velmi mnozí z nich byli totiž získáni Jos. Jungmannem, od r. 1799 profesorem v Litoměřicích, pro ideu vlasteneckou.

Také pro Marka má pobyt jeho v Litoměřicích největší význam z celého jeho života tím, že seznámil se tam a získal si přátelství Jos. Jungmanna.

Právě když Marek vstoupil již do třetího ročníku theologie, nabídl se počátkem školního roku 1806—7 Jungmann, že bude zdarma vyučovati seminaristy jazyku českému, jako vyučoval od r. 1800 témuž předmětu studující litoměřického gymnasia — prvně ze všech profesorů a ze všech ústavů českých.

Žáky Jungmannovými bývali z pravidla seminaristé z posledního ročníku, jak dosvědčuje sám Ant. Marek.*) Avšak Marek přihlásil se hned ku přednáškám Jungmannovým, jakmile je tento započal; z čehož patrno, že Marek již z Prahy přinášel jisté uvědomění národní, že úmysl, osvojiti si podrobněji svůj jazyk mateřský, hleděl také hned uskutečniti.

Již za tento první rok Jungmann s Markem seznámil se blíže. Získalť si náklonnost svého učitele tou měrou, že Jungmann o prázdninách r. 1807 podnikl s ním pěšky cestu do jeho rodiště Turnova.**)

*) Více o tom Zelený, Život Jos. Jungmanna, str. 35.

**) O cestě této zmiňuje se jednak Marek sám (Světozor

Nežli Marek dokončil poslední rok svých studií bohoslovných v Litoměřicích, přilnul k horlivému svému žáku upřímným přátelstvím též jeho nadšený učitel Josef Jungmann. Byli si blízci zejména svou povahou, svým smýšlením a názorem na svět. Ač Jungmann byl o 12 let starší, Marek přišel jen o dvě léta později na universitu pražskou, kde oba názoru toho nabývali, nežli ji Jungmann opustil.

O mocném dojmu, jakým Jungmann na svého žáka působil, vypravuje Marek sám v pozdější své vzpomínce: »Kouzelná spanilost a prostosrdečnost toho muže, jehož jméno po stech letech v Slovanstvu bude slynouti, okouzlila také mne, že jsem jeho citem cítiti, v jeho vědách žíti, jeho okem v šíř i hloub slovanské národnosti, jakž Čechovi mé vrstvy lzelo (!), hleděti započal.«

Důvěrnějším delším stykem shoda tato se upevňovala. Nejednu prázdnou chvíli trávili spolu. Nejraději procházeli se spolu po březích labských.

V půvabné krajině malebného Středohoří českého rozmlouvali spolu o truchlivých událostech minulých, kterými česká vlast byla připravena o někdejší svůj rozkvět a svou slávu, o smutném stavu přítomném českého národa, o nadějích v lepší budoucnost; u Jung-

z r. 1871, str. 20)., jednak dovídáme se o ní z prvního listu Jungmannova (z 5. října 1807) Ant. Markovi, jímžto otvírá se jejich bohatá korrespondence, v mnohém ohledu i pro literaturu českou důležitá. Listy Jungmannovy Markovi otištěny jsou v Čas. mus. král. Čes. od r. 1881—1884; Listy Markovy Jungmannovi v témž časopise r. 1888, 1889, 1892. Tyto jsou bohužel neúplné. Kdežto první list Jungmannův dochován jest z r. 1807, máme první list Markův teprve z r. 1815.

manna Marek sílil se vědomím slovanským a upevňoval se ve svých úmyslech prospěti zuboženému národu a odstrkovaný jazyk český povznésti usilovnou prací. *)

Přátelství toto blažilo oba vlastence po celý jejich život. Sdílejí spolu všeliké radosti i útrapy, různé tužby a záměry. Stálé vzájemné dopisování a navštěvování jejich svazek přátelský jen utužuje.

Vzájemné své přátelství oba muži uznávají jako nejvyšší požehnání svého života. »Z těchto dob« (t. jest litoměřických), vyjadřuje se o tom později Ant. Marek, »počítá se naše přátelství nezrušitelnou sponou upevněné, kteréž mne umdlávajícího malomyslné síly dodávalo, kteréž až podnes pramenem mojich potěch jest.«

Rovněž Jungmann pronáší se ve svých listech k Ant. Markovi o svém přátelství často způsobem nanejvýš tklivým. »Věru jest mi jen jediný v světě Marek, k jehož srdci mé srdce jako přirostlo.«

Ještě v pozdějším věku vyznává o sobě Jungmann: »Moje přátelství k Vám jen posledním mým dechem uhasne, aby se, jakž doufám, na věky rozžehlo; do Vás se tolikéž naději, jinak by ve světě ani pravdy ani podoby její nebylo.« A skoro po čtyřicetiletém svazku přátelském prohlašuje se Nestor literatury české: »I já počínám žíti více v minulosti nežli v přítomnosti, a protož Vaše připomenutí mně starších dob a našeho dávného a trvalého přátelství dotklo se hlubin srdce

*) Vzpomínku na tyto blažené chvíle Marek pěkně vylíčil ve svém druhém básnickém psaní J. Jungmannovi. (»Poslání k JJ.« v únoru 1817«, uveřejněno v Jungmannově »Slovesnosti« z r. 1820.)

mého. Počítám to i já k nejutěšenějším stránkám života mého, že mi nebe ve Vás věrného, šlechetného, smýšlením, snahou a celou duší podobného přítele uděliti ráčilo.« (List z 29. března 1843.)

Podobné smýšlení vřelého přátelství projevuje se zejména v listech Markových Jungmannovi velmi často. Tak píše na př. ještě r. 1841 (dne 10. pros.) starému svému příteli: »Dokud přízeň Vaše se mne neodřekne, nebudu si stýskati nad svým životem! K ní brávám v mysli útočiště své, kdykoli člověčenstvo svou ubozující stránku ke mně přitiskuje; ona mi bývá jasnou hvězdou, kdy černé mrákoty se zdají zavalovati cestu mého života.«

V těchto projevech touživého a nikdy neukojeného přátelství viděti ovšem zřejmý vliv tehdejších názorů: byl to z valné části pozůstatek romantiky, která přinesla též toto žensky měkké projevování a pojímání přátelství. Ale Jungmann ve svém třicátém pátém roce nenašel mezi všemi lidmi, se kterými se blíže stýkal, nikoho, ku komu by jej byla pojila nerozlučná páska přátelství, stejné smýšlení, cítění i dychtění. »Teprve nyní u věku mužském podařilo se mu nalézti mezi chovanci semináře litoměřického jinocha o dvanáct let mladšího, v jehož jímavé mysli símě vroucí lásky k národu a plodného nadšení nalezlo půdu nejúrodnější, jenž v mistru a učiteli svém spatřoval ideál, k němuž vší silou hleděl příblížiti se, ježto Jungmann raduje se všelikému vlasteneckému úmyslu i skutku jeho okříval mladickou ohnivostí jeho ducha, jejž neustále k nové činnosti povzbuzoval.« (V. Zelený, Život J. Jungmanna, str. 41.)

Přátelství toto přenášeli oba spisovatelé i na jiné. Marek seznamuje s Jungmannem své blízké příbuzné,

své nejbližší okolí, zejména duchovní působící s ním na témž místě (na př. svého předchůdce, děkana libuňského Jelínka, který ze své knihovny Jungmannovi půjčuje i knihy slovanské [Č. Č. M. 1881, 518], svého kaplana Šolce a j.). Naopak Marek přilnul k celé rodině Jungmannově a tito zase k němu tak vroucí láskou, jakou mohou se milovati jen otec a děti.

Zejména však syn Jungmannův Josefovic byl mu oddán zvláštní něžnou příchylností; svěřoval se mu jako nejdůvěrnějšímu příteli a často utíkal se k němu při významnějších věcech o radu. Po jeho smrti (dne 24. pros. 1834) píše mu o tom nešťastný otec pohnutlivá slova: »Zlatý, dobrý, milý příteli našeho domu, jehož my všichni srdečně milujeme, jehož náš jediný syn nade všecky vlastence miloval, a bez rozloučení se s ním ani umříti nemohl, nezměňte se nikdy v své šlechetné mysli k nám, ke mně, a když mne nebude — k mojim milovaným. Seznal jsem mnoho lidu rozličného v putování svém po tomto oudolí života, ale kromě mých vlastních nikoho, ke komu by mne srdce tak úsilně, tak nenasyceně táhlo jako k Vám. Pročež nehněvejte se, vybádám-li Vás kdy na den, na dva k našemu objetí, já vždy Vámi na dlouho okřeji, kdykoli Vy u mne, neb já u Vás pobýti můžeme.« (List z 20. bř. 1839). Jako projev smutné povinnosti přátelské nese hrobní kámem předčasně zesnulého Josefovice krásné dvojverší Markovo (nápis na žádost Jungmannovu pozměněný; v témž listě Jungmannově):

Odstupi, Otče milý, i Ty, máti, a Sestry žalostné!
Ať ho slzou orosí, jež miloval, Slované!

(L. Markův z 30. bř. 1839.)

* * *

Jungmann vnímavého učně uvedl hned také na dráhu literární, pozoruje v něm vynikající schopnosti a zálibu k ní. Marek sám to doznává v uvedeném vlastním životopise: »(Jungmann) razil sobě cestu, a mne učil po ní kráčeti. Seznámiv mne se svými pracemi sdělil se mnou, co jen sděliti se dalo. — Svých slovnických výtahů učinil mne účastníkem a tím se mi navedení stalo, jakým způsobem by se knihy nejužitečněji čísti daly.« Marek v semináři zdokonaloval se u Jungmanna nejen v jazyce českém, nýbrž i v pronikání a poznávání děl básnických.

Jungmann stal se tak Markovi jako mnohým jiným spisovatelům, jimž často býval nejen rádcem a účinným pomocníkem, nýbrž obyčejně dával též podnět k jejich dílům literárním, opravdu »pravým vůdcem a osvěcovatelem«, jak o něm Marek doznává. Skoro ke všem jeho plodům literárním přišlo mu vybídnutí a mnohdy i vynucení od Jungmanna. Tento znaje Markovu skromnost, která se u něho nejčastěji ozývala nedůvěrou ve vlastní síly, znaje jeho velikou zálibu pro praktické zaměstknání v rozsáhlém hospodářství, neustával vnášeti na něho nové a nové úkoly literární, které oddaný jeho přítel k největší spokojenosti jeho vykonával.

Cokoli Marek psal, uveřejňoval z pravidla vše prostřednictvím Jungmannovým. Jemu odesílal své příspěvky pro různé časopisy, jemu je dával k přehlédnutí a k volnému s nimi naložení. Mnohým z nich dostalo se od Jungmanna ještě posledního pilování a upravování. A tak opravdu možno říci, že platných služeb, které Marek prokázal české literatuře, dostalo se jí pouze zásluhou Jungmannovou. Všecka literární

činnost Markova vleče se jako vůz za svým parostrojem v záměrech a podle vůle Jungmannovy. V podnikání i jednání Markovi vůbec chyběla iniciativa.

Ještě jako bohoslovce vybízí ho Jungmann k práci literární: »Balladujte, pište, shromažďujte« (v listě ze dne 5. říj. 1807). Povzbuzení taková opětují se v Jungmannových listech velmi často. Hned otálivého přítele podněcuje chválou, někdy až příliš lichotivou, hned klade mu na srdce lásku k vlasti a povinnost k národu, hned ukazuje mu slávu literární, hned zaklíná ho svým přátelstvím a podobných důvodů chápe se, kde jen se mu naskytují. »Nejen doufati,« píše mu jeho Mentor v listě z 30. pros. 1809, »ale prositi se Vás úsilně opovažuji, byste *) pro lásku k vlasti, pro svou vlastní oslavu tak pěkně založenou — a konečně pro naše přátelství, nad něž mi nic v světě sladšího a vzácnějšího není — všecku svou sílu vynaložil k tomu, abyste podle jiných stavu a povolání svého povinností vždy něco Čechům k poučení a zvelebení psal, překládaje i skládaje, jak k tomu chuť a srdce po každé Vás ponese. Že to nejmilejší učiníte, již mi ne naděje, ale jistota.« Podobně, když Marek povzdechl si při úmrtí F. Procházky nad tím, že vynikající vlastenci již vymírají, Jungmann chápe se této příležitosti, aby podnítil mladého přítele ku práci literární: »Na nás jest pořad, kdo z nás může, ten pracuj, abychom (možné-li) lepší vlasti dochovali potomkům, než nám od předkův zůstavena. Pojde-li vlast, ať jen za nás, okolo nás, dokud my saháme a stačíme, nepojde. Vás tedy, mají-

*) Jungmann píše vždy chybně: by jste; opravuji všude na správný tvar.

cího vtip právě český, nic omluvena nečiní, jestliže vynakládati ho někdy ustanete.«

Povzbuzování ta zněla někdy až dojemně. Tak píše mu v listě ze dne 21. srpna 1822: »Co o svém odcizování se literatury jakémsi píšete, přichází mi nemožné; tak mnoho zakládám si na ušlechtilé srdce a důvtipnou hlavu Vaši, že nemohu sobě Vás jinak než oslaveného u svojich i potomních pomýšleti. Jist jsem, že nás něčím velikým, neočekávaným pojednou překvapíte, buď to prosa nebo verš — od Vás vše milo a příjemno. Kdybych věděl, že byste kdy ustati měli a státi se Vám sám sebe nehodným, uložil bych Vám, zaklínaje Vás přátelstvím a vlastí, úkol, buď střádání výborných svých citů a myšlenek a jich v jedno s předešlými svými básněmi sebrání — buď přeložení nám toho, oč se nikdo z nás pokusiti nemůže a nesmí, něčeho velikého, klassického, budiž to Homér, budiž to Tasso neb kdokoli ze světějších — buď konečně pokračování ve filosofii české, kterouž jste tak pěkně započali.« A tímto způsobem Jungmann působí na nedůvěřivého přítele po celý svůj život.

Podobným působením Jungmann osvědčil se i na jiných spisovatelích vlastencích, kteří bývali jeho žáky. Ze spolužáků Markových při vyučovaní češtiny, s nimiž tento zůstával později v důvěrnějším styku, byli to hlavně Fr. Vetešník, Jos. Kramář, Václ. Kára, všichni zároveň pomocníci při Jungmannově díle slovníkářském.

A tak když Marek opouštěl Litoměřice, odnášel si zásluhou Jungmannovou ve své duši nejvřelejší lásku k vlasti a k českému jazyku; v jeho srdci zakotvila

se zároveň příchylnost k ostatním kmenům slovanským, k jich jazykům, jež s velikou horlivostí si osvojoval. Tomuto citu, těmto ideám Marek zůstal věren po celý svůj dlouhý věk; zůstal v nich konsekventní, i když kolem něho u mladších vrstevníků tyto ideje braly na sebe tvářnost zjinačenou.

II.

Působení Markovo v úřadě kněžském. Marek probouzí ve svém okolí vlastenecké uvědomění; jeho zájem o české divadelní hry. Působení osobní. Ochabování Markovy činnosti literární. Pokusy Jungmannovy dostat Marka do Prahy. Markův přátelský kroužek literární. Návštěvy českých vlastenců a jiných Slovanů u Marka. Podpora české literatury. Činnost na prospěch Matice české a j.

Dokončiv studie bohoslovecké Marek byl dne 30. srpna 1808 vysvěcen na kněze a v říjnu téhož roku dosazen za kaplana do Rožďalovic. Tam však působil pouze rok, byv 1. prosince 1809 přesazen jako kaplan do Libuně. V tamějším faráři, Jelínkovi, Marek našel upřímného rádce a příznivce. Nový představený seznav neobyčejné nadání a vzdělání Markovo, povzbuzoval ho k tomu, aby se hleděl vymaniti z obyčejných kolejí, v nichž pohybuje se působení venkovského duchovního, že prý je určen k větším věcem. Avšak Marek, jemuž chyběla pevná životní energie, v kolejích těchto setrval navždy.

Svůj zvolený stav Marek s počátku nesl d[illegible]ti těžce. Vlastních jeho slov o tom nemáme; avšak z [illegible]l-povědí Jungmannových viděti, že tížil jej obzvlá[illegible]tě

Sešit 2—4. Cena 54 kr.

ANTONÍN MAREK.

JEHO ŽIVOT A PŮSOBENÍ I VÝZNAM V LITERATUŘE ČESKÉ.

Příspěvkem k poznání snah a úsilí našich kněží buditelů

podává

Dr. JAN JAKUBEC.

V PRAZE.

Nakladatel Dr. FRANT. BAČKOVSKÝ, knihkupec.

1896.

celibát. Tak píše mu Jungmann (30. list. 1810): »Již jsem na stokráte od mé Janičky slyšeti musil, že jsem Vás měl přemluvit (dále psáno cyrilikou), abyste nepřistupovali do toho stavu, ale já posud za to pevně mám, že v každém prý stavu spokojenosti jablko zraje, jen kdy ho trhati spósob jest. Vás nechybí fara hodná a potom lze po své žíti.«

Ba, připadaly mu velmi trudné myšlenky, že ještě jako kněz chtěl zcela vážně stav svůj opustiti. Avšak Jungmann zrážel ho z tohoto úmyslu: (psáno cyrilikou) »Netrapte se takovými myšlenkami, nepouštějte jistého za nejisté. Hleďte raději obdržeti vlastní ohniště a svou povarechu a uchvaťte práva přírody, kako můžete, majíce toho příklady daleko i blízko.« (List z 22. ún. 1813). Tato »práva přírody« Marek též nepokrytě uchvacoval.

Po čtyřletém kaplanování v Libuni Marek povolán byl za administrátora ve vsi Tatobitech pod horou Kozákovem. V máji r. 1815 ustanoven byl lokalistou na Hrubé Skále, v kterémžto úřadě setrval po pět let.

Do těchto dob, pokud Marek nestal se farářem, padá jeho nejplodnější a nejšťastnější činnost literární: tehdy účastnil se nejpilněji prací pro velký slovník Jungmannův; v této době napsal velikou většinu svých básní; v ní složil též svůj první filosofický spis, Logiku. V této době Marek svou činností literární nabyl v české veřejnosti zvučného jména. Kromě toho získal si po ěm okolí jméno vynikajícího vlastence, který, kde al přispíval neunavně i svým osobním vlivem na spěch českého jazyka a národa.

Působení Markovu jistě smíme přičítati, že v Tur-

nově již 1810 pěstují české divadelní hry,*) o čemž Marek svému příteli do Litoměřic neopomíjí podávat zprávy. Jungmann ovšem toto počínání z plna srdce schvaluje: »Co mi píšete o Turnovských, jest dle mé dávné žádosti, a lituji, že nemám doma svých komedií od Krameriusa čili od Šedivého vydaných.« (List z r. 1810.) — Téhož roku v Turnově dával se nějaký kus od slovenského spisovatele, jak svědčí list Jungmannův (z 30. list. r. 1810). R. 1811 Jungmann vzdává Turnovanům za toto působení velikou chválu: »Turnovští zasluhují všem Čechům za příklad vystaveni býti, že tak stále s českou Thalií obcují.« Posílá Markovi nové tři kusy české.

České divadlo Markovi stále leželo na mysli jakožto prostředek, ku probuzení českého národa velmi účinný.**) Proto navrhuje, aby se pomýšlelo na sbírku divadelních her buď původních nebo přeložených. (List ze 7. února 1817.) Aby sám předcházel dobrým příkladem, dal se brzy potom do překladu Shakespearových »Omylů«.

Právě tou dobou vymáhal svým rodákům Turnovanům povolení ke zřízení českého divadla. Toho mínil dosáhnouti prostřednictvím Dobrovského. Avšak tehdejší úzkostlivé kruhy vládní, obávajíce se, že by z di-

*) Hrálo se na náměstí v domě Kotlerových, kde byla zároveň prostrannějši místnost hostinská. Nyní je přestavěn a majetkem rodiny Prouskovy, jejímž členem je známý malíř český, Jan Prousek.

**) Z téže příčiny v pozdějších letech vznikl jeho působením i ve vesnici Libuni spolek divadelních ochotníků, jehož Marek byl duší, rádcem a podporovatelem i v pozdějších svých letech.

vadla mezi lid šířil se duch svobodomyslný — podle jejich názorů revoluční — podnik takový, ve venkovském městě, stojícím mimo dozor větších orgánů vládních, nedovolily. To snad bylo také příčinou, proč Marek překlad svůj vydal pod pseudonymem Bolemír Izborský.

* * *

Nad jiné Marka charakterisuje jeho úsilí založiti ve svém rodišti čtenářský spolek. Dne 27. pros. vydal provolání »k pánům vlastencům města Turnova«. *) Marek tu vyzývá své rodáky, aby po příkladě jiných měst zarazili »čtenářskou společnost«; z knih od ní zakoupených aby se potom zřídila školní knihovna. **) Ta pak že by mohla být základem pro divadelní ochotníky. V úvodě tohoto provolání, vřele vlastenecky psaného, nadšený Turnovan s radostí ukazuje na to, kterak po vší vlasti naší duch mateřského jazyka utěšeně vzkvétá; kterak snaha ta podporována jest i od zeměpána i od stavů českých. ***)

Turnovanům dává za vzor Plzeň, Králové Hradec, Příbram, Prachatice, Radnice a mnohá jiná města, proslulá zakládáním českých škol, čtenářských českých

*) Markův rukopis tohoto provolání, podepsaného »Turnovan«, chová se v museu turnovském. Daroval je tam Josef Svoboda, rodák turnovský, tehdy kaplan, nyní děkan v Turnově.

**) Bohatá knihovna školní vznikla jeho vlivem a založením též v místě jeho působení v Libuni. Bohužel však za války prusko-rakouské byla mnoho roznesena.

***) Bylo to po známém dekretu školním z r. 23. srpna 1816, kterým měl míti jazyk český přístup i do středních škol, a po založení Českého musea r. 1818 hlavně přičiněním některých šlechticů českých.

společností, která takto »na oltář své uctivosti postavují češtinu«. A Turnov, na pomezí českém ležící, měl by zůstati pozadu? »Ne, milí vlastencové, důvěřuji se k Vám, svým krajanům, s celou jistotou, že národní čest jest Vám až po tu chvíli drahá a vážená, že nepatříte k těm, kteří naučivše se několik cizích slov bídně problekovati, hanbou poněmčilosti již nestydatě znamenají čela svá a na hrob plijí předkův svých, že nebyli než Čechami (!). Že Čechové jsme, že jsme větev nejrozšířenějšího v světě národu, národu slovanského, kterýž polovice dvou dílů světa zajímá a od jednoho moře ke druhému dosahuje, to nemůže leč ke cti a k naší slávě býti. Sami cizozemci, kteříkoli příležitost měli, umělým okem nahlédnouti do vnitřního stroje slovanských jazyků, hlásají plnými ústy o jeho výbornosti a vysoké ceně. Pohrdání našeho lidu hoden jest ten opovrženec, který opičím pudem po cizotě se žena, svého národního pokladu stává se mrháčem a zanedbává jazyk svůj od Boha jemu ku vzdělání skrze předky podaný . . .«

Z vřelých těchto slov vane týž duch, který se ozývá v nejslavnějších básních Markovýeh, zejména v jeho obou posláních básnických Jungmannovi. Jungmann opravdu v tom byl jeho učitelem. Mluvil podobnými slovy ke svým posluchačům v semináři litoměřickém *), psal v podobném smyslu do Hromádkových Prvotin již r. 1813. Jest to věrná reminiscence ze známého proslulého soudu Herderova, kterým tak vřele ujal se poprvé ve světové literatuře nás Slovanů.**)

*) V. Zelený, c. d., str. 36 a sl.

**) Ideen zur Geschichte der Menschheit III. Th., XVI, Buch IV.

Na toto provolání upsáno hned 166 zl. k vytčenému účelu.

Kde jen mohl, Marek každého obracel na svou víru vlasteneckou.

Zajímavé je jeho úsilí, s jakým snažil se pro národ český získati Fr. Al. Vacka, *) velmi plodného spisovatele. Marek seznámil se s ním asi, když byl kaplanem v Roždalovicích, ležících nedaleko působiště Vackova, Kopidlna. Poznal v něm muže vzdělaného, pilného a šlechetného. Proto choval ho v přátelské úctě, ještě když povolání jeho zaneslo ho do vzdálenějšího kraje, odkud svého přítele navštěvoval. V listě ze dne 28. led. 1813 píše mu o něm Jungmann: »Vackovi, prosím, mne, ač neznámého, poručena učiňte; nebo kdo Vaším přítelem, jest i mým.«

Vlastenecky uvědomělý Marek nesl však jednu věc na svém příteli velmi těžce — Vacek psal totiž většinou po německu. Hleděl na něho tedy působiti, aby nepřiléval vody do moře a osíval raději úhorem ležící pole české literatury. Zejména domlouval mu důtklivě v tomto smysle, když jej navštívil na jaře r. 1816. Praví o tom ve svém listě k Jungmannovi. »Tyto dny jsem pobyl u Vacka, jemu notně dotíral, že Němcům pole osívá.« Po této rozmluvě poslal mu,

---

*) Fr. Al. Vacek, nar. 1780 (v Nauč. Slovníku je udaj 1779), † 1854; působil jako duchovní hlavně v Kopidlně. Pracoval v oboru místopisu, rodopisu i dějepisu, psal hojné články paedagogické a vydal několik svazků kázání. Velmi blahodárně byl činný zejména jako školní dozorce okresu Kopidlenského. Toto působení vylíčeno ve spisku J. Ježka »Život a působení Fr. Al. Vacka Kopidlenského.« V Praze 1880.

jak vypravuje jeho životopisec, list,*) v němž mu horoucně domlouvá, aby »své výtečné vlohy více vynakládal ku prospěchu svého národa a vlasti i chudičké literatury české, nežli aby jimi rozsáhlou literaturu Němců fedroval, kteří sami k tomu postačí.«

Tato domluva Markova byla prý »rozhodujícím momentem v literární činnosti Vackově, jenž od toho času dbal především své mateřštiny a to horlivě a všestranně«.

Ovšem tak snadnou práci, jak líčeno v uvedeném životopisu, Marek s tímto zatvrzelým příznivcem německého jazyka spisovného neměl. Vysvítá to alespoň z rozhorlené odpovědi Jungmannovy (z 19. led. 1818) na nedochovaný list Markův: »P. Vacka jest škoda, že se nemůže rozmysliti, aby se počítal k tomu národu, který ho živí. Ať sobě sděluje potupu s tím darebákem Andréem, který se opovážil hanlivě psáti o Slovanech, mezi nimiž své štěstí nalezl.« Marek však ve svém vlasteneckém apoštolování u Vacka neustal, takže tento již r. 1819 vydal první svazek svých kázání po česku.**) Jungmann měl docela svého přítele k tomu, aby společně s Vackem sepsali literární část při Machkových obrazích z dějin českých. (L. Jungmannův k Markovi ze 17. ún. 1820).

Avšak Markova vlastenecká horlivost měla pro něho

*) J. Ježek, c. s., str. 14. Totéž psáno v krátkém článečku ve Světozoru, 1880, str. 226.

**) V dřívějších letech napsal po česku některé drobnosti, zejména asi dvě příležitostné básně do Hromádkových Prvotin. R. 1815 vydal v Praze po česku samostatnou knížku »Užitek z vštípení aneb očkování neštovic.«

i pro Jungmanna ještě nemilou dohru. Marek vzal si totiž obsah své rozmluvy s Vackem (z r. 1816.) za základ a napsal do Jungmannovy Slovesnosti příklad velmi ostré rozmluvy »V jakém jazyku v Čechách psáti náleží«, v níž užil též některých obratů z německé rozpravy Vackovy, uveřejněné v časopise Hesperus, anebo snad opakoval mu Vacek v tehdejším rozhovoru své protidůvody skoro doslovně z dočtené své rozpravy.

Když pak Markova rozmluva vyšla ve Slovesnosti, Vacek vztahoval ji na sebe a v rozhořčenosti své chtěl Marka i Jungmanna žalovati, ačkoliv jej Jungmann ujišťoval, že to »pouhý ideál«. (List Jungmannův ze 17. ún. 1820.) Ale konec konců podrážděný spisovatel od žaloby přece upustil, hlavně snad jen proto, že by bylo censorovi (Němečkovi) z toho pošlo mnoho mrzutostí. Jungmann chtěl přátelsky převzíti celou vinu na sebe a veřejně věc vyložiti. K celé té příhodě dokládá Jungmann: »Ostatně kdo se cítí uhozena, ať se drbá a uhne polepšením«. (List ze 6. bř. 1820.) Vacek chtěl si pak hněv svůj na Markovi vylíti v předmluvě na III. dílek svých kázání jízlivou polemikou, kterou ale censor (Ditrich) škrtl. (List Jungmannův z dubnu 1820.)

Snad teprve po tomto uveřejnění, když pohněvaný spisovatel klidněji o věci uvažoval, byl konečně uveden na pravou cestu a Marek měl ze své práce nejkrásnější odměnu, podobnou té, která oblažila Jungmanna, když úhlavní odpůrce českého jazyka, prof. Uhl, po jeho článku stal se horlivým ctitelem a podporovatelem českého jazyka.

* * *

V tomto horlení a snažení vlasteneckém Marek neustál po celý svůj život. Bohužel však nezůstal stejně pilný v pěstování českého písemnictví.

Od r. 1820 připadala mu totiž větší starost o tento život pozemský; stalť se toho roku farářem. Tento úřad uložil mu zároveň péči o hospodářství.

Od té doby skoro se začínala vyplňovati slova, jež o něm po své návštěvě u něho pronesl Čelakovský (v listě ke Kamarýtovi ze 16. září 1821): »Jestli (Marek) nyní co spisuje, nevím — ale má mnoho práce: klidil, nyní se mlátí, orá se, pak setba, potom dohlížení, co tu času uteče při tom; já pravím, jen spisovateli žádnou faru a žádné statky pozemské...« Kousavěji píše o něm později (4. bř. 1826): »Byl tu též asi na týden pan Marek z Libuně. Nevím, jestliže posud ještě péra se drží, či jenom kopáče a kropáče.«

Ostatně těchto překážek k činnosti literární byl sobě Marek velmi dobře vědom sám. Když jej jeho bdělý strážce i vlastí zapřisáhá, aby české literatuře věnoval více své síly, touží sám na svá pouta a odhaluje svému příteli těžký spor, jaký objevuje v sobě každé srdce, nesoucí se k vyšším ideálům, mezi svou vůlí a mezi skutečnými poměry: »Kdo s pluhem, srpem zápasí, nerouč se péra chápe třesoucí se ruka jeho. Oč jsou Pražané šťastnější! — o to, oč jsou prázdnější lopot venkovských. Napadávají mne myšlení o životě klášterním! Mluví-li ze mne neduh duše! — čili to vyjádření zdravé celistvé duše, nevím rozhodnouti, an přístojí druhému, by moje pořádné neb nepořádné krvobití zkusil a ohledal.« (List Jungmannovi ze 16. říj.

1838.) Podobně pronáší se i později (30. říj. 1843): »Přirovnali jste se sokolu omámenému na chvíli, já bych tolikéž říci mohl o sobě jen s tím rozdílem, že bych se nazval omámeným napořád. — Můj úřad drží mne v kole a má hlava tomu nezvyklá vrtí se v omámení.«

Nejednou činěn pokus s Markem, zejména se strany Jungmannovy, aby se vytrhl z průměrného průběhu venkovského života. Tak již ve svém třicátém druhém roce Marek pomýšlí na to, státi se v Litoměřicích kanovníkem. (List z 13. dub. 1817.) Podnět k tomu vyšel asi od libuňskeho děkana, K. M. Jelínka. Jungmann mu tento záměr schvaluje a radí, aby vedle logiky přichystal k tisku též sbírku kázání. (L. ze 17. dub. 1817.)

Vážnější krok učinil Marek ke změně své duchovní působnosti na přímý podnět Jugmannův r. 1818.

Jungmann meškaje u referenta ve věcech vyučovacích u gubernia, Fr. Tvrdého, dobrého Čecha a vlastence, dověděl se od něho, že by rád vydával český časopis »Přítele školního«, jehož redakci chtěl Jungmannovi svěřiti. Tento však zanesen jsa pracemi jinými, zejména Slovesností a Slovníkem, navrhl mu k tomu úkolu Ant. Marka jako nejzpůsobilejšího. Slíbil Tvrdému, že se pokusí svého přítele nakloniti k tomu, aby se hlásil za profesora na normální školu v Praze a zároveň přejal redakci zmíněného listu. Učinil tak také v listě ze dne 29. dub. 1818, kdež mu vyličoval jednak materiální postavení, jednak maloval mu mnohé hodnosti jiné, které by za čas Marka nemohly minouti. Hlavní příčina však byla ta, aby touto změnou v po-

stavení Markově prospělo se české literatuře. Věděl Jungmann, získá-li jeho přítel více volného času, že bude též po jeho boku pro literaturu moci více pracovat. Jungmann vyznává to též svému příteli: »A co mám to ceniti, že v Praze, co že blízko mne — to ovšem mně největší cenou bylo by. Zdejší Čechové, kterým jsem to jako nějakou možnost pověděl, plesali.« *)

Na toto výmluvné přemlouvání Marek po delších úvahách a poráďách, zejména s libuňským farářem Jelínkem odhodlal se učiniti potřebné kroky, aby dosáhl zmíněného místa v Praze. Přišel do Prahy, aby se podrobil při konkursu předepsaným zkouškám z katechetiky a paedagogiky.

Ale ředitel ústavu, Aleš Pařízek, známý skladatel a překladatel bájek, postavil se proti Markovi — a s ním

*) Marek sám při každé podobné příležitosti pomýšlel na to, jaký prospěch ze změněného postavení kyne českému národu, a neopomíjel též k vlasteneckému působení povzbuditi. Když Jungmann přeložen byl z Litoměřic do Prahy, těší se z toho jeho mladší přítel hlavně z tohoto důvodu: »Vaše obývání v Praze nebude jistě bez velikých a spasitedlných účinků — ta studující mládež se Vás důvěrněji přidrží a jako vůdce svého následovati bude . . .« A podobně když J. L. Ziegler byl ustanoven za profesora v semináři královéhradeckém psal mu Marek (26. led. 1818): »V devatenáctém tomto století jasněji se v literatuře naší dníti počalo a to tím světlem, kteréž jste Vy, jsouce jedna z předních našich hvězd, vydali ze sebe. Jestli jednak puzen jsem osvědčiti tuto zásluhu Vaši, tedy i to potichu u sebe tajiti nemohu, že nyní na takový stupeň jste vystoupili, na němž ještě větších zásluh o náš národ dobývati se Vám udává, sednuvšímu totiž na stolici profesorskou. Ó by v naší vlasti mužům podobným do rukou dostala se přední místa, kteráž posud osobami vlasti neskloonnými zaměstnána jsou! . . .«

prý i celá konsistoř — maje pro úřad ten vyhlédnutého kandidáta jiného. Proto když vše to Jungmann seznal, radil sám Markovi, aby upustil od své žádosti, i když by byla naděje, že by místo mohl dostati, že prý s »takovým lotrasem (t. j. Pařízkem) živu býti bylo by spanilému srdci Vašemu (Markovi) muka«, míní Jungmann. (List ze 4. srp. 1818).

Ač Marek právě v tu dobu vyzván byl od gubernia k novému konkursu, upustil od záměru státi se katechetou docela.

A právě tak bez výsledku zůstal Jungmannův plán, pohnouti svého přítele k tomu, aby po smrti známého českého básníka Ant. Jar. Puchmajera ucházel se o uprázdněnou faru v Radnicích. Zdá se, že Marek ani pokusu o to neučinil, ač patron této fary, hrabě Kašpar Šternberg, byl ochoten místo to propůjčiti zase některému spisovateli českému a Markovi byl prý nakloněn.

Zatím totiž Marek, jak již výše pověděno, postoupil na svém patronátě dosti rychle k samostatnému postavení. V březnu r. 1820 stal se farářem v Týně nad Rovenskem. Brzy po tom (v září 1823) dostal se za faráře na výnosnou faru libuňskou, kdež přáno mu bylo ještě přes půl století blahodárně působiti. A tak meškal po celou dlouhou dobu svého kněžského působení v několika místech, nedaleko od sebe vzdálených, v půvabném údolí, jemuž dostalo se jména Českého ráje. Myšlenka dosáhnouti vyšší hodnosti tu i tam sice mysl jeho dovedla opanovati, ale nikdy neupoutala hotou měrou, aby o to mocněji usiloval.

Tak koncem roku 1831 uprázdnila se dvě kanovnická místa na Hradčanech. Marka došla zpráva, že by prý nahoře rádo bylo viděno, kdyby on ucházel se též o jedno z těchto míst. Bera o tom na potaz svého přítele v Praze, provází svůj záměr dlouhým filosofováním. Ale Jungmann nerozpakoval se povzbuzovati ho k tomuto kroku, tak že na jaře r. 1832 Marek podrobil se i rigorosu*), a podal již žádost s příslušnými doklady. (L. Markův z 11. máje 1832.) Přes úsilí přátel Markových nebylo mu místo to uděleno (viděti to z listu Jungmannova z 6. července 1832) Jungmann provází pozdější (31. září 1832) zmínku o tom tímto úsudkem: »Čím více člověk seznává ten Sion, tím více raduje se, když bydlí na dolině a požívá paprsků slunečních bez lásky a povolení jejich.«

Rok po tomto nezdařeném pokuse Marek chystal se ke kanovnictví v Litoměřicích. Jungmann píše o tom jako již o skutečné události (15. února 1833): »Nevím, mám-li samé toliko vlasti čili Vám spolu také gratulovati, že paní fortuna jednou opravdu počíná Vt vyzdvihovati na dávno zasloužené stupně hodnosti. Tuším, že to sice k pokojnosti Vaší duševné nemnoho přidá, ale zevnitřní pokojnost vždy umnoží, sejma s ramen Vti břemeno těžké hospodářství polního. Nejvíce ale já se raduji, že Vás bližším o několik mil budu a častěji dá bůh Vt v Praze uvidím, než to nyní býti mohlo.«

---

*) O tom máme pouze zmínku v listě Jungmannově z 1 máje 1833: »Mimo to, poněvadž jakožto Candidatus Doctoratus etc. jste také jaksi úd university zdejší, přikládám na poctu toho 3 kousky (ovšem latinské) té mutky učené se týkající.«

Avšak ani tato naděje se Jungmannovi nevyplnila. A tak již Marek zůstal po celý svůj život na těch místech, kde svou působnost duchovní započal.

* * *

Ovšem netrpěl ani zde, v prosté české vesnici, nedostatkem vyššího duševního života, jaký kynul mu ve středisku všeho našeho vývoje kulturního, v Praze. Utvořilť se brzy kolem něho vlastenecký kroužek spisovatelů a příznivců české literatury z nejbližšího okolí.

Ráz tehdejší literatury a postavení jejích vzdělavatelů vysvětluje nám úkaz, že po českém venkově tvořila se kolem silnějších literárních postav zvláštní střediska literární. Bývali to z větší části duchovní, kteří na své tiché fary zvali literáty nejbližšího i vzdálenějšího okolí k poradám o věcech literních i národních a ku přátelskému besedování. Byly to krásné literární idyly. Takovým způsobem soustřeďoval na př. kolem sebe Puchmajer svůj kruh přátelský v Radnicích, J. L. Ziegler v pohorské vesnici Dobřanech, Böh. Tablic na Slovensku v Kostelních Moravcích. Takovým střediskem literárním stalo se též působiště Markovo, ves Libuň.

Nejdůvěrnějším přítelem Markovým z celého tohoto okolí byl Fr. Vetešník (* 1784 † 1850), farář v Markvarticích u Sobotky, později děkan v Sobotce, spolužák Markův z theologických studií v Litoměřicích a zároveň i dobrý přítel Jungmannův. Čím byl Jungmann Markovi, tím byl Marek Vetešníkovi, povzbuzuje jej k různým pracím literárním. Vedle pomoci pro-

Jungmannův slovník obíral se básnictvím v duchu vlasteneckém. Povzbuzen nadšeným a smělým Markovým posláním básnickým Jungmannovi napsal podobné psaní básnické »Vetešník Markovi.« *) V něm vzpomíná pobytu přítele Marka v Rožďalovicích, kdy přáno mu žíti v blízkosti Markově, teskní nad odchodem Markovým. slibuje mu zachovati věčné přátelství, neboť »Nerozumí žádný chovat Jak Ty přímost ni ji ctít...« V Markovi ztrácí prý zejména svého rádce v jazyce mateřském. S Markem i Jungmannem spojovala jej horlivá láska k české věci a myšlenka slovanská. Byl podobně jako Marek oddaným rusofilem.

Ještě za svého farářování na Týně seznámil se Marek s nadšeným ctitelem a učněm Jungmannovým, Fr. Šírem, velmi plodným spisovatelem v oboru básnictví, pilným překladatelem zejména z jazyků klassických a z ruštiny. R. 1820 dostal se za profesora do blízkého Jičína. Jeho přátelství s Jungmannem a se synem jeho Josefovicem spřátelilo jej také ihned s Markem. Markovi byl zde jaksi náhradou za jiného přítele Jungmannova, prof. Jana Jodla, který v Jičíně i ve vzdáleném okolí působil velmi horlivě ku probuzení vlasteneckého uvědomění, jak se o tom nejednou dočítáme v listech Markových Jungmannovi; avšak r. 1818 odešel do Vojenské Hranice.

Časem tento kruh rozšířil se ještě jinými přáteli literáty. R. 1822 dostal se k Markovi za kaplana Jan Šolc. Pozbuzováním Markovým**) uveden byl na dráhu

*) V Prvotinách z 18. srpna 1814, str. 113.

**) »Můj nový vrstevník,« píše o něm Marek Jungmannovi (4. ledna 1826), »ukazuje povahy k mé spokojenosti a bohdá i v některé částce literatury dá se mezi pracovníky.«

spisovatelskou, zejména pokoušel se o překlady. Šír rozšířil tento přátelský literární kroužek svými přáteli jičínskými, zejména úředníkem a spisovatelem Jos. Hollmannem, známým básníkem prof. Š. K. Macháčkem, šlechetným knězem Jos. Černým a j.

Kroužek těchto přátel scházíval se hned u Marka v Libuni (pravidelně ve čtvrtek), jindy u prof. Šíra v Jičíně. Přišel-li některý vynikající vlastenec návštěvou v jejich střed, bývaly besedy tyto obzvláštně slavnostní a animované. Tu pak útulné prostranné síně libuňské fary ozývaly se myšlenkami, které směřovaly ke zdaru a rozvoji českého národa a ostatních národů slovanských. Rokovalo se z pravidla o nových podnicích a potřebách literatury české, o nichž dovídali se buď z časopisů a novin, nebo z přátelských listů. Radívali se o svých i cizích plodech literárních, jež Markovi nebo Šírovi od auktorů bývaly ku posouzení posílány; zejména však pokoušeli se o tvoření nových slov, jichž čeština do té doby pro určité pojmy neměla.

Nebylo zvláště nad Marka, Vetešníka a Šíra horlivějších rusofilů.*) V těchto třech přátelích byl zastoupen čtenářský spolek slovanský, který se v Praze ustavil kolem Jungmanna z Purkyně, Presla a Hanky (později též z Palackého a Šafaříka), také na venkově.**) Nevyšlo významnější knihy v jazycích slovanských, které

*) O Markovi bude tato stránka vylíčena podrobněji na svém místě.

**) Jungmann dává o tom zprávu Markovi 6. října 1819: »Také se dnes učinil první krok k našemu slovanskému čtenářstvu tím, že Purkyně a já dali jsme na vrch své jméno a podílky. Budete-li míti na budoucím místě příležitost, doufám, že také přikročíte.«

by zvláště Marek nepřečetl.*) Knihy přečtené ukládali pak v Českém museum. (List Jungmannův Markovi z 19. září 1820, z 5. března 1837 a z 9. října 1838.)

V tomto kruhu přátelském našel mladý Josef Jungmann hlavní pracovníky pro svůj podnik literární překládání povídek oblíbeného německého romanopisce Van der Velde.

* * *

Ale slavnější stala se Libuň častými návštěvami vynikajících osob literárních. Nejznámější jsou návštěvy starého přítele Markova, Jos. Jungmanna, který na neunavné vybízení Markovo dosti často přicházel pookřát do »libuňského ráje«, jak nazývá v jednom listě sídlo Markovo. Od něho zavítávali často i k ostatním jeho přátelům, zejména k Šírovi do Jičína. Nejednou vítal Marek na své faře i jiné členy rodiny Jungmannovy, zejména syna jeho Josefovice, který s obzvláštní důvěrnou náklonností přilnul k příteli otcovu.

Při jedné takové návštěvě (v srpnu 1834) Jungmann podnikl s celou svou rodinou výlet až do Krkonoš. Této příležitosti chopili se Marek a Šír, a provázeli je na jejich vzdálenější cestě, až potom v Libuni déle odpočinuli.

Naposledy ještě Jungmann zavítal pro své osvěžení do libuňského Tuskula počátkem září r. 1845, dvě léta před svou smrtí již jako kmet devadesátiletý.**)

---

*) Podrobněji vyličuje tento přátelský kruh literární ve své biografii »František Šír« prof. Ant. Truhlář, v Jičíně 1882, str. 29 a sl.

**) V. Zelený c. d., str. 367 a po něm i jiní udávají ne-

Po této návštěvě Marek, jakoby tušil, že to posledníkráte, kdy stařičký přítel mešká pod útulnou střechou libuňské fary, napsal po jeho odchodu tuto truchlivou náladu: »Ano teskno se mi učinilo po odchodu Vašem, jakási prázdnota a smutné samotenství nastoupilo«. (L. z 25. září 1845.)

Návštěvy tyto Jungmannovi přinášely nejen žádoucí osvěžení, nýbrž bývaly pro něho a pro celou rodinu nejkrásnější upomínkou na vroucí srdečnost, starostlivost a něžnou péči jeho přítele. Bývalo to pro něho, jak se nejednou vyjadřuje, největší potěchou, že mu přáno bylo pobývati u takových přátel, jakými mu byli Marek, Vetešník a Šír. Dopisy jeho oplývají nelíčenými díky za obětavé ošetřování jeho a jeho milých od přítele Marka a všech jeho domácích. U svých přátel v okolí libuňském hledal a nacházel útěchu, kdykoli býval stíhán neuprosnými ranami osudu.

Kromě toho Marek byl Jungmannovi na krátký čas společníkem, když tento trávil v létě r. 1837 v Karlových Varech (List Jungmannův z 5. září 1837.)

Též P. J. Šafařík hledal nejednou v útulném zátiší libuňském, někdy i se svým synem odpočinku po svých lopotách a strádáních. (Fr. Zelinka, c. s., str. 22.)

Avšak i jiní spisovatelé a vynikající pracovníci na prospěch národa českého neopominuli, kdykoli se jen trochu přiblížili k sídlu Markovu, učiniti krátkou odbočku a krátkou zastávku u proslulého vlastence a Slovana libuňského. V dopisech jeho Jungmannovi do-

---

správně rok 1840 jako poslední, kdy prodlel Jungmann návštěvou u Marka v Libuni. V. jeho list Markovi ze 16. září 1845. ČČM. 1884. str 423.

čítáme se o pobytu Klicpery, Presla, Čelakovského, Jandery a m. j. u Marka.

Po této stránce znali Marka též příslušníci jiných národů slovanských. Mnozí z nich neopominuli, když zavítali do Čech, vyhledati Marka v nehlučném jeho venkovském sídle.

Pěknou vzpomínku na Marka a jeho přátelský kroužek z okolí zachoval nám proslulý učenec ruský Srezněvský ve třech listech psaných matce.*) Za svého pobytu v Čechách na jaře r. 1840 podnikl cestu po českém Severovýchodě. Chtěl tu poznati krásnou přírodu a český lid; hlavně však navštíviti známé mu a milé české vlastence a horlivé ctitele Rusů, Marka, Vinařického, Vetešníka, Šíra a Macháčka. Z nich obzvláště Marka vážil si nejen jako nadšeného Slovana, nýbrž i jako vynikajícího učence a znatele ruského jazyka, jak vyjadřuje se o něm v listech Krajevskému.

Z Prahy ubíral se přes Mladou Boleslav do Jičína. Na cestě zastavil se v Sobotce u děkana Vetešníka, který »se zaradoval z příjezdu Rusa jako přítele«. Ze Sobotky vydali se hned s Vetešníkem do Jičína. »Po cestě,« píše v témž listě (z 3. květ. 1840) Srezněvský, »mluvili jsme o Rusku a o Čechách. Já se kochal pohledem a Vetešník, úctyhodný, dobrý a rozumný stařec, vypravoval mně o životě Čechův a žádal ode mne na vzájem objasnění o Rusku. Miloval je jako rodnou zemi.« Pobyvše chvíli u Šíra, kde »ťukali si na zdraví Rusův, Čechův a všech Slovanův«, večer odebrali se s Vetešníkem pěšky do Libuně k Markovi. Přibyli tam

*) Listy tyto přeložil a úvodem opatřil Jos. Karásek v článku »Srezněvský v Jičíně«, Jičínský Obzor ze 4. pros. r. 1892.

o půljedenácté v noci. »Děkan Marek, k němuž jsme šli do Libuně, už spal; zbudili jsme ho — a v radosti seděli jsme a hovořili ještě dosti dlouho. Časně z rána odešel Vetešník domů do Sobotky, ježto si vzpomněl, že měl oddávati, ale louče se se mnou slíbil, že se vrátí po obědě. Na tento rozhovor se pamatuji jako ve snách: slunce ještě nevyšlo, a mně se chtělo velice spát. Okolo 7. hod. pozdravili jsme se s Markem a po kávě šli jsme na Trosky.« Srezněvský líčí pak matce Trosky a posílá jí obrázek jejich. »Když jsme přišli k Troskám, Marek (šedivý, ač svěží stařec) ukázal mně místo, kde lze vylézti na jednu z nich (čedičových pyramid). Ale to není možné! řekl jsem. — »Že nemožné? Já Vám ukážu, že je to možné.« Odložil svrchník a škrábal se na strmou skálu. Já jsem chtěl následovati jeho příkladu; jakkoli jsem si to přál a staral se o to — nemohl jsem. Marek slezl a šli jsme k druhé . . .« »Nežli jsme se vrátili domů, přišel Vetešník ze Sobotky a Šír z Jičína. Obědvali jsme. Po obědě přijel Macháček s Gulmanom (t. j. Hollmannem). Den prošel vesele. Večer vyprovázeli jsme hosty, procházeli jsme se s Markem okolo Libuně. Nyní jest již půl sedmé, za hodinu půjdeme pěšky do Turnova, dvě míle od Libuně. Tak se potuluje Váš synek!«

Ve druhém listě (psaném z Libuně 4. květ. 1840) píše Srezněvský: »Ještě den minul a minul zanechav ve mně na dlouho několik příjemných vzpomínek. S úctyhodným Markem jsme jeli do Turnova.« Učenec ruský líčí tu zejména dojem, jaký na něho učinila Hrubá Skála se svými »zkamenělými kmeny palmovými«, jak připadají mu pískovcové pyramidy tamější. Pak po-

kračuje o Turnovu: »V Turnově jsme zašli do dvou domů, kde vše připomíná Rus: portréty a poprsí Hosudarova, pohledy na Petrohrad a Moskvu, samovar, čaj, ruský jazyk, třeba ne mnoho.*) Obědvali jsme u děkana, kde byl za příčinou visitace škol oběd pro okolní duchovenstvo. Jako Rus byl jsem tu přijat s úctou. Bylo viděti, že duchovenstvo české jest i vzdělané i miluje češtinu. Řekl jsem Markovi, že lze pokládati české duchovenstvo za sloupy českého národa jako v Rusku šlechtu. Má poznámka kolovala okolo celého stolu — a oběd se dokončil zdravicí na Slovany...« Večer navrátili se oba přátelé nazpět do Libuně. Libuň Srezněvský opustil teprve třetího dne. Zajeli ještě do Jičína, pobyli u Šíra a u Macháčka, poslechli pěknou hru paní Macháčkové »něčeho ruského na piano a na housle«; pak rozloučil se s Markem. Ráno odjížděl vzácný host z Jičína přes Sobotku, aby se tam rozloučil ještě s Vetešníkem.

»Tato cesta byla pro mne,« shrnuje Srezněvský na konci svého druhého listu, »každým způsobem užitečná. Poznal jsem jednu z nejkrásnějších a nejhustěji obydlených stran Čech, mluvil neustále česky, poznal mnohé ze zvyků českých, zapsal mnoho zvyků.«

Pro Marka a většinu tehdejšího duchovenstva z okolí turnovského je toto líčení proslulého Rusa velmi charakteristické. Jako Rus všude je přijímán od nich

*) Míněn patrně dům bratra Markova, Františka a švakra Markova, M. Kotlera, kteří oba (asi podnětem Markovým) vedli velmi rozsáhlý a čilý obchod s drahokamy na Rusi. Oba pro Rus chovali vřelé sympathie. Stane se o tom ještě zmínka na jiném místě.

s úctou a láskou. Jim jako duchovním nijak nevadí jeho různé náboženství. Mělot tehdy u většiny z nich smýšlení národnostní převahu nad přesvědčením náboženským, k němuž v té době chovali se více méně indifferentně. Shromážděnému duchovenstvu v Turnově Srezněvský vzdává chválu, že je vzdělané a miluje češtinu. Většina mezi shromážděnými byli ke své lásce k jazyku mateřskému a k národu českému povzbuzeni Markem. Byl to utěšený výsledek jeho třicetiletého působení v tomto směru. Bystrý Rus soudí o celém tehdejším českém kněžstvu, že je sloupem českého národa. Soud tento zajisté srovnává se s pravdou.

Z jiných slovanských hostí Marek rád vzpomínával zejména návštěvy srbského proslaveného spisovatele Vuka Št. Karadžiče, Lužičanů M. Hornika a Arn. Smoléra, kteří pro své snahy buditelské ve svém malém nárůdku v Markovi nacházeli ochotné podpory hmotné.*)

Obraz stařeckého Marka na sklonku jeho života pěkně vylíčil Rus, prof. Alex. Kočubinský (»Istor. Věstnikъ«, r. 1882), jak uvedu ještě na svém místě.

Avšak nejen spisovatelům, nýbrž i mnohým jiným vzdělaným příslušníkům sbratřených národů slovanských byl horlivý Slovan Marek dobře znám. Udála-li se jim k tomu příležitost, neopomenuli mu v Libuni vzdáti svou úctu.**)

---

*) Fr. Zelinka, Památka na duchovní a vlasteneckou působnost Ant. Marka, str. 22.

**) O jednom zajímavém případě vypravuje Marek ve svém listě Jungmannovi (18. února 1845): »Máme tu v našem okolí Polanku z Pozňanska. Ona s doktorem Krocmanem Teplic do Sedmihorky přijela na léčení. Již také dvakrát po-

Zvláště pak u vlastenecké mládeže české Marek měl jméno jako vzor vlastence, ke kterému s úctou putovali ze vzdálených krajin.

Pěknou upomínku na svou návštěvu u Antonína Marka o prázdninách r. 1842 zachoval nám ve svých Pamětech (I., str. 153 a sl.) J. V. Frič, jehož rodiče Marek v Praze nejednou navštěvoval; tu prý bývalo u nich »nejslavněji« (I., str. 119). Na uvedeném místě píše Frič: »Nevymizí mi však nikdy z paměti návštěva u p. děk. Marka v Libuni, který měl vlas dlouhý a již tehda bílý jako mléko, těše se jinak skalopevnému zdraví. Vlídná, přirozeně ruměnná jeho tvář, lidumilné jeho pronikavé oko, stálý klid a úsměv, jež zdobily ušlechtilé jeho tahy, pohostinství a dobročinnost bez míry a hranic, horlivost vlastenecká, shovívavost a horoucnost, s jakouž duchem právě prorockým lnul již od mladosti navzdor vší prosaické realnosti bezprostředního svého okolí k nejvznešenějším ideálům věštců probouzejícího se a ke skvělé budoucnosti zvolna povznášejícího se Slovanstva, získaly mu netoliko všeobecnou důvěru a lásku všech, s nimiž obcoval, jimž byl pravým otcem a upřímným rádcem, nýbrž i přátelství a úctu nejvznešenějších vlastimilů v Čechách, ano i v širších vlastech zpříbuzněných nám soukmenovců. Stopoval tehdy horlivě přednášky Mickiewiczovy o slovauské liteŕatuře na pařížském Collège de France, které tlumočil Jordán ve svých, v Lipsku vycházejících

---

byla u nás. Jest to osoba ve svém národu žijící. Některé plody literatury polské má s sebou. Onehdy mi Denník domový zapůjčila. Jest to dobrý list, vanoucí národním hořem, ale jistě neseznámený s myšlenkou nestranného všeslovanství.«

Letopisech Slovanských. Nebylo básníka nebo vůbec vynikajícího spisovatele polského, ruského nebo jihoslovanského, jehožto plodů by neznal a nečetl v originále. Vedle toho pěstoval hudbu a byl velikým znatelem i ctitelem výtvarného umění. U něho bylo mi ponejprv nahlédnouti do atlasů plných vzácných kopií malířských, sochařských a stavitelských arciděl z čelných musejí římských, berlínských a pařížských!

Častoval nás po slovansku medem, chlebem a smetanou . . .«

* * *

Tohoto jména, jakým Marek jakožto vzor vlastence po celé své vlasti proslul, zasloužil si plnou měrou. Úsilí, s jakým pracoval pro hmotné povznesení české literatury, oběti, které jí ze svých prostředků přinášel, řadí ho zároveň mezi nejpřednější mecenáše její. Do let čtyřicátých nevyšlo snad jediné české knihy, ať byla obsahu jakéhokoli, kterou by byl Marek pro sebe nekoupil; kromě toho staral se mezi svými známými o její rozšíření. Byloť tehdy českému spisovateli si knihu nejen pracně vyhotoviti, nýbrž i býti jí nakladatelem, knihkupcem a na konec dobrovolným kolportérem. To byla tichá sebezapíravá práce, o níž málo se dověděl pozdější svět. Jeho snahy o zdar Matice české ukazují, jak mocné osení může pevná vůle a vytrvalá práce přivésti ke vzrůstu i na půdě těmto snahám jen nepatrně příznivé.

Marek, poznávaje jako jiní vlastenci, že literatura česká potřebuje především stálého a pevného základu

peněžního, který by mohl pomýšleti na vydávání českých knih, účastnil se s velikým úsilím a péčí všelikých snah o založení zvláštní Společnosti české.*) Od prvních pokusů jejího vzniku na začátku našeho století neměla tato myšlenka přívržence nad Marka horlivějšího. Jungmann sděluje s ním pilně všecky záměry, o kterých se s ním v této věci radil neunavný křísitel dávné té myšlenky, Rautenkranc. S ním Marek k vůli české společnosti vstoupil v pilnou korrespondenci.**) A když byla jen malinká naděje, že se uskuteční, Marek neváhal a poslal spolu s Vetešníkem příspěvek na ni.***) Byl to vůbec první příspěvek (již r. 1809.), který byl věnován tomuto účelu.

Když se tento podnik neuskutečňoval, Marek zanášel se novým plánem. Dověděv se o »Učené společnosti slovenské«, ihned vstoupil v pilné dopisování s Tablicem o této věci. Stal se při ní prvním členem z Čechů. S mladistvým nadšením píše o tom Jungmannovi (3. října 1815): »Nyní se obraťme k naší vlasti! — Víte-li, že já již diplomem nadaný od společnosti Bánského okolí †) jsem utvořen — kdo žádá obdrží — jen kdybych mohl nyní do čtyř úhlů světa semeno vlastenecké lásky rozhoditi, abych dle povolání svého postoupil a Čechy naše číms důstojným zvelebil.

*) Obšírnější zprávy o tom u K. Tieftrunka, Dějiny Matice, str. 9—25 a V. Zeleného c. d., str. 133 a sl. a 210.

**) Rybička, c. d., str. 87, pozn. 36.

***) List Jungmannův Markovi 30. pros. 1809, Zelený, c. d., str. 134.

†) Míněna »Literární společnost baňská«, založená r. 1812. Byly na Slovensku i jiné spolky podobné. V. J. Vlček, Dejiny literatúry slovenskej, v Turč. Sv. Martine 1889, str. 28

To se mi ale přece podaří, že jí několik společníků ještě zde zjednám, až dá-li Pán Bůh zde u nás něco podobného znikne — bodejž se k tomu již pokročilo jednou, aby ten duch, který se nyní znímati počíná, opět neutuchl.«

Na pobídnutí Jungmannovo vypracoval si plán na podobnou společnost pro severovýchodní Čechy, jak dokazuje jeho list Jungmannovi (z 28. července 1815): »Tablicovi jsem psal a on mne o základu své společnosti náležitě vyučil. Já tedy nemeškal podobné navržení učiniti pod názvem: Zboru podkrkonošských Čechóv a s připojenú přímluvú neb napovědí jsem to P. Jelínkovi do Libuně podal, aby skrze jeho ruce dále po vikariátě a pak dále rozesláno býti mohlo, což se v brzce stane... Naši horští Čechové z toho velmi povděčni jsou.«

Prostřednictvím libuňského děkana a vikáře Jelínka rozeslal také svůj plán zároveň s provoláním po vikariátě turnovském. (List Markův Jungmannovi z 28. června 1815.) Avšak při tehdejších poměrech politických, kdy každý volnější ruch byl úzkostlivě od vlády střežen, kdy vlastenci čeští, aby ušli slídění bázlivých úřadů, které se neštítily ani psaní otvírati, pokus jakéhokoli spolčení se nedařil.

Snahy Markovy přece však nezůstaly bez výsledků, připravil si v celém okolí, zejména mezi kněžími, ochotné odběratele českých knih a zvláště štědré podporovatele pozdější Matice české.

* * *

Založením Musea českého (r. 1818) tužby mnohých vlastenců nebyly ukojeny. Od samého počátku veliké

snahy o zřízení české společnosti měly na mysli spolek, který by si obral za účel vzdělávání literatury české. Zatím však směrodatní čeští šlechtici prorazili se svým plánem a založili ústav, jímž měla být podporována hlavně bádání přírodovědecká a archaeologická. Přání českých vlastenců, aby založen byl spolek na podporování české literatury, uvedl v život teprve bystrý a podnikavý Palacký. Jeho zásluhou byla r. 1831 při Museu zřízena Matice česká.

Marek hned pro ni rozvinul usilovnou činnost, která neochabovala ani v letech pozdějších. Mezi 28 spolupracovníky, kteří měli vyvésti encyklopaedické dílo, jak je Palacký založením Matice zamýšlel, nachází se ovšem i jméno Markovo.*) Marek je též mezi 16 zakladateli, kteří hned první rok složili celý vklad pro Matici (z nich bylo 8 šlechticů).**)

Jakmile Matice vešla v život, Marek stal se neúmorným horlitelem a pracovníkem pro nový ústav po dalekém širokém okolí. Rozeslal oběžník po celém okolním kraji, jímž vyzývá zejména osoby duchovní, aby přistupovaly k Matici. (List Markův Jungmannovi.) Skoro každý list Markův Jungmannovi od založení Matice ohlašuje nové zakladatele a přináší jejich příspěvky peněžní. Hned na počátku činnosti Matice dodává různým osobám svého okolí 21 exemplářů „Musejníka. ***)

Tuto svou činnost Marek případně označil sám

*) Zelený, c. d., str. 274.

**) Tieftrunk, c. d., str. 33.

***) List Jungmannův Markovi z 9. ledna 1834; všech členů r. 1833 bylo 233, Tieftrunk, c. d., str. 35.

v jednom svém listu: »Skoro už moje listy nebudou nic jiného nežli mošnou peněžnou! Do Matice naší, byť se nelilo, aspoň pokrapává a mne si vzali za žlábek svádící tyto krůpěje... Kdyby naše Matice neměla jiného prospěchu, aspoň má ten, že se tím dřímavý duch k dobrému budí.« (List z 9. dubna 1832.)

V pozdější době počet členů v jeho okolí zásluhou Markovou stále ještě vzrůstá. Zajímavou událost poznamenal Marek ve svém listu Jungmannovi (z 12. list. 1845): »Včera jsme se bavili při Martinské huse (t. j. o libuňském posvícení). — Znamenitost této schůzky ležela v tom, že mezi stolujícími 18 bylo, jenž podíl mají nebo podíl míti budou v Matici české.« Přál by si, aby Matici získáni byli vyšší stavové. *)

Přesvědčení o velikém významu Matice pro rozvoj českého národa poutala k ní Marka zvláštní silou a oddaností. Jak bolestně na př. nesl zprávu svého přítele, který mu oznamoval, že Matici hrozí nebezpečenství, když jí od vlády zakázali její jméno a přikázali ji úplně v podruží musejního sboru! Z toho Marek tušil nejčernější nástrahy od odpůrců českého národa

*) Sám také získal pro ni, ač anonymně, svého patrona Lexu z Aehrenthalu, což zajímavo připomenouti vzhledem k pozdějšímu poněmčení této rodiny. Tento Lexa z Aehrenthalu seznámil se prostřednictvím Markovým i s Jungmannem. Když počal se vydávati Světozor, sděluje Marek, že »naděje jest, že na zdejším panství každá rychta dostane povolení z obecných příjmů si odebírati Světozor«, ač prý si Lexa na Světozor stýskal, že v něm není obsah schopnostem a potřebám lidu přiměřený. »Vůbec se nám zde ta chvála může vzdát,« připojuje Marek k těmto zprávám, »že jsme na Hruboskalském panství tyranští vlastencové.« (List Jungmannovi z 8. dub. 1834.)

a nejžalostnější důsledky pro nás. Proto zalkal nad ní, jako matka nad beznadějným stavem svého dítěte: »Konečně ani sám sebe člověk nemůže míti rád — tím méně ale ony, kteří nám tak zarputile na hrdle stojí, že už téměř možno nebude, abychom trochu po slovansku dýchali. Ubohá! nebohá! ano nebožka Matice! znali jí žílu zatíti! Ač list Váš ničeho nevyjevuje, smutná podobnost musejních zpráv mluví hlasitě, kolik odbilo! Mnozí, kteří zlo věštili, že si naše snesení vláda v brzce přivlastní, vidí jaksi proroctví své plněno, an Museum těch peněz nyní pánem jest mohoucí dostati dnes nebo zítra pouhoněmecké představené, jenž se neustydnou pokládek zesnulé Matice svým nádenníkům rozdati. Já ale vždy ještě v té míře stojím, že věc dle záměru i vladařů svých tatáž zůstane, ač povrchní slávy a lesku určitě ztrátou svého jména ztratila, a jako zemřelá půvabem svého krátkého života zanímati bude.«

Nad pozdějším utěšeným vzrůstem Matice nejednou projevuje svou nelíčenou radost. Často pronáší i svou radu mluvě jménem Čechů podkrkonošských, jak by si Matice měla počínati; tak na př. v listě Jungmannovi (ze dne 29. ledna 1846): »Matice roste a s ní také starosti aneb vlastně starosti její, aby totiž synům svým, jichž denně přibývá, obsluhu dostatečnou opatřiti mohla. Náš hlas zpodkrkonošský zní na vydávání, byť i s nákladem spojeno bylo, an si myslíme, že Matice tím neztratí, ale spíše vtržením sobě nových údův nových pramenův nabude... Dobře, předobře, že se naše věci šíří. My Čechové jsme sice odvykli sanguinickým se oddávati myšlenkám; než tenkrát zdá se, že

nám osud přeje a půjde-li naše věc pořád tou měrou, naděje jest, že ohromná bude a bodejž byla, abychom brzo své peněžité síly, v nichž i duchovní síla bude osažena, na miliony počítali, aby do všech stavův kořeny pouštěti lzelo« (!). Marek tu zajisté dobře chápe veliký význam hmotného blahobytu pro samostatnost kulturního rozvoje.

Sbor matiční uznávaje veliké zásluhy Markovy o Matici a o České museum, obdařil ho čestným diplomem. (L. Jungmannův z 9. říj. 1838.)

Tomuto horlivému působení pro Matici vzdává Jungmann svědectví v listu z 19. list. 1845: »Vaše zásluhy o Matici dostihše vysokého stupně vždy ještě výše vystupují. Nemohouce se jinak ukázati vděčnými, přejeme, abyste aspoň činností sboru a zdařilostí toho ústavu poněkud spravedlivě se těšiti a spokojeni býti mohli.«

Svou přízeň k Matici Marek osvědčil po smrti Jungmannově. Chtěje uctiti důstojně a zároveň národu prospěšně památku zvěčnělého svého přítele, založil, ač jméno jeho zůstávalo v tajnosti, počátkem r. 1851 při Matici fond 1000 zl. Tento fond nese jméno Jungmannovo; z jeho úroků stává se každého roku nadějný kandidát učitelství zakladatelem Matice.*)

Životu spolkovému vůbec, pokud měl na mysli povznesení českého národa, Marek byl již od svého mládí velice nakloněn. Byl také členem velmi mnohých spolků a při všech hleděl působiti svou podporou. Tak

*) Zelený c. d., str. 374; Tieftrunk c. d., str. 133. Též list Šafaříkův jakožto místopředsedy Matice z 16. bř. 1851; v něm děkuje Markovi za zaslaných 1000 zl. na fond Jungmannův.

od Umělecké Besedy byl r. 1858 za své působení obdařen skvostným diplomem. Bohatě podporoval ze svých prostředků Svatobor. Byl členem Akademického čtenářského spolku, křesťanské Akademie a j.

* * *

Své pomocné ruky Marek neodvrátil nikde, kdekoli z toho kynul zisk literatuře české. Štědře otvíral ruku svou českým spisovatelům, kteří jeho pomoci potřebovali. A co korunuje jeho skutky pravou šlechetností, je to, že hleděl dobrodiní své utajiti před veřejností a pokud možná i před obdarovaným samým. V soukromých listech zachovaly se nám některé toho doklady.

Marek byl jedním z osmi šlechetných duší *), které svými dobrovolnými příspěvky po pět let od r. 1833 opatřovali P. J. Šafaříkovi nejnutnější příjem, kterýmžto obětavým a ideálním činem získali tohoto geniálního pracovníka navždy literatuře české. A ušlechtilí dárcové dovršili skutek svůj ještě tím, že zůstali Šafaříkovi po celý život utajeni.**) Marek uvolil se poskytovati svou částku, i když Šafaříkovi dostalo se nuzného služného 400 zl. jako censora. (List Jungmannův z 4. led. 1838). Jungmann provází tento skutek krásnými slovy, z nichž vyplývá nezištná jeho povaha: »Z připovězené na čas některý pomoci panu Š. srdečně děkuji. Tou obětí (malou — povážíme-li, že jsme i bez ní se obešli) zachovali jsme

---

*) Vedle něho Jungmann, Palacký, Presl, Vinařický; kníže Rud. Kinský, hr. Kašp. Šternberk, hr. Jan Krakovský z Kolovrat; kromě toho první rok též Jan N. Štěpánek.

**) O tom v různých listech Jungmannových a Markových; Zelený, c. d., str. 284.

literatuře naší platného pomocníka, z jehož děl vlasti naší chvála i zisk vyplývá. Život náš pomine jako sen, co jsme pro vlast učinili, to jako nábytkem národním po nás zůstane.«

Štědrou svou ruku nezavíral stísněným a často jen pro svou lásku k vlasti a k národu trpícím spisovatelům nikdy. Býval proto vždy první kotvou, které se vlastenci v nouzi postavení chytali nejnadějněji. A Marek jich nikdy neoslyšel, jeden příklad za mnoho jiných.

Nešťastná Božena Němcová obrátila se velmi pohnutlivým listem k Markovi o peněžitou pomoc*) a odpovídá pak na jeho šlechetný dar: »Nemusím snad ani ujišťovat, že mě velikomyslný Váš dar velice potěšil. Díky tisíceré ode mne i od mé rodiny. Zaplať Vám to Bůh stokrát! Však by nebylo na zbyt i millionkrát! Kdo na takový způsob jmění svoje ukládá jako Vašnosti, tomu bych přála, aby zlato rostlo, kudy kráčí.«

Takovým způsobem pamatoval na zlepšení bídného postavení svých bližních, kde jen mohl. Tak na přilepšenou podučitele libuňského, kterým tehdy nepadaly drobty se stolu, založil r. 1852 při vrchnostenském úřadě hruboskalském jistinu 400 zl.

Tyto skutky Marka šlechtily nejen jako vlastence, nýbrž i jako člověka vůbec.

---

*) ČČM 1887, str. 73—75.

III.

Postup v hodnostech církevních. Působení Marka jako školdozorce vikariátu turnovského.

Za zdárné působení v úřadě kněžském dostalo se Markovi různých hodností.

Když na jaře r. 1828 u něho meškal na visitaci biskup Ed. Milde, Marek při této příležitosti byl jmenován osobním děkanem. Jmenování toto bylo tím významnější, že právě tou dobou Marek u biskupa byl osočován, jak prý o tom slyšel přítel jeho v Praze. (List Jungmannův Markovi z 10. čce. 1828.) Jaké to bylo osočování, z listu Jungmannova nevyplývá. »To mi toho pána,« podotýká mu Jungmann, »jinak divného a přísného co milostivého a dobrého před oči staví; on sám očima vida a sám ušima slyše rozeznává plevu od zrna, a co komu, to mu uděluje.«

Jako zajímavá náhoda v osudech obou nerozlučných přátel budiž připomenuto, že téhož roku 1828 Jungmann vyvolen byl děkanem fakulty filosofické. Když libuňský jeho druh na tuto shodu ukázal a hodnosti obou srovnával, připomíná mu Jungmann, že prý jeho děkanství od Markova liší se jako titulus od vitula: »Kdyby popluží libuňské na mém děkanství viselo, tuším, že by se mi ještě nebylo dostalo. Ostatně v pravdě to libé pomyšlení, že v jednom roce podobným způsobem poctěni a pohnuti jsme, což nám mezi jiným upamatováním budiž, abychom jak posud, tak napotom za pravé a jako osudem vedené a sloučené přátely a druhy sebe považovali, a jeden druhého nepromënnou láskou a náklonností milovali, jakož posud jsme milovali.«

Brzy po tom následovaly ještě jiné hodnosti: v máji r. 1843 jmenován byl vikárním sekretářem. (List Markův z 20. května 1843.) V témž měsíci zemřel dosavadní vikář turnovsko-hradišťský a po něm 24. ledna 1844 Marek ustanoven biskupským vikářem, konsistoriálním radou a školním dozorcem vikariatu turnovského; konečně r. 1850 vyznamenán byl čestným kanovnictvím kapitoly litoměřické.

* * *

Významný úřad školního dozorce neunavně zastával po 14 let (do r. 1858); po tři léta ponechal si ještě předsednictví učitelských porad; 26. květ. r. 1861 rozloučil se s učitelstvem svého okresu. Svým působením jakožto školní dozorce povznesl vikariát svůj tou měrou, že za jeho vedení patřil k nejvzornějším v Čechách. *)

Ant. Marek uvažuje o zdárném vývoji národa českého, poznal, jaký význam v našem boji za národní bytí a lepší budoucnost národa přísluší škole a dobrému vychování mládeže. Větší vzdělání vycházející

*) »O působení Antonína Marka, děkana v Libuni, co biskupského vikáře a školdozorce bývalého okresu Turnovského« napsal r. 1875 zvláštní spisek Frant. Zelinka, učitel v Berouně. Zásluha tohoto spisku jeví se zejména v tom, že podává věrně podle vlastních záznamů Markových v »Poradní knize« jeho »poradní řeči« (vlastně více jen jejich rozvržení). O působení Markově ve školství poučuje též obšírnější článek (nepodepsaný) v »Poslu z Budče« na r. 1877; str. 169, 185, 201, 233. Tyto hlavně podaly mi látku pro tento odstavec. Některé vzpomínky na Markovu činnost v úřadě školního dozorce vylíčeny jsou ve feuilletonech Hlasu Národa, Z minulého půlstoletí IV., V., VI., 1896 čís. 193. (15. července), 199. (21. čce.), 208. (30. čce.)

ze škol mohlo v lidu upevniti vědomí o jeho povinnostech národních. V českém učitelstvu viděl nejvhodnějšího hlasatele pro tlumočení a šíření tehdejších idejí vlasteneckých. Čím vzdělanější učitel, tím schopnějším stával se pro veliký úkol, národ k životu probuzený zvelebovati a vzdělaností povznášeti. Ze školy pak idea našich buditelů mohla pronikati do širších vrstev.

Jaký význam Marek přikládal škole, viděti nejlépe z jeho návrhu, jejž vyslovil svému příteli Jungmannovi: »Snad by bylo také dobře, aby se Matice o školní knihy starala a se již nyní považovala jako ustanovené ministerium celé národní osvěty, neboť, když to osud náš takto velí, že ze sebe samých něčím býti máme, tedy nezbývá nic jiného, nežli napnouti upřímně všecky vlastní síly své. Jedno ať roste, ať se vzmáhá v obra velikána, ať se organisuje, sčlánkuje do všech větví, do všech tříd.« (List Jungmannovi z 29. led. 1846.)

Slova tato pěkně dokazují, jak Markovi šlo o samobytnou naši osvětu, odpovídající českému duchu. Jak také jako výborný myslitel a paedagog správně kladl kořen takovéto osvěty ve školu, které právě tak vydatně jako školní dozorce začal v tomto duchu prospívati, jak žádá organisace a promyšlený plán a program vší práce osvětové. Viděti, do jaké hloubky šly jeho snahy o povznesení naše národní.

Těmito myšlenkami Marek obíral se a v přesvědčení tomto utvrzoval se hlavně od té doby, co mu r. 1844 od konsistoře litoměřické svěřen byl významný

úřad školního dozorce v bývalém vikariátu turnovském, k němuž tehdy patřilo celkem 40 škol.

Právě tehdy končí se Markova činnost spisovatelská; vydalť toho roku (1844) nejobsáhlejší své dílo, »Základní filosofii«. Co psal od této doby — a bylo toho málo — nepřidalo již nikterak váhy jeho významu v literatuře české. Za to docela důstojně po bok jeho blahodárné činnosti literární řadí se jeho působení na jiném poli — ve školství. V rozvoji českého školství Ant. Markovi patří veliká zásluha; posunul je o znatelný krok ku předu.

V čem jeví se zásluhy Markovy o naše školství, o tom podávají vysvětlení následující řádky.*)

Tehdejší školy Marek nalezl svým ideálům a snahám hodně vzdálené. Byly veliké nedostatky v učitelstvu; též žactvo, které tehdy z pravidla chodilo do školy jen v zimě, když jich doma rodiče nepotřebovali ku práci, zůstávalo daleko za jeho přáním. Avšak to Marka pobádalo tím více, aby nepříznivé poměry přizpůsobil svým snahám.

---

*) Zdá se, že dnes již toto požehnané působení Markovo i v samém učitelstvu našem upadá v nespravedlivé zapomenutí. O velké výstavě Národopisné v pavillonu školském uctěna památka všech vynikajících paedagogů českých. Ant. Marek tu zastoupen nebyl, ač popřáno místa mnohým, jejichž podobizna do českého »Paedagogického Slavína« nezasloužila z daleka tak být zařazena jako podobizna Ant. Marka.

Proto rozepsal jsem se trochu šíře o zásluhách Markových o českou školu. Tu ovšem Marek nezůstavil znatelné stopy své činnosti paedagogické — nepsal spisů, protože zde dával skutkům a živému slovu před theorií přednost. Tou zásadou spravoval se i ve svém úřadě kněžském.

Hned při svých prvních návštěvách ve škole Marek přesvědčil se o tom, jak kusými a nedostatečnými vědomostmi mnozí učitelé jsou vyzbrojeni pro svůj úřad, pro jehož význam ovšem neměli náležitého pochopení.

Velikého vzdělání tehdejší učitel pro své těžké povolání nedostával. Kdo uměl trochu číst, psát a počítat, měl-li chuť státi se učitelem, odebral se do tak zvané preparandy a za půl léta, po případě i za 6 neděl odcházel kandidát pro svůj úřad úplně připraven. Často ještě vzpomínává se na mnohých místech, kterak tam přišel za učitele kaprál z vojny, kterého řemeslo vojenské již omrzelo. Na těchto preparandách učitel naučil se nazpamět několika pravidlům methodním, kterými pak, nebyl-li dost rozumný, trápil žactvo sobě svěřené. To byla celá jejich praktika školní. Nejlépe ještě seznámili se s hudbou a zpěvem. Těmto předmětům věnovali všechen svůj prázdný čas. V nich učitel, a hlavně pomocník jeho (preceptor) měl hlavní zdroj své výživy. Pomocníci museli si přivydělávat hlavně po celou noc v neděli o muzikách šumařením. Některým šťastnějším dostávalo se též jiného vedlejšího zaměstknání — bývali často kostelníky. Takový život ovšem málo podněcoval ke snahám po pokroku, zvláště nebylo-li k tomu vůdce.

Avšak ani tento neutěšený stav a překážky nebyly s to odvrátiti Marka od jeho vznešených záměrů. Umínil si, že stane se svému učitelstvu sám učitelem.

K tomuto úkolu Marek byl nad jiné povolanějším. Vzdělání jeho vyznačovalo se universálností, jak to bylo v povaze tehdejší doby vůbec. Marek neutkvěl na výlučném odbornictví v jedné vědě, jak dnes u vě-

deckých spisovatelů bývá pravidlem, nýbrž udržoval se stále v tom širokém rozhledu po vědách, který mu podalo již jeho studium filosofické. Kromě toho tehdejší vlastenci čeští vedeni byli k této universálnosti vzdělání též budící se literaturou českou. Čítali všecky knihy české, které tehdy vycházely, ať byly jejich působení sebe vzdálenější.

Vyznamenával se též zvláštní dovedností praktickou: byl velmi dobrý zpěvák, dovedný krasopisec a kreslič. Když hlásil se o místo katechety na normální škole v Praze, seznámil se za účelem odborné zkoušky podrobněji s tehdejší methodikou a didaktikou. Soukromým studiem nabyl dosti širokého rozhledu po stavu školství u jiných národů. Vesměs to vlastnosti, jakými se jistě nehonosil žádný z tehdejších českých vikářů.

S těmito schopnostmi a snahami dal se ihned do práce. Tehdejší školní dozorcové byli ve svém úřadě daleko volnější a samostatnější, nežli je tomu nyní. Proto i Marek mohl na svém vikariátě zaváděti ledacos, co neodpovídalo stavu všeobecnému. Chtěje, aby všecko učitelstvo jeho vikariátu účastno bylo jeho výkladů a poučování, zavedl si na svém okrese školním porady učitelské čtyři léta před tím, nežli v Rakousku takové zařízení bylo všeobecně přikázáno.*)

*) Snad vzal si příklad z vikáře Fr. Al. Vacka, s nímž žil v přátelské shodě. Tento již od r. 1835 na svém vikariátě zavedl si všeobecné konference učitelské. Jistý základ k poradám učitelským v Rakousku dán byl již nařízením Leopolda II. z r. 1791, podle něhož profesoři každé fakulty, právě tak jako učitelé každého gymnasia a každé hlavní školy byli spojeni v tak zv. učitelskou hromadu (Lehrerversammlung), které se měly radit o studijním plánu a o jeho zlepšení, o za-

Při této příležitosti učitele z počátku řídčeji seznamoval s výklady paedagogickými a methodickými. Sáhl k samému kořenu těchto nedostatků, k vědomostem nejelementárnějším: vykládal jim o české mluvnici a jazyku českém, vpravoval je do počtářství a jiných potřebných znalostí.

Ale učitelských porad Marek užíval ještě k jiným účelům. Ať byl předmět těchto porad jakýkoli, Marek nikdy neopominul přejíti z těchto porad na jinou stránku: vytknouti shromážděnému učitelstvu jeho povinnosti k vlastnímu národu, vštípiti jim účinné vlastenectví, aby toto símě dále rozsévali mezi mládeží školní. Vlivem svého úřadu vikářského pracoval na prospěch ideje, která jej nad jiné mocněji a pevněji ovládala — na prospěch uvědomění vlasteneckého. Obracel zřetel učitelstva též k širší ideji slovanské, kterou jim hleděl učiniti přístupnou.

Mimo tyto porady společné Marek učitele volal k sobě jednotlivě na libuňskou faru a věnoval jejich poučení často celá odpůldne.

V poučování učitelů neznal míry. Nejlépe tuto jeho horlivost osvětluje příhoda, kterou nám zaznamenali v časopise »Národní škole« (IX. ročník, č. 36.): Marek jednou dával hostinu. Když byli v nejlepším rozmaru, dozvěděl se hostitel, že jistý učitel přišel za svou záležitostí na faru. Vstal od stolu, uvedl příchozího do vedlejšího pokoje a tam s ním rozebíral

---

vedení vhodných knih učebných, o zdokonalování vyučovací methody, o udržování školní kázně a j. v. (Tomek, Gesch. de Prager Univ., str. 342). Avšak toto zřízení bylo již r. 1802 zrušeno.

mluvnici, počty a logiku. Po dlouhé chvíli teprve navrátil se s milým učitelem mezi ostatní hosty.

Neopominul ničeho, čím by mohl učitele k horlivé činnosti povzbuditi. Nováčkům dával za vzor osvědčené učitele starší, při veřejných zkouškách vzdal chválu pilným učitelům, obdarovával je listy pochvalnými a p.

Neunavné snaze Markově podařilo se skutečně svůj okres školní přivésti na takový stupeň dokonalosti, že se tehdy okresu turnovskému sotva který mohl rovnati. To uznávalo všecko učitelstvo české a hledělo k poradám v okrese Turnovském jako ke svému vzoru.

Od r. 1848, kdy porady učitelské výššími úřady byly přímo přikázány, máme o této činnosti Markově spolehlivá svědectví. Marek vedl si totiž velmi pečlivě ve své »Poradní knize« zápisy o předmětech, jež z pravidla sám zpracovával a přednášel o poradách. Tyto »poradní řeči« dávají nám nahlédnouti nejen v Markovo odborné vzdělání paedagogické, nýbrž i v jeho hlubokou vroucí duši, která stále měla na mysli prospěti svému národu, povznášeti a zušlechtovati jeho mládež a tím učiniti národ schopnějším boje za vlastní existenci.

Za dobu 10 let (od r. 1848—1858) konal Marek takových porad celkem 47 jednak odborných, jednak všeobecných; střídaly se v různých místech jeho okresu

* * *

Mezi předměty vyučovacími Marek měl některé v obzvláštní oblibě, především českou mluvnici a spojený s ní sloh.

Znalost jazyka českého pokládal za část našich

povinností k národu. Na poradách učitelských přednášel o tom, odporoučel tu knihy, dával cvičení, rozebíral věty s učiteli, až dosáhl alespoň částečně svého záměru. Chtěl, aby učitel ve škole při vyučování dbal jasného vyslovování a ryzosti mluvy české. Ale správnou mluvu požadoval od učitelů též v hovoru soukromém. Kdykoli některý učitel v rozhovoru s Markem dopustil se nějaké chyby nebo užil výrazu triviálního, Marek ho konsequentně opravoval při každé chybě, tak že učitelé, aby nepřicházeli znovu do rozpaků, věnovali se sami pilnějšímu studiu mluvnice a vedli k témuž školní děti.

Kromě toho Marek píše sám velmi uhlazeným a umělým slohem, žádal též od učitelů, aby hleděli sloh žáků co možná vytříbiti. Sám o tom pověděl jako příkaz povinnosti učitelovy: »Než kdokoli pečuje o to, aby uctivost jevil ke své školní mládeži, bude též šetrný při svém jednání správného, mluvnicky spořádaného slohu. — Větami písemnými ostří se mysl a vyjasňuje. Piš, mluv, čti a mysli, to jest to kolo, ve kterém se sloh pohybuje.« —

»Nepřijměme nikdy chybnou větu, abychom ji na mluvnické pravidlo nazpět neuvedli. Tím způsobem vynikne český jazyk, kterýž ve své důstojnosti tolik předností má před jazyky západními, a hrdost jazyka, kteráž zanedbáváním sklesla, opět rozedme prsa každého šlechetného národovce, zpomínajícího se zalíbením, že se mu událo pobýti pod správou takových účitelů, jenž potřeby národa svého znali a při své mládeži jim věrně dopomáhali.«

Marek nezůstal však při pouhém požadavku,

nýbrž na příkladech a v podrobnostech učitelům podával pravidla, jak mají tohoto ideálu dosáhnouti; pravidla to, která odpovídají nejmodernějším zásadám methodickým.

Na jedné poradě učitelské Marek na př. věnoval zvláštní výklad tomu, jak se má správně čísti. Pouhý náčrtek této přednášky ukazuje nám člověka, který svůj předmět úplně ovládá, pravým duchem bystrého filosofa jej proniká a pak jasně jej dovede podati.

Při těchto požadavcích dítě odnášelo si zcela jiné vědomosti z jazyka českého, nežli dříve, kdy pouze mechanicky opisovalo s tabule, aby si osvojilo několik nahodilých pravidel z »dobropísemnosti«.

Na pečlivé pěstování mateřského jazyka hleděl vždy s vyššího hlediska národního. Dokazují to již některá hesla, která si obral při svých výkladech na poradách učitelských. Jedna na př. zněla: »O jazyku co hlasateli národního ducha.« Jiná: »V řeči a jazyku se skládá a zachovává národní osvěta« a p. více.

Jiný zamilovaný předmět Markův bylo p o č t á ř s t v í. Z něho nacházel u učitelstva málo vědomostí, jak se na svých cestách visitačních nejednou mohl přesvědčiti. V počtářství cenil zejména praktickou stránku. Při jedné schůzi učitelské měl na př. výklad »o kupeckém počtářství«. Učitele měl k tomu, aby s dětmi počítali co možná často a mnoho z hlavy. Počtářství oživoval hlavně měřictvím, odborem to pro tehdejší učitele zcela novým. A na mnohých školách, zejména v Libuni, brzy mohly se ukázati překvapující výsledky. Marek někdy vykládal učitelům i o algebře, ve které mnozí sami se potom cvičili.

Rovněž zpěvu přál na obecných školách velice. Uznával, že zpěv je jedním ze základních rysů povahy slovanské, že člověka zušlechťuje a povznáší. Starší lidé, kteří se živě pamatovali na jeho návštěvy ve školách, vypravují o tom mnohé zajímavé podrobnosti. Při zpěvu Marek pilně hleděl i pěknému držení obličeje. Káral na př. zvyk, když děti vytahujíce vyšší tony všelijak znetvořovaly obličej, svrašťovaly čelo a p. Ukazoval jim to sám na sobě, dal opakovat jednotlivcům, až to dovedli po něm.

Marek jsa výborný krasopisec, dbal též o zdokonalení písma u žáků. Místo zakořeněného švabachu zaváděl na školách latinku. Tím přivedl zároveň novou methodu místo dřívějších pouhých »předpisů«. Učitel nemaje tištěných vzorů, musel psát sám na tabuli a tak žáky seznamoval s písmeny jednotlivými.

Ovšem že nezapomínal též na ostatní předměty. Dovedl se vpravovati i do takových, které byly nově na školu zaváděny. Na jedné poradě učitelské měl na př. výklad o lučbě; jindy o kreslení, o jehož velikém vlivu a užitku dovedl svými výklady učitele přesvědčiti. Na tomto předmětě ukazoval na př., kterak může učitel objevivší se neobyčejné nadání žákovo podporovati a přiváděti k větší dokonalosti.

Jinak z praktických oborů Marek měl učitelstvo k hlubšímu pronikání obzvláště polního hospodářství. Radil učitelům, aby s tímto předmětem seznamovali své svěřence zejména při odpoledním vyučování nedělním při tak zv. opakovacích hodinách, jež byly u nás zavedeny od r. 1826 pro dospělejší mládež. Aby podal učitelům vzor takového vyučování o hospodářství, vy-

učoval z pravidla v neděli dopoledne na škole libuňské sám tomuto předmětu. Poněvadž Marek na celém okolí znám byl jako výborný hospodář, brzy dostavovali se k jeho výkladům i dospělí sousedé, aby se poučili o svém zaměstknání i o jiných věcech k vyššímu životu se vztahujících. Opakovací hodiny měnily se tak v přednášky a besedování, při čemž Marek neopomenul povzbuzovati k uvědomění vlasteneckému, buditi ve svých osadnících chuť ke čtení. Potřebnými knihami opatřoval je sám z bohaté své i školní knihovny.

V horlivosti své ozbrojit učitele vzděláním co možná největším Marek někdy šel příliš daleko: přednášel jim nejen o algebře, nýbrž i o logice a metafysice, učil je ruskému písmu, v mluvnictví přecházel často z jazyka českého na jiné jazyky slovanské, zejména na ruštinu, ukazuje tak jazyk český se stránky studia srovnávacího. To ovšem byly pro tehdejší učitele odbory příliš vzdálené.

Do téže chyby Marek někdy upadal i při vyučování. Chtěje poznati pronikavost ducha u bystřejších žáků, dával při visitačních zkouškách zejména z počtů velmi nesnadné příklady. Při takových zkouškách bývali přítomni jako hosté vedle kněží též profesoři gymnasijní. Někdy byl však příklad tak těžký, že jím nikdo z žáků nemohl hnout, nesvedl ho ani učitel. A tu hosté dávali se sami do luštění úlohy. Jednou prý nikdo z přítomných učených pánů nedovedl takového příkladu vypočítati. Ale Marek jim ho nedaroval. Když ve škole nebylo naň času, vytasil se s ním před slavnou honorací odpoledne při hostině, kde teprve s Markovým návodem podařilo se jim jej rozluštiti. Bylť ovšem

Marek dobře znám pro svou znalost mathematiky i odborníkům (na př. prof. Janderovi; list Jungmannův z 18. srpna 1818).

Některé zásady, které Marek hleděl svému učitelstvu vpraviti, dnes jsou nám již docela běžné. Ale nezapomeňme, že Marek pronášel je v letech čtyřicátých a padesátých, kdy studium hlubokého učení našeho Komenského tyto zásady teprve hledělo vyrvati minulosti a oživiti jimi suchopár tehdejších škol. Jako Komenskému byly nedostatky, které poznal ze svého učení se ve škole, podnětem k opravám, tak i Marek chyb, kterých byl svědkem za svého dětství a ve svém pozdějším působení ve škole, užíval za výstrahu a popud ke snaze po nápravě.

Tak v souhlase s Komenským Marek učí své učitelstvo, aby počínali od známějšího, snadnějšího; aby učitel prováděl na př. psaní, kreslení před očima žáků, aby vnikli snáze do tohoto umění, aby žáky učil a neukládal jim pouze, jak se tehdy zhusta činilo. Při učení má učitel co možná hledět využitkovat přirozené povahy a náklonnosti dítěte na jeho vzdělání. Dítě na př. rádo poslouchá a vypravuje povídky a pohádky, na vše se při tom táže: nuže, učiteli, chop se této náklonnosti a veď dítě k dokonalosti a vzdělanosti. Dítě rádo kreslí všelijaké předměty; i této náklonnosti má hledět učitel využitkovat na jeho prospěch atd.

Učitelům svého okresu Marek uváděl při každé příležitosti zásady pravé humanity na mysl. Vštěpoval jim naučení, tehdy ne všeobecně běžné, že škola nemá jen učit, nýbrž též vychovávat — to jest

zušlechťovat mravy a srdce, zdokonalovat povahu. Pokládá škodu, plynoucí ze zanedbání srdce, za větší, nežli škodu ze zanedbání rozumu. To jsou zásady, které ani dnes nejsou všeobecně přijaty anebo ne aspoň prováděny. Jak teprve za dob, kdy Marek vykonával úřad školního dozorce!

Tehdy, když byla metla ve škole ještě všeobecným postrachem, Marek všeliké tresty tělesné radil ze školy odstraňovat. Ukazuje na to, že i v hrdelním řízení někdejší surovost a bestiálnost trestů, při nichž dřeli řemeny a zpřeráželi hnáty provinilcům, napichovali je na kola, ustoupila mírnosti a zasáhla sem větší lidskost. V našem věku však nevladaří hrůza tělesných trestů, nýbrž zákon lásky. Tělesné tresty přinášejí méně prospěchu nežli škody. Škola musí se dítěti učinit příjemnou. »Varuj se suchoty a prázdnoty!« volá k učiteli Marek, »buď trpělivý a k žactvu přívětivý!«

Po učiteli žádá ještě více: »povinnou uctivost ku svému žákovstvu«. Škola jest svatyní, do kteréž má učitel vcházeti toliko s citem uctivosti, ba nábožnosti. Pro všecky děti bez rozdílu má přinášet týž zákon lásky. Musí zapomenout i na urážku, které se dítě k němu mimo školu dopustilo. Lahodnou mírností, láskou a dobrotou moudrý učitel předejde potřebě trestů, pevnou statečností a vážností udrží svou školu v pořádku, aby nemusil k trestům sáhati. Taková laskavost bude požehnáním pro ty děti, kterým doma slýchati jen samé nadávky, kterým je zakoušeti neustálých surovostí.

Aby učitel měl určitý vzor ve škole pro své jednání, Marek v podobě stručných přesných pravidel

hleděl jim případy takové blíže vymeziti. Právě tato úsečnost, přesnost a rozčleněnost je svědectvím, že zásady tyto plynuly u něho z dlouhé zkušenosti a z dlouhého přemýšlení.

Rád ukazoval učitelům k tomu, jak obsáhlé jsou zdroje, ze kterých může útlému dítěti kynouti zušlechtění srdce. Odporučuje jim vypravování krátkých mravních příběhů, povídek a legend, vroucí modlitbu, kterou se má dítě učit chapát.

Z jiných prostředků obzvláště se mu zamlouvá k tomuto účelu pěstování zpěvu. »Píseň jest jako úrodná rosa na srdce lidské.« »Tak jako zpěv ze vnitra duše vychází, tak on opět v nitro duše proniká.« — »Nejednou shledává se i při školní mládeži, že se při zpěvu tomu neb jinému dítěti oko slzou orosuje, znamení to, že on city živé probudil.« — »Protož budiž zpíváno ve školách, písně buďtěž ty skvělé kaménky, kterými školní práce se protkává.«

Jako mocný prostředek k zušlechtění srdce dětského Marek doporučuje též buzení smyslu pro přírodu. Učitel má býti přítel a ctitel přírody. Má obraceti pozornost dítěte na krásy přírodní; ty nalezá člověk, kdekoli chodí a v kterékoli době. Jen jim musí umět otevřít vnímavou mysl. Když dítě seznámí se blíže s přírodou, s prospěšností zvířat, s jejich životem duševním, zajisté nebude se u něho jeviti na př. surové nakládání se zvířaty, vštípí se mu vážnost ke stromům atd. —

Vůbec v těchto zásadách spatřujeme toho muže, který s takovou něhou a náruživostí oddával se vče-

hařství, štěpaření, polnímu hospodářství. Za svého mládí vypěstoval v srdci z idejí tehdy všeobecně běžných také vroucí cit pro přírodu.

* * *

R. 1858 Ant. Marek pro pokročilé stáří vzdal se úřadu školního dozorce ponechav si jen předsednictví učitelských porad, které vedl neuvnavně až do r. 1861., kdy dne 26. května rozloučil se s učitelstvem svého okresu. A tak byl Marek plných 17 let jako školní dozorce svému učitelstvu opravdu »učitelem, rádcem přítelem věrným a představeným spravedlivým«.

Dne 5. září r. 1865 ctitelé Markovi uspořádali tichou oslavu. Náhodou se téhož dne konala velká slavnost Komenského v Brandýse nad Orlicí. Náhoda tato vyznačila tím zároveň působení Markovo ve školství; neslo ť se plně v duchu našeho velikého vychovatele, Jana Amose Komenského. A tím tato působnost Markova nabyla nejlepšího a nejkrásnějšího posvěcení. Tehdejší učitelstvo také na zásluhy Markovy o naše školství, vedené v ryzím duchu národním, nezapomnělo a ocenilo je ve svém časopise.*)

*) Národní škola, roč. III. čís. 36. Ušlechtilé působení Markovo ve školství uznáváno od těch, kdo měli příležitost poznati je blíže, hned na začátku jeho činnosti. Tak je v Květech (1847, str. 499.) dopis »Od Turnova«, podepsaný od J. V. Volešnického. V něm podán »krátký nástin působení důstojného pana Ant. Marka«, jak stará se »o zušlechtění nižších škol, by se též láska k národu i mezi sprostými upevnila«. Stručně pak vylíčeny Markovy reformy v obecném školství. Na konec pak praví dopisovatel: »Musíme radostně vyznat, že málo tak zřízených škol se v Čechách nachází, jako působením tohoto vůbec

S tímto novým úřadem u Marka přestává literární činnost na dobro. Hned s počátku této činnosti Marek tuší to sám. Píšeť svému příteli do Prahy: »Můj úřad, o němž p. Šír mylně tvrdil, že mi dekretem utvrzen, drží mne v kole, a má hlava, trochu kolování tomu nezvyklá, vrtí se v omámení. Trochu jsem těch zpráv nezpráv, které ku podzimu se zvláště zbíhají, se sebe setřásl, ale pozůstatky jsou vždy ještě mnohé, které pérem průchod sobě otevrou. (List z 30. října 1843.) Jindy vzdychá si: »Jen aby zloba zraku pana Musila nesužovala. Já nyní často poznávám, co jest jeho kancelářská lopota, maje pod rukama 510. číslo letošních mojich odbytků.« (List z 28. září 1844.) Při takovém zaměstknání a ve věku 60 let není divu, že Markovi nezbývalo času k činnosti literární.

IV.

Markovo účastenství v slovanském ruchu r. 1848. Způsob života Markova. Jubilea Markova. Starosti a útrapy za války r. 1866. Šťastná léta kmetství. Marek jako nejstarší spisovatel a poslední pamětník první práce buditelské v českém národě. Marek odchází z Libuně do Prahy na odpočinek. Poslední dni jeho života.

Rok 1848 strhl též Marka jako mnohé jiné vlastence ve vír politický. Ač sám nebyl praktickým politikem, provázel probouzejícího se ducha v národech slovanských s největší účastí. Uchvátila ho moc pronášených hesel, jež ozývala se po všem tehdejším slovanském obzoru.

---

milovaného vlastimila. Vroucí díky buďtež tomuto velezaslouženému muži za tak blahoplodné snažení.«

Chci z tohoto ruchu podrobněji vylíčiti ty stránky, které se Marka dotýkaly blíže.

Myšlenky Markovy a jiných souvěkých vlastenců o bratrském nerozlučném spojení mezi příbuznými kmeny slovanskými zdály se r. 1848 probouzeti se ke skutečnému životu. Všeliké dřívější snahy literární pronikaly u jednotlivých národů slovanských v činy. Slované toužili se svými zástupci osobně setkati, poznati se a podati si ku vzájemné podpoře, k zajištění svých práv ruku. Události politické, zejména frankfurtský parlament, který chtěl země předlitavské připojiti k německému bundu, dohnaly rakouské Slovany k tužšímu spojení, k t. zv. austroslavismu. Provolání Národního výboru vybízejíc k jednotě mezi národy rakouskými zřejmě dovolává se příkladu v Německu a vybízí k obraně proti tomuto plánu.

Marek, který již v desátých letech našeho století rozohnil se pro nahozenou myšlenku tří předních učenců slovanských, Dobrovského, Kopitara a Lindeho o spojení rakouských Slovanů písmem, který slovem i písmem ku vzájemné lásce slovanské povzbuzoval, odevšad znamenal projevy, k jakým se dříve ani jeho nejsmělejší sny nenesly. Noviny české a slovanské, jejichž čtenářem Marek byl ode dávna, přinášejí utěšené zprávy o tomto slovanském ruchu. Jejich sloupce plní se ze značné části obsahem těchto slovanských idejí, v nichž hemží se dopisy a články o ruchu u ostatních sbratřených kmenů. Neustále vine se jimi heslo svornosti a vzájemnosti slovanské; v nich povzbuzuje se ku sblížení Slovanů skutkem. Nastalá svoboda tisku dovoluje o tom pronášeti se volně.

Ještě dnes ovívá nás z nich radost a jásání nad některými i menšími zjevy, které svědčily o takovém sblížení Slovanů, jako byl na př. začátkem r. 1848 slovanský bál, ve Vídni uspořádaný.

Avšak ukazovala se projevy slovanské vzájemnosti o mnoho významnější. Když koncem března a počátkem dubna meškaly ve Vídni slovanské deputace, použily této příležitosti, aby se sešly na společném místě. Dne 2. dub. vedle těchto deputantů shromáždilo se u Šperla na 3000 lidí. »Byla to národní slavnost, jakou jsme ještě neměli,« píše o tom dopisovatel Oheralova Týdenníku (str. 116). »Slyšte mne tedy, bratři Slované — slyš mne celý světe: Svornost a vzájemnost slovanská — ona svornost, ježto od jakživa byla slabou stránkou naší a příčina všeho našeho neštěstí, ona počíná již býti skutečností, a genius slovanský nedopustí, naši draze koupenou zkušenost, že jen svornost a vzájemnost nás spasiti může, abychom v této veledůležité době netečností pominuli.« Ze všech řečí předních mužů slovanských vyznívá důtklivé vybídnutí, aby si Slované podali ruce k odrážení útoků nepřátelských.

Na Marka působily obzvláště mocně snahy po založení spolků, které měly napomáhati sblížení Slovanů a jejich vymanění z cizího poručenství. Spolkům Marek přikládal od jakživa veliký význam a pro mnohé i horlivě pracoval. Nejen po zemích československých, nýbrž i v jiných zemích slovanských tato myšlenka dochází ohlasu: všude ohlašuje se duch spolčovací za tímto účelem. Ve Vídni na př. zakládá se Česko-moravsko-slezská Jednota; v bytě dra Dvořáčka zařizuje se slo-

vanské kasino, kde se odebírají všecky slovanské časopisy a čelnější spisy slovanské literatury. *)

Ale nikde nepronikl duch tento tak usilovně a slibně jako v Praze. Marek ze svého venkovského sídla bedlivě stopuje toto slovanské nadšení, jak mu je tlumočily denní listy: dočítá se o plodné práci Národního výboru, se zvláštní radostí vítá smělá podnikání některých velikých sdružení, zejména Slovanské Lípy a studentského spolku Slavie.

Již koncem dubna r. 1848 ohlašovalo se družstvo »Slovanská Lípa«, »jehož oudové bez rozdílu na stav, náboženství jediné k tomu cíli pracovati budou, aby pronikla idea vzájemnosti všechen život náš, aby hýbala jedna myšlenka veškerými vlastmi, aby oduševněly všechny kraje od Šumavy do Uralu, od Baltu až do Adrie duchem všeslavosti«, ohlašoval ji docela v duchu Kollárově Vil. Dušan. **)

V týž den 30. dub. ustavil se totiž tento spolek ve Svatováclavských lázních. Brzy potom (6. května) dává o tom prozatímný výbor zprávu a uveřejňuje též program Slovanské Lípy. Starý vlastenec z dob předbřeznových vítal obzvláště ty body, které slibovaly pracovat pro zaručení rovnoprávnosti českého jazyka s německým; zejména pak bod 4., jenž vytkl si za účel »pěstování vzájemnosti slovanské ku pojištění národnosti a samostatnosti všech Slovanů v mocnářství Rakouském zaražením slovanské propagandy mezi korunou Českou, Polskou, Ilirsko-horvatskou a sice sjezdy výborovými,

---

*) Oheralův Týdenník z r. 1848, str 140.

**) Ve svém článku »Panslavismus« v Národ. Novinách z 30. dub., č. 22.

deputacemi, korrespondencí a zvláštním orgánem, časopisem »Slovanskou Lípou«. Časopis ten nese v čele pod titulem vábné heslo »Volnost, rovnost a bratrství slovanských národů.«

Podobný cíl jako Slovanská Lípa učinil si studentský spolek »Slavie«: »Slavie jest bratrstvo studentů akademických bez ohledu na náboženství a národnost, jejichž účel jest politika a literatura zvláštně v ohledu na slovanskou vzájemnost,« hlásal jejich program.

O tomto spolku noviny přinášejí články, které jeho účel, jeho smělé naděje ještě směleji vykládají a prorokují o veliké budoucnosti Slovanstva. O čem Marek ještě v třicátých letech snil, co doporoučel svým krajanům ve svých básních a ve svých článcích slovanských, to jakoby zejtra, až se probudí, měl hmatati uskutečněné mezi svými bratry Slovany. Všude mluví se o tom jako o jisté věci. Tak K. Sabina píše v č. 35. (ze 4. květ. 1848) »Pražských Novin« o schůzi 30. dubna: »Na východě slunce vystoupá, vizte národové evropejští, lípa slovanská rozvije se a haluzy její objímají šedesáte*) milionů srdcí slovanských. Probuzeny tyto citem pobratřenství a myšlenkou veliké budoucnosti poznávají sebe a v brzku nebude zášti a nenávisti mezi nimi, Slovan Slovana poznav přilne k němu a obrovská jejich spojení síla hrůzou naplní vzájemné nepřátele jejich. Ano, nechť se chvějí! však oni vědí proč!« — Rozptýleni a osamoceni jsouce ne-

*) V jiných článcích novinářských mluví se o 80 milionech, z čehož vidno jak se mnozí z horovatelů málo starali o reální podklad.

mohli prý jsme si pomoci. »Až po tuto chvíli myšlenka naše, panslavismus jen až na slovo vzrostla, krásným byvši snem a skvělou nadějí; — nyní se stane skutečností a sice slavnou, vznešenou, obrovskou. Vizte! miliony povržených zatřásli okovy svými a svět se třese.« — Vyčítá pak křivdy na Slovanech páchané. Panslavismus doporoučel se jako naše spása i od jiných řečníků na oné schůzi — ovšem »panslavismus v mezech monarchických a především v mezech říše Rakouské«, jak vykládali i nejradikálnější řečníci.

Pro Slovanskou Lípu Marek hned od jejího vzniku byl nadšen. Mezi prvními poslal příspěvek k účelům, jež si spolek programem vytkl. Působil také v její prospěch ve svém okolí.

V Turnově ustavil se spolek Slovanská Lípa jako skoro ve všech větších městech českých. Byl velmi mocný; čítal 170 členů. Marek stal se hned členem, neznámo mi v jaké funkci. Ale byl vyslán od Slovanské Lípy turnovské vedle svého příbuzného M. Kotlera a Č. Mastného jako delegát ku všeobecnému sjezdu Slovanských Lip, jenž konal se v Praze v posledních třech dnech měsíce prosince r. 1848. Deputáti turnovští byli mezi prvními. Ve zprávě o činnosti turnovské Slovanské Lípy udává se mezi jiným, že učinila sbírku pro Jihoslovany, že odbírá 12 časopisů a knihovnu svou že připojila ke knihovně školní. Kromě toho zaslala Slovanská Lípa turnovská ke sněmu přípis se 3000 podpisy.

Předsednictvím tohoto všeobecného sjezdu Slovan-

ských Lip poctěn byl Ant. Marek. Řídil také schůzi po první dva dni. Třetího již patrně odjel.*)

Zvláště pak Marka uchvátila myšlenka Slovanského sjezdu, která současně zrodila se v mnohých hlavách**) a poprvé pronesena byla tiskem od Ivana Kukuljeviče v záhřebských novinách. Z ní slibovali si všichni naši vlastenci, že jí bude »učiněn počátek opravdového spojení roztrhaných slovanských kmenů, nepochybně bude aké jasná dennice v dějinách národa našeho«, jak ohlašuje se v jedněch novinách.

Národní Noviny tlumočily před sjezdem (v č. 32. z 12. května) svým čtenářům takto jeho význam: »Životní otázka naše jest slovanský sjezd. Od něho závisí budoucnost Rakouska.« Východní bratři budou prý bez nás pevně státi; u nás však prý německý živel je příliš do našeho života zaryt. Článek je naplněn odporem a bojem hlavně proti parlamentu frankfurtskému. Všichni Slované rakouského mocnářství zváni k této významné manifestaci; Slované z jiných říší vítáni jako hosté.

Některé projevy zněly ovšem velmi radikálně. Pražské Noviny na př. v č. 35. píší ve zvláštním článku od J. Slavibora Liblínského. »— Národové slovanští bez výjimky setřesouce se sebe jařmo národů cizích, národů nepřátelských, sestoupí se v jeden velký spolek, nad kterým Evropa užasne, nepřátelé a do-

*) O tom zpráva v mimořádné příloze k 3. čís. Slovanské Lípy ze 4. ledna 1849.

**) Již začátkem dubna umlouval se v podobném smyslu Šafařík s nejpopulárnějším tehdy slovanským hrdinou dne banem Jelačičem. J. Jireček v životopise P. J. Šafaříka, Österreichische Revue, 1865, VIII. Band, str. 44.

savadní hubitelé jeho zblednou... Bratří Slované, Nemesis žádá své oběti!..«

To vše byly jen známky, které každého musely utvrzovat o významu tohoto činu a o skutečném jeho zdaru. Proto kde kdo z upřímných vlastenců Slovanomilů s napjatou radostí očekával veliké ty chvíle, které měly svornému nyní Slovanstvu rázem všecko dosavadní ponižování a křivdění nahradit.

Při tak významném a radostném zjevu Marek nesměl ovšem chyběti. Poslední dni května zavítal do Prahy, aby se účastnil prací přípravných a přítomen byl sjezdu. Do velikého výboru tohoto sjezdu byl zvolen za náhradníka.

Jaká to byla pro Marka radost, když spatřil tu Čechy, Slováky, Poláky, Rusíny, Horvaty, Srby, Slovince, kteří všichni se takto sešli k společné úradě poprvé, co Slované objevili se na jevišti dějin světových, proniknuti vzájemnou oddaností k sobě, zaujati za společnou myšlenku a při svorné práci, aby připravovali veliké obrození a vysvobození mohutného kmene slovanského. Procházel ve sboru čítajícím přes 300 slovanských hlav, tiskl jim ruku a slyšel živou jejich řeč, kterou až do té doby s takovou horlivostí a libostí jen čítal. Již pouhé vědomí, býti členem tohoto sboru, jemuž svěřen tak veliký úkol v běhu života slovanského povznášel každého. Na Václavském náměstí byl. přítomen službám božím, které se konaly v ritech, u národů slovanských běžných.

Ale nadšení jeho dostoupilo vrcholu, když dne 2. června zahájilo se jednání samo. Pronášela se vážná slova, plná zápalu pro svobodu, samostatnou

osvětu a mravní sílu Slovanstva. Pozornost celé Evropy byla k tomuto sjezdu obrácena. To přirozeně zvyšovalo jejich vědomí o velikosti těchto dní. Každý oddíl řeči hlásající svorný postup všech slovanských národů v Rakousku docházel v mnohojazyčném shromáždění nadšeného ohlasu. Slované sešli se, pravil ve své řeči předseda sjezdu Palacký, ve valném počtu k nám do staroslovanské Prahy, aby se přihlásili k veliké rodině své a podali sobě ruce k věčnému spolku lásky a bratrství. Ba na konec dal se uchvátiti tou měrou, že viděl již slávu kmene slovanského uskutečněnu, volaje se starozákonním prorokem: »Nyní propusť již sluhu svého, Pane! neboť jsou viděly oči mé spasení, kteréž jsi připravil nám před obličejem všeho světa, světlo k zjevení národům a slávu kmene slovanského.« Obzvláště při řeči P. J. Šafaříka nadšení toto nebralo konce. »Buďte mi vítáni,« mluvil tento první Slovan v tehdejším shromáždění, »synové jedné matky, jež jedna mysl, jedna vůle zde shromáždila . . Co nás zde shromáždilo? Hnutí národův trojího plemene, hnutí, jakého v dějinách lidských nebylo, pod nímž se země chvěje a otřásá, před nímž prchají mohutní obrové, vláda bodákův a špehův do prachu klesá, lid o dědictví jemu od Boha odkázané se hlásí. Hnutí to námi hnulo a nás zde shromáždilo!« Po této řeči prý ohniví Jihoslované tasili meče, jiní padali si do náručí a všem překypovalo srdce radostí.*)

Pronášely se zde myšlenky o tom, jak by se měl upravit poměr mezi národy slovanskými k sobě a jiným národům; o domácích poměrech v Rakousku

*) V. Jireček c. m., str. 46.

atd. Starším vlastencům, jako byl Marek, kteří znali všecky jazyky slovanské, nad jiné líbil se požadavek, aby na všech universitách přednášely se jako řádný předmět všecka »nářečí« slovanská, aby se slovanští učenci shromažďovali ročně; ústavy pro vědy a umění ve všech slovanských zemích aby se vedly v duchu slovanském a podporovaly konkurencí všech Slovanů.

Svých růžových nadějí většina účastníků nevzdala se ani tehdy, když svatodušní revoluční události (od 12. června) další rokování Slovanského sjezdu učinily nemožným. Vždyť samy Národní Noviny ještě 13. července (na str. 300) vykládají význam Slovanského sjezdu tímto způsobem: »Národové slovanští, v Rakouském státu potud rozptýlení, ponejprv seznali se takořka osobně, seznali, že stejné jsou jejich potřeby, stejné cíle a úmysly, a usrozuměli se o prostředky, které dříve nebo později k žádanému cíli užívání stejného práva s ostatními národy a svobodného vyvíjení národnosti své dovésti jich musejí.«

»Idea vzájemnosti slovanské, potud jen v duších jednotlivých věrných synů velikého národu pěstovaná, tuto ponejprv vtělila se u velebné shromáždění poslanců všech kmenů, a sesílila vroucím sblížením se bratří s bratřími, kteréž přijď co přijď v zapletených bězích času, s blahým ovocem ve skutečnosti minouti se nemůže.«

Tímto sjezdem přilnuli více k sobě hlavně Čechové a Slováci, dřívějšími spory o spisovný jazyk nemálo rozkvašení, přilnuli k sobě též Čechové a Jihoslované, kteří prostřednictvím Jelačičovým již koncem měsíce máje žádali pevnější svazek s Čechy.

Tento ruch slovanský konsekventně projevoval se též v české literatuře. I spisovatelé, kteří do té doby málo prosluli v zápase pro myšlenku slovanskou, najednou lámou kopí za vzájemnost slovanskou v literatuře. Tak J. E. Vocel ve svém článku »Budiž světlo« *) žádá na literatuře české, k novému životu prý probuzené, aby svítila jako vůdčí hvězda též ostatním kmenům slovanským. Národ český první mezi všemi národy slovanskými dozráv k svobodě má prý poskytnouti ostatním Slovanům vzor, jak by mohli silou vzdělanosti lid svůj k vyšším úkolům člověčenstva povznésti. »A tím naše budoucí literatura novou barvu, nový ráz na se béře — ráz vzájemnosti slovanské. Idea vzájemnosti musí veškeré věrné srdce slovanské proniknouti, neboť káže, aby to, co lstí, klamem a hrůzou meče rozloučeno bylo od dávných věků, opět se nalezlo, splývalo a v duchu lásky a míru se sjednotilo.« — A podobným tonem článek veden až do konce. —

Bylo ovšem přirozeno, že vlastní politická stránka těchto událostí a projevů Markovi, žijícímu stále v duchu svých slovanských idejí předbřeznových, nebyla dost jasná. Byl na př. horlivým podporovatelem Slovanské Lípy, střediska to radikální strany, která sama vydávala se za spolek monarchicko-demokratický, a proto prý nechce žebrati u šlechty (Praž. Noviny z 28. květ. 1848, č. 42), jejíž orgán přinášel na př. revoluční proloženě tištěné články známého Bakunina, že nám pomůže jen revoluce — a přece Marek neustával hlásat mínění,

*) ČČM 1848, str. 532—540.

že věci české může se prospěti jen tím, když si dovede získati šlechtu a vyšší stavy, týž Marek podroboval se bez boje vůli vlády a své vrchnosti i když věděl, že se mu křivdí.

Ale Marek sám vyhýbal se vší politické činnosti. Pražské Noviny (z 1. června 1848, str. 221) přinášejí jméno Markovo jako kandidáta pro český sněm za vikariát turnovský. Avšak v pozdějších seznamech kandidátů již jeho jméno chybí; patrně se kandidatury sám vzdal. Pro něho význam celého ruchu r. 1848 ležel ve stránce zcela jiné.

Jakmile minulo ono opojení myšlenkou slovanskou, minulo s ním všecko ostatní a on zase žil jen ve svém tichém úkrytě po svém způsobu.

* * *

Tiše a šťastně plynula Markovi další léta, jež u vysokém kmetství trávil nerušeně ve svém libuňském sídle. Byl neunavně činný.

O čtvrté, o páté hodině ranní byl již na nohou a věnoval se svému hospodářství.

Marek byl výborný hospodář přes to, že byl zrozen a vychován v městě. Našelť znamenitého učitele a vzor ve svém předchůdci, faráři Jelínkovi, u něhož po čtyři léta kaplanoval. Libuňská fara má rozsáhlé, velmi úrodné polnosti ve výměře asi 50 jiter. Na těch Marek hospodařil tak výborně, že mohl být i odborně vzdělaným velkostatkářským správcům vzorem. Znal pokroky nejmodernějšího hospodaření a hned je také na svém hospodářství zaváděl. Rád poučoval o tom své osadníky. Ovšem nedocházel u ven-

kovanů, kteří novotám neradi důvěřují, příliš horlivého následování. Někdy uváděl je přímo v úžas. Slyšel jsem vypravovat jako tradici o jednom případě. Jeden rok neměl prý dostatek mrvy. Dal do strnišť zasít hrachu a vikve, a když byly na podzim v květu, dal celou tuto píci zaorat. Ti, kdo to viděli, vykládali si o tom jako o bláznovském kousku. Ale jak se podivili, když uviděli příští úrodu na tom poli!

Na faře libuňské za něho bývalo všeho hojnost. V chlévech 8—12 dojnic, u žlabů v mašteli dva i tři páry koní. Sýpky plny obilí, spižírny zásobeny nejrůznějšími potravinami. Ovšem nemalá zásluha o tento rozkvět hospodářství příslušela vzorné hospodyni Markově, »panně Dorynce«, o níž se nejednou dočítáme v listech Jungmannových. Kromě toho tenkrát p. faráři odváděli ještě také z některých polí osadníci desátky, které třeba že se scvrkly často o polovinu, přece jenom plnily p. farářovy zásoby. Avšak desátky poplatníkům slevoval jen ve velmi řídkých případech. A podobně při určování štoly nebylo prý s ním o slevení nebo smlouvání ani řeči.*)

Ale při tomto nadbytku vedl život docela prostý a v mnohém ohledu zcela zvláštní. Způsobem života proslul po celém okolí.

Ráno ze vstání vykoupal se nejdříve ve vodě, třeba byla již zamrzlá. Sám píše o tom jednou Jungmannovi (list z 27. pros. 1838): »Ku poctě vody lezu každodenně, jak z postele se zdvihnu, do kádě, nic nedbaje, ať je zamrzlá čili nic, a mohu říci, že mi ne-

*) Po této stránce je nesprávná charakteristika Markova v »Hlase Národa« v uvedeném již feuilletonu (VI. č. 208).

vředí.« Později dal si upravit příhodné místo v blízkém potoce. Tomuto koupání zvykl si po způsobu ruském. Zkoušel též ruskou lázeň sněhovou.

Před polednem vycházíval do polí na procházku; večerní procházka stala se mu denní potřebou.

Pravidelně vyhledával též zaměstknání tělesné: horlivě včelařil a štěpařil, k čemuž měl zařízenou rozsáhlou včelnici a veliké sady, o které již jeho předchůdce, farář Jelínek, vzorně pečoval. Nevyhýbal se ani práci polní. Zejména, když zastihl čeledína, že mu nedělá práci dobře, nejednou chopil se sám ruchadla, kosy nebo zrna, aby mu ukázal, jak si přeje míti oráno, sekáno, seto.

Posud ještě vypravuje se mnoho o jeho obratnosti tělesné. Poněvadž k Libuni byly přifařeny některé vzdálené vesnice, rád jezdíval zaopatřovat nemocné »na pěší«. Při tom prý i ve starších letech vyskočil hbitě na osedlaného koně třeba od zadu. Ještě jako bělovlasý kmet vylezl na závratnou pyramidu Trosek, jak vylíčil na př. též ve svém listě Sreznĕvský.

Jeho strava byla velmi jednoduchá. Z potravin Marek nad jiné obliboval si mléko, jež pravidelně vystydlé vařené ráno snídal s medem; oběd a večeře jeho bývala masitá. Nejraději požíval ovoce; v létě zelenou okurku beze vší přípravy. Když na faře pekli koláče, snědl prý rád i syrový koláč. Líhových nápojů v mužných letech nepíval; trochu vína a skleničky piva dopřál si teprve v letech kmetských. Při svých visitacích rád dětem kladl na srdce ruské přísloví: »Vodu pij a pravdu hovoři!« Kouření tabáku přímo

nenáviděl.*) Proto vykládalo se o něm, že vede život až přísný. Sám jeho patron, baron Aehrenthal při své návštěvě u Jungmanna tvrdil o něm, že prý »přílišnou dietou se trápí«.

A při tomto způsobu života Marek dosáhl věku skoro 92 let.

Svůj způsob života Marek liboval si jako způsob, zdraví jeho nejlépe odpovídající: »Moje zdraví, chvála Bohu, ještě velikých oprav nepotřebuje a mohu říci, že můj způsob života s mým těla stavem se jako tako srovnává.« (List Jungmannovi ze 14. máje 1844.)

Jel-li stařičký kněz někam povozem, poznávali ho lidé vzdálení od Libuně na kolik mil; jezdíval vždy ve své široké starodávné arše, při níž v zadu byly přivázány dvě tři otepi sena podle toho, jak se chtěl dlouho zdržet.

* * *

Brzy dočkal se i radostných okamžiků vzácných svých jubileí.

R. 1858 slavil padesátileté jubileum svého vysvěcení na kněžství. Tiché této slavnosti účastnilo se zejména nejbližší okolí Markova působiště. Rodné jeho město Turnov, nedaleká Lomnice, obce Libuň, Knížnice jmenovaly jej při této příležitosti svým čestným občanem.

---

*) Podrobně vypsán způsob života Markova ve spisku Fr Zelinky »Památka na duchovní a vlasteneckou působnost Ant Marka«, str. 11—10.; Posel z Budče, 1877, str. 335; J. L. Turnovský: »Ant. Marek« ve Vzpomínkách na paměť třicetileté činnosti Umělecké Besedy 1894, str. 31. Některé udaje slyšel jsem vypravovat od pamětníků.

Tišeji a více jen po domácku oslavila Libuň jeho 80leté narozeniny r. 1865. Při této příležitosti vzpomenuto obzvláště jeho zásluh o školství, jak bylo již v předešlém odstavci poznamenáno.

* * *

Za to velmi pohnutých a strastných chvil Marek zažil o rok později za války s Prusy. Sám o tom učinil obšírnější záznam v pamětní knize libuňské fary. Necelou hodinu od Libuně došlo totiž dne 29. června k prudké srážce u Brad a Jinolice mezi obojím nepřátelským vojskem. V celém okolí vznikl z toho strach a zmatek. Zejména v Libuni obávali se, že jejich vesnice stane se středem srážky. Lidé zazdívali obilí, potraviny a cenné věci do sklepů a jiné věci odváželi z vesnice. Také z fary naložili peřiny a jiné věci na vůz a uchýlili se jako obyvatelstvo z ostatních blízkých vesnic do prachovských lesů. Vyhnali tam i dobytek. Brzy ozývala se z blízkých Brad a od Zámezí střelba císařských dělostřelců. Ve vedlejší vesnici Hořeních Knížnicích zapáleno od ní 12 stavení. Druhý den po bitvě vrátili se někteří rozvážnější lidé ze svého útulku, Lhoty Pařezské, kde však byli bojišti o mnoho blíže. Když Marek s čeládkou přišel k své faře, naskytlo se hrůzné divadlo jeho očím. V kostele, ve škole, na faře po všech místnostech byli rozloženi ranění z nedalekého bojiště — bylo jich přes 1100. Všeho statku učinili se Prusové pány. Zmocnili se zásob domácích; co nebylo od raněných zaujato, obydlili. Zajali faráři i čeledína a donutili jej k službě vozní. Stařičký kmet musil opustiti svou faru. Našel útulek v podkrovní komůrce v protějším statku.

Z těchto útrap a hrůz válečných Marek dne 12. července se roznemohl na zapálení plic. V tak vysokém věku při tak nebezpečné nemoci málo bylo naděje na zachránění, ač o jeho zdraví pečovali pilně nejen domácí, nýbrž i příslušníci pruského vojska. Pruští vojáci přenesli ho na nosítkách do fary. Štábní lékař pruský Rose vedle místního medika J. Kubíčka vedli pilný dozor lékařský. Novosvěcenec Jan Brunclík, jeptišky z Německa i pruský voják lazaretní po několik nocí bděli u jeho lůžka. Této úsilovné péči a své houževnaté síle životní Marek měl děkovati, že z nebezpečí šťastně vyvázl.

Lazaretní ležení trvalo v Libuni až do 3. září. Mladý protestantský diakon domáhal se u Marka dovolení, aby v jeho katolikém chrámě směl konati protestantské služby boží. Marek z počátku zpěčoval se k tomu dáti své svolení, ale na laskavý a zároveň přísný přípis vrchního kazatele Magnusa přivolil i k tomu. Příchodem císaře Františka Josefa dne 1. list. 1866 tato těžká episoda v životě Markově byla ukončena.

* * *

Na konec života stařičkému kmetu dopřáno bylo prožiti několik krásných okamžiků. Bylo to zejména uprostřed července r. 1873, kdy po všech českých vlastech skoro ve všech větších místech oslavovaly se stoleté narozeniny Jos. Jungmanna — spíše velikolepá oslava našeho probuzení vůbec.

Příležitost tato přirozeně upozornila též na nejdůvěrnějšího přítele oslavencova, žijícího posud v zátiší libuňském. Osmdesátiletý kmet podnikl obtížnou cestu

do Prahy, aby přítomností svou uctil památku zvěčnělého přítele. Přišel zároveň vlastníma očima spatřit to, co kouzlily jim v těžkých dobách jen jejich nejsmělejší mladé sny — český národ v sebevědomé síle a pevném přesvědčení o své lepší budoucnosti. Odlesk pocty, která se v tu dobu vzdávala Jungmannovi, přirozeně padal též na přítomného jeho přítele a zároveň nejstaršího spisovatele českého.

Jako ctihodný živý svědek vznešených snah, jako poslední pozůstatek obětavých nadšených bojovníků, kteří snažili se probuditi a v plné síle udržeti českého ducha, jako vzácný příklad veliké lásky k národu, Ant. Marek při této příležitosti stal se rázem miláčkem celého národa. Noviny, zvláště »Pokrok«, ohlašovaly jeho příchod.

Při kladení základního kamene k pomníku Jungmannovu přikázáno Ant. Markovi nejpřednější místo. Fr. L. Rieger ve své slavnostní řeči (13. čce.) apostrofoval přítomného velebného kmeta Ant. Marka jako nejstaršího přítele, žáka a pomocníka Jungmannova. Shromáždění při tom vypuklo v jásavé nadšení: »Sláva mu! Ať žije!« A tak byl Marek po celou slavnost předmětem všeobecné úcty a vyznamenávání, kdekoli se objevil. Oko jeho bylo prý stále zaroseno radostí. Obzvláště dojala ho slova ředitele V. Zeleného, který při slavnostní hostině pronesl mu přípitek, jejž končil týmž citátem, kterým Marek byl radostně pohnut, když jím Palacký o Slovanském sjezdu vítal veliký onen okamžik: »Nechť muž tento může na sklonku života svého říci: ‚Pane, viděl jsem nyní spásu národa svého a odcházím pokojně!« slova, která byla bouřlivě akklamována.

A táž pieta ke zvěčnělému příteli vedla jej k účastenství při slavnostech Jungmannových v nejbližším jeho okolí. Tak zejména dodal svou přítomností zvláštního posvěcení a nadšení Jungmannově slavnosti, která se konala v jeho rodišti Turnově dne 19. a 20. července. Sloužil tam na náměstí slavnostní mši. Když pak řečník líče zásluhy Jungmannovy, vzpomněl též jeho předchůdce a učitele, turnovského rodáka Frant. Durycha a jeho nejvěrnějšího pomocníka, přítomného rodáka turnovského, bělovlasého Ant. Marka, uchvátilo veliké nadšení celé shromáždění. *) I působiště Ant. Marka, vesnice Libuň, ve které Jungmann u svého přítele prožil tolik blažených chvil, neopomenula poctít památku tohoto předního muže.

Po třech letech přivábila Ant. Marka jiná významná událost národní do Prahy. Dne 23. dubna roku 1876 projevil český národ a s ním všichni kmenové slovanští velikému svému vůdci, Frant. Palackému, svou vděčnost a radost tím, že oslavil slavným a nadšeným způsobem dokončení jeho »Dějin národa českého«. Nejpřednější zástupcové ze všech zemí koruny České, ze Slovenska a mnohých zemí slovanských přijeli, aby vzdali čest snahám a práci »otce národa«.

Náš kmet jedenadevádesátiletý vážil si z Libuně obtížnou na svůj věk cestu, aby účasten byl tak vzácné chvíle. Při banketu na Žofíně vyznamenán byl tím, že posazen byl po bok oslavencův vedle některých aristokratických hostí. **)

*) Posel z Budče 1876, str. 652.

**) O tom podrobněji v »Pokroku« z 26. dubna 1876.

Zase tu slyšel nadšené řeči o mocném vývoji če-ského národa, o jeho nadějích na lepší budoucnost, o vzájemnosti slovanské, o svorné osvětové práci slovanské a podobná utěšující hesla. Naposled seděli tu dva nejstarší zástupcové našich prvních buditelů vedle sebe.

Sotva uplynul jeden měsíc od této slavnosti, vyrván byl jeden z nich — a to mladší — ze středu drahého jim národa. Dne 26. května zemřel Fr. Palacký u věku 78 let. Jeho druhu, o 13 let staršímu, připadl smutný úkol, prokázati vznešenému muži poslední úctu, pro kterou třesoucí se jeho slabé tělo muselo znovu podniknouti smutnou pout do Prahy. Při pohřbu Fr. Palackého dne 31. května doprovodil drahé pozůstatky nebožtíka pěšky až do Karlína, podporován jsa na této cestě ruským protojerejem Lebeděvem. *) Tato účast vetchého starce vzbudila všude pohnutí a přijata s velikým povděkem.

* * *

Takové projevy úcty a vděčnosti od celého národa Marka táhly neodolatelnou silou do střediska všeho života českého, jemuž se tolik těšil — do Prahy. Proto umínil si, že se odebéře na trvalý odpočinek a poslední dni života svého ztráví v Praze. Odhodlal se rozloučiti se se svou milou osadou libuňskou, kde prožil dlouhou dobu 57 let v neunavném působení. Stalo se tak 1. října 1876 za velikého účastenství celého okolí a hlubokého pohnutí jak se strany osadníků, tak se strany loučícího se ctihodného pastýře.

*) Tamže z 1. června 1876.

Rozloučení své staričký kmet určil si na neděli. Celá osada i široké daleké okolí, v němž Marek proslul jako výborný kazatel, spěchalo do Libuně, aby se rozloučilo s milovaným pastýřem a proslaveným vlastencem. Shromáždily se sem mnohé deputace obcí i spolků, školní mládež i ostatní občanstvo.

Po mši promluvil Marek za velikého pohnutí poslední slova k četně shromážděným osadníkům. Řeč ta ukazuje zároveň, kam se nesla jeho snaha a jeho úsilí jako pastýře a rádce lidu sobě svěřeného. Proto podávám ji v celém znění: »A povolal jest pán vladaře, by počet kladl z vladaření svého! I mého vladaření v milé zdejší osadě jest míra naplněna, mé působení zde jest u konce. A jaký úsudek jste si o mně utvořili, drazí osadníci? Nepřál bych sobě, bych postaven byl pod míru vladaře nespravedlivého. Jest to pocit bolný, mám-li já, stařec klonící se k hrobu, loučiti se s Vámi, loučiti se s místem tímto posvátným, s něhožto více než 3000kráte jsem k Vám mluvil. Svůj věk ztrávil jsem mezi Vámi, i bylo mi vždy blahým úkolem, rozsévati símě slova božího, dobrých skutků, a doufám i jsem přesvědčen, že símě to padlo v půdu dobrou a že hojného ovoce ponese. Dnešní slavnost podobna jest tak, jako byste se byli shromáždili, prokázat mně poslední službu, službu to, jakou prokazujeme umírajícímu otci. Já odcházím s vědomím, že vše k Vašemu dobru jsem činil, však činiti více nemohu. Odcházím od Vás na stálý odpočinek do zlaté Prahy. A co Vám zde mohu zanechati? Tak jako dítky a přátelé scházívají se k umírajícímu otci, jimž on své ruky posledně podává, sešli jste se i Vy. Není mi možné, jednomu

každému z Vás ruky své podati na rozloučenou, uděliti Vám chci požehnání, kteréž Vás provázeti bude ve Vašem dalším životě. Co Vám odkazuji, jest, byste měli na paměti povinnosti občanské, povinnosti, jež Vám klade naše drahá vlast. Bůh Vám žehnej!« *)

Touto řečí byli všichni hluboce dojati. Marek sám pohnutím slzel. Některé dojemné výjevy dokazovaly mu, jak neradi ho osadníci jeho opouštějí. Za nedlouhou chvíli opouštěl navždy svou milou osadu.

V Praze Marek zrovna jakoby omládl. Přes své vysoké stáří — bylo mu již přes 91 let — snažil se vpravit do nového ruchu národního. Dával se o tom zpravovat od svých přátel. Zajímal se o život literární, politický i společenský. Na pohřbech vynikajících mužů bývalo z pravidla viděti stařičkého shrbeného bělovlasého kmeta. Zvláštní potěšení působilo mu účastenství při dobročinných slavnostech, zejména Mikulášských a slavnostech vánočního stromku. Láskyplný úsměv, který tak vyznačoval tvář ctihodného starce, ukazoval jeho vnitřní blaženost, když se díval na radost drobných šťastných dítek, any přijímaly dárky z rukou svých dobrodinců. **) K Praze přilnul právě v posledních dnech svého života vroucí láskou. Hluboce dojat přijímal nelíčené projevy úcty a lásky, kdekoli se objevil. Přišed domů říkával prý s jakousi chloubou: »Oni mne zde mají v Praze přece rádi.« ***)

Přes svůj vysoký věk nevyhýbal se ani zábavám

*) Posel z Budče 1876, str 652—4.

**) Pokrok ze 16. února 1877.

***) Národní Listy z 18. února 1877.

společenským. Tak býval na př. na dýchancích u Náprstků, kde rád rozprádal rozhovory o otázkách odborných. Ba koncem měsíce ledna navštívil i ples českých akademiků židů, kterémužto spolku přikládal pro náš národní život veliký význam.

V měsíci únoru ulehl. Přátelé jeho navštěvovali ho každého dne. S nimi pravidelně zapřádal rozhovor o politických zápletkách na slovanském východě, které tehdy tolik nadějí vzbuzovaly ve světě slovanském. Pronášel prý přání: »Jen kdybych se aspoň dočkal toho dne, kdy Rusko slib svůj uskuteční a do Turecka vtrhne, aby ubohé křesťany vymanilo z rukou moslemínských.« *) A tak v posledních okamžicích svého života pevněji a trvaleji věnoval svou pozornost právě té myšlence, která u něho po celý život nejsilněji ovládala jeho duši — ideji slovanské.

Toto poslední přání se mu bohužel již nevyplnilo. Po krátké asi týdenní nemoci skonal o 9. hod. ranní 15. února 1877 ve věku skoro 92 let.

Dne 18. února za pěkného odpůldne nedělního konal se z jeho bytu v Husově třídě na Smíchově pohřeb na Vyšehrad způsobem velice okázalým. Dostavily se nepřehledné zástupy, různé spolky a korporace; kovovou rakev nebylo viděti pod velikým počtem skvostných věnců.

Tato ohromná účast a pieta platila poslednímu z našich prvních buditelů; byla zároveň svědectvím, že práce a úsilí jejich byly korunovány zdarem.

*) »Pokrok«, c. m.

II. část.

Markův význam v literatuře české.

I.

Markova činnost básnická: první báseň »Má vlast«; poslání básnická; ódy, elegie, hymny; příležitostné a drobné básně; překlady básní, zvláště ballad Schillerových; překlady heroid Ovidiových. Prosaické překlady Shakespearových »Omylů« a van der Veldeovy povídky »Divadlo z ochoty«. Markova zásluha o rozvoj české řeči básnické.

První svůj pokus básnický Marek podal na veřejnost r. 1807 ještě jako seminarista litoměřický do 3. dílu časopisu Hlasatele, který redigoval J. Nejedlý. Má název »Má vlast«. Báseň tato je pro všechnu pozdější činnost Markovu velmi význačná.

Základní ton, smýšlení a názor, které pronikají z této básně Markovy, objevují se skoro ve všech Markových plodech básnických pozdějších. Mluví z nich vroucí láska k vlasti, která původci jejímu po celý život proudila srdcem. V ní ozývá se žal a stesk nad zmizelou někdejší slávou a silou českého národa, bol nad tehdejším zneuznáním a ponižující porobou české vlasti i touha vyrvati vlast tomuto osudu.

Básník vylíčiv, kterak vítěznou zbraní národ český v dávných dobách proklestil si z východních krajů cestu do nynější své vlasti, kterak v dobách minulých slavně v ní vládl, přichází k trudné přítomnosti, nad kterou vydral se mu z nitra tento povzdech:

»Darmo však ourodná, o vlasti, tě kojila půda,
darmo v neustálém mocnost tvá zápasíc rostla,
svou vlastní tíží jsi zkácena s vejšky co skála,
jenž s příkré hory s ohromným vrže náhle se třeskem,
v pádu se rozráží a se v bahně a tříti pochovává.
Nejkrutší z osudu, an vždy vlast úžeji svíráš,
ukroť a smiř hněv svůj, a mocná v ní okřeje vzniklost.«

V této vlastenecké básni, ve které obrážejí se zjevně snahy jeho učitele, Jos. Jungmanna, je zřejmý vliv vzorů klasických, zejména co do vnější formy: hojné obrazy básnické, nadměrná hojnost epithet, záliba v přirovnáních do podrobna provedených, ano i pokus staroklasického rozměru: časoměrného hexametru.

Roztrpčenost nad nedůstojným osudem přítomným české země a jiných národů slovanských daleko mocněji ještě proniká z pozdějších básnických poslání, která Marek zasvětil svému přátelství s Jungmannem. V podobě »básnířského psaní, Marek Jungmannovi« pěvec neohroženě žaluje na četná příkoří a útisky, které se děly a dějí českému národu od jeho silnějších nepřátel. Hned v předu vybízí k vytrvalosti a mužnému boji s nepříznivým osudem:

»I mužně tedy nesme, jak jsme nesli posud,
ten ku příkoří valně zasazený osud.
Kdo ve vrtkavém štěstí mysl chová stálou,
ten v nezvolných okovách věncuje se chválou.
Není-li nad nehodou zvítězení přáno,
buď aspoň na porobě statně počínáno.
Jest mnohá ztráta naše — po všech není veta!
Již bolné jízvy drahná zacelila léta . . .«

Připomíná nejtěžších bouří a pohrom, které naši vlast stihly: Žižka již netroskotá klášterů, Taborité

nepustoší země; zčernala zase půda na Bílé Hoře, která se kdysi červenala českou krví darmo vycezenou; neřádí již po vlastech českých jesuité, kteří ve vlasti, co ještě zbylo v troskách po předešlých velkých pohromách, dotloukali a volnějšího ducha po našich předcích hleděli úplně vyhladiti. Tyto kruté doby již minuly jako bouře, která vychrlila své hromy. Teď ovšem ještě hněte naše šíje těžké poddanství politické. Ale básník ze smutného stavu přítomného obrací naději k lepší budoucnosti a vybízí k vytrvání:

»Buď jak buď, aspoň čiňme nehodě té vzdoru,
svou příští blahost lépe majíc na pozoru.
Vždyť mnohý ukovaný v podzemnici věže,
svou chvílí prolomiv se, prchá od řetěze;
a s ruky schudlé pouto samo sebou spadne;
co s kraje bývá těžké, opodál je snadné.
I smutek pouleví krocen obyčejem,
nuž, jména svého hleďme, kterého si přejem.«

Básník prodlev takto při české vlasti a jejích osudech, povznáší pozornost všech Čechů k širší vlasti, k celému Slovanstvu. Tu básník nemluví již jen za Čechy, nýbrž jako člen obsáhlého kmene slovanského. Ohromnost kmene slovanského, jenž dotýká se několika moří, přináší mu útěchu, že Slované spojíce se v jednu sílu budou moci vzdorovati na jedné straně mohutnému přívalu Němcův, na druhé zuřivým útiskům se strany Turků.

Násilí a útiskům hmotným může odporovati zase síla, a tu Slované mají v nepřežitelném Rusku. K tomu také básník obrací zraky svých bratří nepokrytě a směle s plnou důvěrou v jejich moc a vítězství, dříve nežli se Rusové na kolbiště dějin válečných tak skvěle osvěd-

čili proti dobyvateli světa Napoleonovi (báseň je psána r. 1811):

»Tam od východní strany duch Slavie věje.
tam rod se silných vzpíná vštípen od naděje.
Tam k Slovanům jest otvor líbezného zření,
k jichž nohoum (!) Adriat a Oceán se pění,
jichž rádlo Labské nivy, onde Doňské oře,
jichž lodi sjíždí (!) Černé, Severské i moře.
Co z toho, že nás Tevton tiskne s jedné strany
a s druhé bídné žití mezi Ottomany.
Že outočícím Srbům chrabrá klesla ruka,
a rozvalena říše krále Svatopluka?
Vždy Rurikovo žezlo nám se nevyrvalo,
to násilám tatarským šťastně odolalo.
Až podnes stojí Moskva, sídlo starožitné,
a Petra Velikého hrady nedobytné,
jenž ve své vládě drží, statně carujíce,
dvou dílů země staré valné polovice.
Že úkazům jich kraj náš nepodléhá český,
to sluje pronášeti malomyslné stesky.
Nechť v ouřadě neb vojště cizokrajan dvoří,
nám neodcizí lásky, jaká v srdcích hoří.
Z svých statků nebo jmění odplativše berní,
vždy ovšem svému jménu dostojíme věrni.«

Marek kojí se nadějí, že jednou v příznivějších časech náš jazyk, jemuž přichystali již jeho odpůrci hrob, bude v rozkvětu, bude mnohým za ozdobu, kteří se ho odřekli ještě nevyspělého, nevypěstovnaného:

»Slout Čechy nebude nám žádnou více hanou,
a z našich krasaviček Slovenky se stanou.«

Básník těší se tím, že již i věda slovanská s Dobrovským a Kopitarem v čele prolamuje si svou dráhu, již mnozí kochají se sličnými písněmi a básněmi če-

skými. Na konec básník obrací se k drahému příteli svému Jungmannovi, jehož význam pro Slovanstvo líčí těmito vřelými slovy:

»Byť clona nepaměti jména oněch kryla,
jimž nejmilejší matkou Slavie kdy byla,
jen Tebou by mi věčně stála drahocenná,
jen Tebou má by byla tužba ukojena.
Kdo souhlas v sobě tento rovné mysli čije,
ten přítelem nám budiž, ten ať s námi žije.«

O této básni ustálil se v naší literatuře trefný úsudek životopisce Jungmannova, V. Zeleného, že to »jest nejodvážnější od obnovení literatury po onu dobu tištěná báseň a že jí se Marek stal tvůrcem naší poesie politické«.

Tak otevřeně neodvážil se před Markem ještě nikdo promluviti proti útiskům českého národa, tak neohroženě ještě nikdo před Markem nehlásal nejen příbuznost naši s ostatními kmeny slovanskými, nýbrž i naději, že utištění menší národové slovanští spásu musí čekati od mohutného kmene bratrského — od Rusů. Až do Marka nikdo netroufal si básnickému slovu podrobiti nedůstojný stav politický přítomný, neučinil to až do Havlíčka nikdo z pozdějších, ani Kollár ne. Básník dotýká se živých poměrů, podává radu, jak se v tehdejší situaci zachovat, má pevnou naději v úplný převrat neutěšeného stavu tohoto v budoucnosti. Sebe trudnější události nedovedly ho v této naději zviklati. Marek tu nedbá příkré poddanosti vlády ani církve.

Je nám dnes ku podivu, jak báseň tato mohla tehdy projít úskalím podezřívavé censury a dočkat se

přece vytištění. Vysvětlují to jen některé okolnosti. Na počátku let desátých censura nebyla ještě tak reakcionářská jako později, kdy volnější duch politický, volnější hnutí zvláště mezi mládeží v Německu — brzy po tom za revoluční pokládané — nahnala i rakouské vládě, bez toho k zpátečnictví až příliš náchylné, mnoho strachu. Kromě toho neděsilo vládu rakouskou ještě slovanské hnutí, tak řečený panslavismus, tou měrou jako brzy potom. Rusové tehdá byli spojenci Rakouska proti dobývačnému Napoleonovi; jenom Rusové zlomili moc tohoto nepřemoženého dosud dobyvatele světa; proto kde mluvilo se o Rusích, viděla v tom censura jen zaslouženou oslavu vítězného spojence. Vlastnímu smyslu básně censura neporozuměla, jako mu neporozuměla při druhému poslání Markově, o němž mu zvěstoval Jungmann: »Vaše psaní maně censor propustil; bohudíky, nerozuměl jemu; zase štěstí.«

Báseň mezi tehdejšími vlastenci vzbudila pravé nadšení. Jungmann obdržev ji od Marka vylíčil mu dojem, jakým na něho působila: »Co říci mám o listu poetickém? Řeknu-li, co myslím, kterak můj úsudek nazvete, an jste již onehdy menší chválu přechvalou nazvali? To jenom pravím, že slzeje radostí hluboko do paměti nebo raději do srdce jsem sobě jej vložil a jist jsem, že nejednomu z našich dobrých vlastenců, čtoucímu jej v Hlasateli, podobnou rozkoš přinese.«

Než časopis Hlasatel, na jehož opětné vydávání (vycházel od r. 1806—1808), vlastencové čeští s určitostí čekali, pro tehdejší události válečné a drahotu nevycházel; proto báseň Markova kolovala v opisech mezi známějšími spisovateli českými. Nadšení mladších

i starších básníků několika verši tlumočil dobře básník V. A. Svoboda, kterého báseň Markova povzbudila sepsati »Omluv na list P. A. Marka P. Jungmannovi zaslaný«; zní:

> »Bratře v Čechii!«
> Díky za naději, již Tvé přání zžalo
> v srdci mém a druhů mých,
> ano doufati nám ukázalo
> v statnost bratří slovanských.«

Když pak báseň ta objevila se konečně tiskem (vyšla v V. díle Puchmajerova »Sebrání básní a zpěvů« r. 1814, str. 114.), zavdala podnět k sepsání mnohých básnických »Poslání« od různých spisovatelů. Přímým ohlasem bylo poslání přítele Markova, Fr. Vetešníka: »Vetešník Markovi«. (Prvotiny 1814, str. 113.)

Podobným duchem, touž nadšenou horoucností a vzletným výrazem dojímá nás i druhé »Poslání k Jungmannovi v únoru 1817« (vyšlo v Jungmannově Slovesnosti r. 1820, str. 47. a n.). Marek tu z něžné vzpomínky na doby, jež po boku svého učitele a přítele v Litoměřicích ztrávil, oddává se svému zápalu vlasteneckému, uvažuje o blaženějších minulých dobách českého národa; vidí ohromnou propast mezi stavem přítomným, když vyvolává minulou slávu českou:

> »Kde jste časy prvních let, v mládenecké síle
> národní když horlivost vřela v každé žíle,
> dokud mluvou matky Čech moh' se obejíti,
> nedav mravu cizoty do země se tříti;
> dokud otcem knížete jméno polučeno
> klatbou vzdechů nebylo tajných obtíženo?
> Všecko čas, ten ukrutník, nelítostně plení,
> pod jeho se šlépějí kroj i národ mění;

proudům nová řečiště jinam vykazuje,
doly rovná pahorům, Etny vyhašuje.
Národního ducha tvrz v rozvaliny kotí,
v zemi proti krajanům vlastní syny rotí.
Ó, jak možno nečíti truchlivosti v sobě,
kdo ví předků výbor svých pochovaný v hrobě!
Hlasem chtěl bych volat hromu ohromného.
až bych stíny probudil Orku mrákotného:
Vstaňte vzhůru, zjevte se, patřte na své vnuky,
požehnání nevzali od otcovské ruky,
svého hesla dodejte, by se opět znali,
aby o své závině déle nestrádali.
Kam se dělo dědictví od nich dochované?
Jedva slabá podoba v paměti nám stane,
jedva přáno věděti, co se naším zvalo,
v kterých místech srdce se vlasti rozedralo.
Hubený se vkrádá duch v pozůstalé syny
libující mrzce si otců říceniny . . .«

Potom básník přechází ku politickým úvahám o stavu přítomném. Vlast českou srovnává s neméně nešťastným Řeckem, kde zvítězila tupá sveřepost nad nejvyššími vymoženostmi lidského ducha; čerpá naději pro svobodu z toho, že potřen byl bezcitný dobyvatel světa Napoleon; touží na násilnost a zpupnost německou; načež vřele povzbuzuje k lásce vlastenecké:

»Protož buďme trvale k vlasti roztouženi,
za porok si kladouce od ní uchýlení.
Hajme, kdy lze hájiti, v úzké Termopyle
proti krutým útokům Slavie své milé.
Neodstupme od svého, pokud síly stane,
dokud světlo života v oku nedoplane.
Jestli hrstka malá nás na té přední stráži,
ó, to cena statnosti mnohem více váží,
Padše v poli zásluhy nikým neželeni,
památkou snad na vzchodu budem odměněni.«

Báseň tato není nám dochována v původní podobě. Censor Němeček škrtl z ní 4 verše, jak o tom Jungmann píše svému příteli: přetrhl prý mu z přichystané Slovesnosti Markovu básničku »Má Vlast« (z Hlas.), poslední strofu z Velíše, z Poslání básnického 4 verše »Murat přijď neb Mustaffa etc., ba sám již nevím, co ještě, jen říceniny mi nechal.« (List ze 14. července 1819.)

Plamenná slova básníkova neminula se svého účinku: největším jejím vítězstvím je zajisté ta okolnost, že báseň tato spolu s předešlým psaním básnířským dala přímý podnět k proslulému Kollárovu Předzpěvu k Slávy Dceři.

Pro toto tvrzení mluví zcela podobný obsah a stavba obou elegií: oba básníci berou si za základ slavnou minulost našeho národa; oba svírá bol nad smutnou změnou v nejbližší přítomnosti; oba však nezoufají nad těmito truchlivými poměry, nýbrž na konec kladou nám na srdce vytrvalost a lásku k vlasti, osvětlujíce lepší budoucnost naši zářivými paprsky přesvědčivé naděje. Srovnávají se i v jiných podrobnostech: oba kletbou stíhají odrodilce, oba burácejí hněvem proti slabým svým vrstevníkům, kteří se spokojují s troskami slávy svých velkých předkův, nechtějíce rukou hnouti, aby ze zřícenin těch vybudovali nový chrám národního bytu. U obou proniká silný nacionalism, zejména nenávistí proti našim utiskovatelům Teutonům. Oba připadají na př. na srovnání našeho přítomného stavu s poměry neméně nešťastného Řecka. Shody našli bychom i v některých podrobnostech, zvláště v zálibě hojně užívati všeobecných filosofických sentencí.

Ovšem oba básníci liší se od sebe celým pojímáním myšlenky slovanské: Kollár právě za svého pobytu v Jeně pronikl ve smyslu názorů Herderových v nejdávnější minulost slovanskou, zahalenou rouškou nepronikmutelnou, jež právě pro tuto neproniknutelnost zkrášlena je fantasií básníkovou, a proto obírá se více jen osudem vyhynulých národů slovanských v Polabí. Jejich veliký kmen, o jehož činech a povaze tolik mu toho vypravují staré kroniky latinské, pro celou Slavii je již ztracen. Tento osud rozněcuje v něm tím větší žal: odtud ráz jeho elegie je bolestnější a hlubší nežli elegie Markovy.

Marek naproti tomu je mnohem bližší skutečnosti: jako Kollár i on obírá se ve své básni Sláviií. Ale je to Slovanstvo v jiném smyslu nežli u Kollára. Marek má na mysli jeho stav nynější. Pro ten chce vzbuditi pochopení, pro ten nabádá k práci a vytrvalosti. Netají se ani tím, že naše zápasení bude třeba bez hmotného výsledku: zná malý počet těch, kteří by se dali roznítiti myšlenkou nadšených buditelů; proto utěšuje bojovníky pro společnou myšlenku alespoň záslužnou památkou za svatý boj. Marek kde se dotýká minulosti naší, má na mysli doby jen historické: sláva předků našich v těchto dobách je mu dost veliká, že se neutíká v temné časy předhistorické.

Ovšem z celé básně Kollárovy vytryskuje větší síla a mocnější vzlet básnický. Ale Marek při skládání svého díla básnického nenapájel se také z tak silného zdroje poesie jako Kollár.

Psaní básnické psal také »Marek Sedláčkovi z Hrubé Skály do Plzně.« Bylo psáno asi počátkem

r. 1818. Jungmann zaslal ji prostřednictvím Puchmajerovým Sedláčkovi. *) Marek ač nezná se osobně se vzdáleným horlivým vlastencem spisovatelem, profes. J. V. Sedláčkem v Plzni, ctí prý ho, »co se mrzutému chvatu po cizině šlechetný Tvůj opřel hněv«.

Oba spojuje příbuzný cit:

»Toto příbuzenství dále sahá
nežli nejapného těla hmot;
komu jazyk, komu vlast je drahá,
za svůj uzná našich myslí rod.«

* * *

Nadšením pro vlast, pro slavnou minulost českou, v níž zvláště rád prodlévá, bol ze smutné změny v přítomnosti, probouzení lásky k ostatním Slovanům, horování pro svobodu, zastávání všelidské humanity, vřelý cit pro přírodu: to jsou asi základní vůdčí ideje, které se obrážejí ve většině básní Markových, ať již se uchyloval k odě, k elegii, k hymně, nebo básním příležitostným.

Toho rázu jsou na př. ódy »Na Trosky« a »Na Velíš, v okolí Jičína.**)

Marek ze svého bydliště Libuně, kde právě působil jako kaplan, každodenně vnímal velkolepý obraz,

---

*) »Heroidu Vaši poslal jsem Puchmírovi«, píše Jungmann Markovi (29. dub. 1818).

**) První z nich napsal již r. 1812, ale objevila se teprve r. 1814 v Puchmajerových »Nových básních«, V. d., str. 42 a sl. Druhá byla určena pro Jungmannovu Slovesnost. Ale censor Němeček škrtl z ní poslední slohu, »kterou když vezmeme pryč, vzat je duch celé elegie«, napsal o tom Jungmann svému příteli (14. čce. 1819). Proto ji Jungmann chtěl vytisknouti jinde. Stalo se tak v časopise »Čechoslavu« z r. 1822, str. 73.

jaký mu podávaly velebné zříceniny Trosky. Už začátek básně je pro Marka zvláštním citem historickým význačný:

»Sem se uchyl v sirou skrejši,
zde svých žalob rozpomeň;
jsi-li pobrom citlivější,
jimiž předků hynul peň.«
Ty hrad mi šedomechý
pustých Trosek vane vdechy.

Byli to Čechové, kteří hrdou tu stavbu provedli, ale české rameno zároveň vrhlo je v rozvalinu. Při pohledu na tyto zříceniny tane mu na mysli duch hrdinný starých předků, jejich způsob života; zalibuje si v něm jako tehdejší romantická doba vůbec. Dotýká se dějin starodávného hradu: Žižka marně pokoušel se rozbiti tvrdé čedičové zdi, až ho dobyl Jiří z Poděbrad. Jizby a komnaty podlehly dobám; jen zdi dovedly jim vzdorovat. Na mysli tane mu příkrá protiva, jaká jeví se mezi někdejší slávou jeho a nynějším hluchým, neslavným stavem přítomným:

Ach, jak kormoutlivá změna!
V sídle české čerstvoty
stínem reků ušla jména
v nepamětné temnoty.
Lupen chrastí, vítr vyje
skrze ssuté sklepů šíje.

Zbytky dřevné statečnosti
leží s prstí smíšené:
tak se věkem tuhy sprostí
srdce láskou zdvižené.
Vroucnost hasne, klopot stane,
loskem slávy pochované.

Týž dojem pociťuje básník, když opěvuje jinou nedalekou zříceninu Veliš v básni »Na Velíš, v okolí Jičína«.

Pusto, smutno po vrcholu;
stanoviť se nemá na čem zrak,
vzhůru zřím-li nebo dolů
všecko kryje truchlivosti mrak.

A jako v jiných básních i zde jeví se jeho mysli kontrast mezi nynějším rumovištěm bez okras, bez života a mezi bývalou skvostnou nádherou. Básník vzpomíná dávných bojů, v nichž osvědčovali čeští páni svou statečnost. Vzpomíná vévody Albrechta z Valdštejna, jak často na zdech stával pohřížen v myšlenkách. Tu snad dostával podnět ke svým veleslavným činům:

Lidu prázdné bez paměti
spustlo bydlo muže velkého,
potomstvo má nevěděti,
odkud přijal svět co dobrého.

Našemu citlivému básníkovi, jehož srdce překypovalo vroucí láskou k utiskovanému národu, jenž s velikou zálibou prodléval zejména při slavné minulosti české, mění se skoro každá látka básnická na elegii. Týmž rázem básnicky před Markem působil hlavně Ant. Jar. Puchmajer (na př. jeho elegie »Jak žalostné jsme se dočkali se chvíle«). Chce opěvovat zříceniny starého hradu, ale srdce jeho úplně ovládá truchlivý cit nad zaniklou slavnou minulostí českou. Příliš vleklé vzpomínky v minulost českou básni Markově ubírají síly a hloubky a připravují ji o náležitý účinek. Táž myšlenka, týž cit vrací se mu při každé příležitosti, ať píše nadšený básnický dopis svému příteli, ať truchlí nad troskami pevných bydel svých předkův.

Poznáváme, odkud přichází tento proud myšlenkový. Je to ohlas tehdejšího myšlení a cítění vůbec. Je to romantika, která všechen zájem upoutala k minulosti, zejména minulosti křesťanského středověku. Je to dále vrozená, zejména nám Čechům, záliba v se-

znamování se s dějinami našich předků, která objevuje se jak u spisovatelů, tak u čtenářstva.

Našim buditelům pak tento směr historický ve vzdělání byl vítaným prostředkem, aby obrazem slavných dějin českých podněcovali své rodáky k účinnější lásce k vlasti.

Vlastenecký duch, hřející myšlenka vzájemnosti slovanské proniká u Marka při každé příležitosti. Tak pád velikého dobyvatele Napoleona zavdal přemnohým básníkům u různých národů podnět (proslaveny jsou na př. básně, obírající se týmž předmětem, Byrona, Huga, Lamartina, Manzoniho) k projevu svého citu nad touto událostí. U nás proslula óda česko-latinská V. A. Svobody »Na mír Evropy«.

Marek napsal patrně hned po zvěsti o porážce Napoleonově u Lipska »Píseň k pokoji« (uveřejněna v Prvotinách na r. 1814, str. 58). Básník těší se tu, že pokoj uvede »do našich Čech« štěstí, že »zahojí nám každou ránu«. Hlavně však Marek povzbudil svou lýru ke zpěvu, aby mohl ukázati nadšení nad vítězstvím bratrských Rusů a účastných s nimi Čechů. Srdce jeho plní se hrdostí, že byli to Slované, kteří nepřemožitelného překonali.

»Probuzen byl od půlnoci
národ velký s námi sbratřený;
s náramnou svou vstana mocí
šťastně rozvil v světě proměny.
Z Moskvy, Franka na záhřeby Reina
jeho statná zapudila hejna. — —«

Tohoto předmětu všímá si též píseň »K pokoji«, kterou Marek vzdělal »dle německého« (v Hromád-

kových Přílohách literárních na r. 1816). V ní chválí se mír jako podmínka štěstí, práce i života.

Cítění slovanské ozývá se v něm, když věnuje vroucně cítěnou vzpomínku svému rodáku Turnovanu Fortunátu Durychovi »U hrobu Fortunáta Durycha« (v Prvotinách 1813, str. 38) a volá:

Již ho není — již ho k zemským dětem
podlý život více neváže;
ontě získal rozloučiv se s světem,
pro ztrátu jen truchlí Slavie!

K elegickým citům bylo vůbec srdce našeho básníka nakloněno. Elegie psal z vlastního podnětu i k různým příležitostem.

Příležitě napsal »Elegii na smrt Jeho Exc. vys. uroz. pána, p. Josefa říš. hrab. z Waldštejna a Wartenberka atd.... dne 17. bř. 1814« (v Prvotinách 1813, str. 190). I zde Marek ukazuje se ctitelem Albrechta z Valdštýna. Všeobecnějšího rázu je elegie »Na hřbitově« (tamže, str. 141), v níž básník uvažuje naučnými větami o životě pohrobním. Opakuje tu myšlenku, jinde již tolikrát pronesenou, kterak hrob všecky nerovnosti našeho života vyrovná.

Avšak veliká chvíle přinášela Markovi též pravé posvěcení básnické. V takové chvíli napsal též svou krátkou elegii »U hrobu mateře« (Krok I., 2. č., str. 35).

V žízni pozemské nenabude člověk,
jakkoli touží, klidu vytrvání;
bídně potácí se břemena tíží
stále usevřen k hrobu, těla cíli.

Zdeť neotvorná zamezuje brána
outoky prudké bolu i žalosti.
Víc nedoniknou hlasy uchobudné
k srdci odešlých do země necitné.

Máti milovná! tady-li tě žal můj
v tom bytu chladném probuditi doufá?
Slz teče výlev na mohyly mrtvin,
srdce jejich však neožije.

Matka se dvakrát v hoři s urozencem
na světě loučí; při porodu jednou,
kájeci mlékem robě slabomocné,
na smrti druhdy k hrobu je zvouci.

Už se pojímá travinami růvek,
zápachy douška dme ze sebe vonné.
Tvá ale pamět nezahyne nikdy,
hrob tělo, duch můj ukryje milost tvou.

Tu básník filosof rozumovými úvahami, čerpanými ze životní zkušenosti, smiřuje se s osudem, který bolestně dotkl se citlivé jeho duše. Úsečný výraz způsoben nezvyklým rozměrem časoměrným, který si Marek vyvolil na vybídnutí svého přítele. Jungmann touž dobou obíral se pilně metrem básní indických a napsal o tom do Kroku rozpravu. Vyzývá pak Marka, aby hleděl vyzkoumati, který způsob veršů by pro nás byl nejpříhodnější. Ale kdo prý po »těch hoších indianských“ tak obratně a uměle dovede veršovat. (List z 19. února 1821.) Marek na toto vyzvání odpověděl hned svou básní, ke které si vybral metrický vzorec — υ υ — — — υ υ υ υ — — podle domnění jeho i Jungmannova indický. Tímto zdařeným pokusem Jungmann tak byl unesen, že v listě k Markovi (3. dubna 1821) radostně volá: »Kdyby více Marků o prosodii indickou a měry

se pokoušelo, brzo bychom nade všechny Evropany vynikali«.

Markovi později velmi často vytýkávali přílišnou svobodomyslnost ve věcech náboženských, jaká ovládala většinu kněží tehdejších od dob Josefa II. Ale jak měl hluboký zbožný cit a oddanost ve vůli Boží, o tom svědčí nejlépe dvě jeho hymny »Prosba k Bohu v nouzi nynější« a »Píseň za ourodu« (obě v Hýblově časopise »Rozmanitostech«, z roku 1817). Biskup Jos. Fr. Hurdálek i vikář turnovský Jelínek, znajíce jeho nadání básnické, vyzvali hruboskalského lokalistu, aby složil a přeložil píseň k budoucí pobožnosti a modlení o požehnání ourod.« (List Markův z 13. dubna 1817.) Marek uložení toho uposlechl a napsal tyto dvě písně náboženské. Kterak měl jejich účel na mysli, viděti nejlépe z prosté dikce, jaké výminečně v těchto písních užívá.

Stůjte zde na ukázku některá místa z první hymny:

Nemá konce, nemá míry
jeho moc a zásoba!
Světa toho obor širý
slabá jest jí podoba!
Od paty tvé k Orionu
sahá jedna jeho píď,
rozsívej anebo kliď
od jeho máš pomoc trónu...

Mocný světa stvořiteli!
život, zdraví je tvůj dar:
nedej, aby na rozmar
dary tvoje přijít měly.
K stálé jen a prosbě vroucí
slíbils dar své štědroty,
bez přestání velíš tlouci
u brány své dobroty.

— — — — — — — — —

Jako láskou o zlačnělé
na poušti jsi pečoval,
jak jsi život Daniele
v jámě lvové zachoval:

Tak své štědré obnov divy
nouzí bídně sevřeným!
Buď i nyní synům svým
Bůh a otec milostivý. — —

Ant. Marek složil též několik básní příležitostných. Odpovídalo to tehdejšímu všeobecnému pojímání básnictví.

Toho druhu báseň Marek vydal o sobě (v Praze u Jeřábka) »Radování libuňské církve, kdy jeho bisk. Exc. nejmilostivější p. V. L. Chlumčanský atd. ji navštíviti a v ní biřmovati ráčil 4. čer. 1812«.

Ke cti biskupa litoměřického, Jos. Fr. Hurdálka, napsal Marek tři básně: 1. Píseň k dosednutí na biskupskou stolici J. M. biskupa Jos. Fr. Hurdálka dne 25. února 1816«. (Vyšla o sobě.) 2. Řeč k jmeninám J. M. vys. důst. p. Jos. Frant. Hurdálka, biskupa litoměřického. (V Prvotinách 1816, str. 26). 3. Uvítání J. M. vys. důst. p. Jos. Fr. Hurdálka, biskupa litom. do Libuně 19. červ. 1819. (Vyšla v Jičíně u Kastránka). K sepsání těchto básní povzbudil ho Jungmann sám, který znal Hurdálka z osobního styku a jeho si velice vážil; napsalť o něm (v listě ze dne 1. čer. 1815): »Mudrc to pravý, všecek výborný!«*) A v témž listě povzbuzuje Marka: »Spište nějakou ódu a položte mu na srdce, aby byl Čechům otcem a seminaristů k češtině měl.«

Ovšem Marek ani při této příležitosti nezapomněl důrazně promluviti na prospěch svého jazyka mateřského, tak že censura dvě strofy z básně této mu

*) Podobnou chválou o Hurdálkovi Jungmann oplývá v pozdějším jednom listě (z 18. ún. 1816): »Neboť jest to muž v tom zlém světě jeden z dobrých. Co se jiným důstojným jeho řádu z poklony říká, to jemu a o něm říci vše nedostatečno.«

škrtla. O tom dověděl se biskup Hurdálek, když při svém svěcení v Praze meškal návštěvou u svého přítele Dobrovského, k němuž utekl se censor v některých věcech, jemu nesrozumitelných, o radu. (List Jungmannův Markovi z 18. ún. 1816.) *)

Mezi příležitostné Markovy básně dlužno zařaditi též jeho vzletnou dedikaci Logiky »Jeho Vznešenosti Pánu, Panu Fr. Ad. hrab. z Valdštejna a Vartenberka« atd., již napsal zvláštním časoměrným rozměrem; i do nich proniklo jeho slovanské a vlastenecké vědomí:

Nemoha národu svého čest
povznésti činem hrdinstva
a ku břehu Sekvany jíti,
kdež Slovana plály korouhve!

Nemoha u Chlumu záskalí
prsy útoku hradbu dáti,
nebo v poli Lipska se háje
krev cediti v oslavu vlasti,

z rozumu světla, co plápolá
nekonečno ve říši věštby,
dopíditi jiskry se jedny
jsemť usiloval nenadarmo . .

Ale kořist odbytá snahou
chce najíti si útočiště,
chce chráněna od Tebe býti,
pravnuku a ozdobo Rálka!

— — — — — — —

*) Markových básní příležitostních, o sobě vyšlých, jsem se nemohl dopíditi, proto jich blíže nerozbírám; uvedeny jsou v Jungmannově Histor. liter. čes., II. vyd., str. 387.

S mladší generací básnickou se Marek účastnil při slavnostním spise, »Hlasích vlastenců ke dni 1. března 1832 na památku čtyřicetiletého slavného panování C. M. císaře a krále Františka I.« Marek napsal k této příležitosti tři znělky, z nichž redaktor Palacký jednu vypustil. Zajímavá jest ta okolnost, že Marek psal přízvučně, ač byl jinak stoupencem Jungmannovým, který zastával se časomíry proti prosodii přízvučné. Časoměrou psána je též většina příspěvků od básníků mladších i starších

Ani v těchto příležitostných verších Marka neopustilo umění básnické; ale zálibě naší v nich zbraňuje ta okolnost, že všecky tyto básně namířeny jsou na Markovy vrchnosti; projevy chvály neplynuly mu asi vždy z pravého přesvědčení o vynikajících vlastnostech osob, na které byly namířeny.

Tehdy byl to ovšem způsob všeobecně běžný, může-li to být i pro silnější a lepší duchy omluvou. Tak o V. A. Svobodovi doznává Ant. Rybička *), že »toho času s neobyčejnou horlivostí zanášel se básnictvím příležitostným, tak že nebylo tehda šlechtice, umělce, a vůbec osoby vzácnější u nás, aniž událo se tu příběhu zajímavějšího, k jejichž oslavení a paměti nebyl by Svoboda složil nějakou českou nebo latinskou ódu, píseň.« —

Totéž vyskýtá se nám vrchovatou měrou v tehdejších časopisech a sbírkách básnických. Ovšem musíme se na tehdejší šlechtu dívati trochu jiným zorným úhlem po stránce sociální i národní. Našim buditelům

*) Přední Křisitelé, str. 381.

většinou šlo o to, získati mocnou šlechtu pro své snahy. A to se jim částečně též dařilo.

Po různých časopisech Marek roztrousil ještě několik drobnějších básní různého obsahu. V Hromádkových Prvotinách kromě uvedených nalezáme ještě dva epigramy »Útrpné právo« a »Dobrý sklep«. V témž časopise (1814, str. 116) vytiskl básničku »Vněšný a vnitřní nepřítel«, známou to bajku o sekerách a stromech, kterou zpracoval asi podle Engla (pramenu neudává). V Puchmajerových »Nových básních« (Sebrání V.) nacházíme ještě dvě menší »K příteli« a »K Iryzce«. V »Čechoslavu« (1824) »Loučení«, prostou píseň v tonu prostonárodním »Ukolébavku« a »K samotě« (obě jsou z lepších; 1825).

V některých z těchto básniček Marek podléhá proudu tehdejšího českého básnictví: někdy z nich vyznívá toužívá erotika, milostné strádání a zkušenosti, ale to básníkovi nikterak nevadilo podepsati se »Ant. Marek, kaplan v Libuni«; nevadilo to také tehdejšímu čtoucímu obecenstvu. Bylo by ovšem nesprávné bráti jednu neb dvě podobné drobnosti za směrodajné pro životní názor básníkův, právě jako kdybychom z dvou tří epigramů Jungmannových chtěli odvozovati charakteristiku tohoto: životní jejich názor vyznačen je jinými díly.

* * *

S velikým zdarem Marek překládal z cizích jazyků do češtiny; v některých pokusech, zejmena pře-

kladech Schillerových ballad ukázal se mistrem, že mu v tehdejší době a dlouho po tom nebylo rovně. Již r. 1809 překládal z německého spisovatele Aug. Kotzebue, tehdy velmi oblíbeného zejména jako dramatického spisovatele, »Výrazy svrchované nevrlosti«. (List Jungmannův z 29. března 1809.) Jak se dovídáme z pozdějšího listu Jungmannova, byla původně psána časoměrně, ale na domluvu svého učitele Marek převedl ji na přízvučnou. Přes to, že Jungmann poslal mu překlad ještě jednou k přepracování, že sám navrhl některé opravy, přes to, že dostalo se Markovi za tento překlad od jeho Mentora velmi lichotivého uznání slovy: »Již chci viděti, který snad, co Čechie stává, kus poetický Vašemu by se vyrovnal, kteréž upřímně bez pochleby povídám a zajisté všichni nestranní a upřímní rozsudkové se mnou povědí« (l. z 5. září 1811): přes tuto chválu přátelskou Marek objevuje se v tomto pokuse ještě začátečníkem.

Vázne mu forma, vázne zejména rým i přízvuk a výraz je příliš ještě neobroušený. Ale obsah této básně — pessimistické obžaloby Boha pro nepříznivý osud člověka — tehdejší básnické řeči české bylo přece jen vemi nesnadno vystihnouti.

Tyto obtíže a zápas s formou objevují se zřejmě též na druhém překladě Markově současném (z roku 1810, l. Jungmannův z 30. list. 1810) »Kajícné« od hrab. Bedř. Leop. Stolberga (vyšla teprve v r. 1814 v Puchmajerově »Sebrání«, V. d.) Báseň tato, která ovšem nepatří k nejlepším balladám německým, svého času těšila se nemalé oblibě. Podle tehdejšího obyčeje Marek událost z krajin cizích přenesl do Čech

a počeštil též osoby jednající. Z německé paní udělal českou »slečnu« (což v tehdejší době znamená ještě šlechtična). Německý manžel rytíř stal se v českém překladě Čechem; podobně nehodil se jeho smýšlení slovanskému navarský rytíř, kterého zaměnil v polského. Byla v tom vlastenecká snaha, aby se tím napomáhalo lásce k české zemi a k českému jazyku.

Vnější forma básnická na nováčkovi básníkovi vyžádala si mnoho ústupků: poddává se přílišně rýmu a metru; k vůli rýmu sáhá na př. ke staročeským formám, kterým nemohl z obyčejných čtenářů nikdo porozuměti [na př. slibováchu (t. j. novočesky: slibovali), svěřich (= svěřil jsem) jim, stáli jsú a j.], tu i tam původní básnický výraz seslaben, jinde příliš hrubý výraz. Ale v tomto začátečním pokuse některá místa se překladateli přece zdařila.

Marek však v překládání brzy vyspěl. Dařilo se mu zejména s překládáním některých ballad Schillerových. Byl to Markův oblíbený básník. Marek první pokusil se o překlad ballady Schillerovy do češtiny. K volbě tohoto německého básníka pudila Marka jednak všeobecná záliba pro Schillera tehdy u nás (současně nebo o něco později po Markovi překládali z něho také Puchmajer, Jungmann, Šafařík, Tomsa, Macháček, Šír, Chmela, Svoboda, Purkyně a j.), jednak jistá podobnost ducha a směru. Jako Schiller proti svým předchůdcům a vrstevníkům, německým básníkům, kteří v balladě a v písních drželi se vzoru písní prostonárodních, vyznačuje se nejvýš umělou poesií, tak i Marka lze nazvati nejumělejším mezi současnými básníky českými. Skvělá forma, výraz co

možná nejkvětnatější a nejbohatější, vzletné líčení jsou známky i jeho původního básnictví.

Markovy překlady ballad Schillerových počaly se balladou »Chod do železnice«, která byla uveřejněna v Hromádkových »Prvotinách pěkných umění« na r. 1813 (list IX.) O překladě tomto vyslovil se již F. Schulz ve svém článku »Česká ballada« (v Osvětě 1877, str. 233) takto: »Rok 1813 nabyl v rozvoji české ballady a romance jakési památnosti, že se počaly u nás překládati ballady Schillerovy a sice ihned rozhodně dobře. Šťastný začátek učinil Jungmannův nejmilejší a nejvroucnější přítel Ant. Marek, jehož »Chod do železnice« byl hlavní událostí v krásném písemnictví českém od r. 1806 a ohlašoval, že obnovené literatuře naší přibyl výborný znatel jazyka a básnicky vzdělaný pěstitel.... Metrum originálu zachováno v Markově překladu věrně a jamby plynou téměř naskrze bez úhony. Byl to nepopíratelně nový a značný krok v českém umění básnickém, když cizí klassikové ve zdařilém, ano na mnoze výborném překladě k nám mohli se uváděti. Marek zdokonaloval se v nesnadném překládání Schillerových ballad velmi rychle.“

Markův překlad je dosti věrný, ač na mnohých místech musel se pozměniti obrat a výraz; ale nikde neublíženo duchu básně Schillerovy; zachován i původní rozměr jambický básně, ač pro tehdejší nevypěstěnou mluvu básnickou znamenalo to velikou obtíž. Ovšem i zde náš básník neopominul přenésti vše na naši českou půdu. Nejlépe daří se Markovi na těch místech, která obsahují líčení; tato Marek silným úsečným výrazem plasticky předvádí.

Persekuce lidu českého v letech 1869—1873. Dodatkem k druhé vydání spisu »Pláč koruny České« napsal **Arbes**. Cena 3 zl. 60 kr. Lze dostati v sešitech po 40 kr. (Spis tento musí zajímati každého, kdo všímá si života politického.) — »Pláč« a »Persekuce« dohromady **v jeden spis vázané** prodává se za 8 zl.

Krátké články o velikých věcech. Z různých spisovatelů sestavil **Váňa**. Cena 80 kr. Lze dostati v sešitech po 20 kr. (Z obsahu uvedeno: Postavení studenta vůči moderní době. Kapitoly z národního zdraví. Poesie a obraznost. John Milton jako politický činitel. Z dějin enthusiasmu. Pohanská renesance v Italii. O perském básnictví. ženství veřejného člověka. O nesmrtelnosti.)

Křesťanství a vlastenectví. Napsal hrabě **Lev N. Tolstoj**. Z jazyka ruského přel. prof. **J. Novák**. Cena 30 kr.

Peníze. Napsal hrabě **Lev N. Tolstoj.** Z jazyka ruského přel. prof. **J. Novák**. Cena 25 kr.

Čech s Němcem rozmlouvající. Na vycvičenou těm, kdo německy trochu umějí, jakož i doplňkem k svému spisu »Německy snadno a rychle« sepsal **Fr. Vymazal**. Cena 60 kr.

Vlasky **snadno a rychle**. Sepsal **Fr. Vymazal**. Cena 36 kr.

Francouzsky **snadno a rychle**. Druhé, opravené vydání. Sepsal **Fr. Vymazal**. Cena 36 kr.

Maďarsky **snadno a rychle**. Sepsal **Fr. Vymazal**. Cena 30 kr.

Polsky **snadno a rychle**. Sepsal **Fr. Vymazal**. Cena 36 kr.

Rusky **snadno a rychle**. Druhé, opravené vydání. Sepsal **Fr. Vymazal**. Cena 36 kr.

Srbsky (charvatsky) **snadno a rychle**. Sepsal **Fr. Vymazal**. Cena 25

Ma-lé no-vi-ny pro dě-ti, které nedávno naučily se čísti. S mnoha obrázky. Pořádají **Fr. Hrnčíř** a **Fr. V. Kr** učitelé. Ročník VII. vázaný 65 kr. — Roč VIII. vychází v číslech po 5 kr. Předplatné na celý ročník činí 50

Kytička z naší zahrádky. Malým čtenářům uvil **Jan Milota**, uč Cena 16 kr. (Vyšlo jako číslo XII. »Dě knihovny«, sbírky četby vhodné čtenář nejmladším.)

Knihtiskárna B. Grunda a V. Svatoně na Král. Vinohradech.

Sešit 5—8. Cena 78 kr.

ANTONÍN MAREK.

JEHO ŽIVOT A PŮSOBENÍ I VÝZNAM V LITERATUŘE ČESKÉ.

Příspěvkem k poznání snah a úsilí našich kněží buditelů

podává

Dr. JAN JAKUBEC.

V PRAZE.

Nakladatel Dr. FRANT. BAČKOVSKÝ, knihkupec.

1896.

V příštím ročníku »Prvotin« (na r. 1814) objevil se překlad jiné ballady Schillerovy, »Der Kampf mit dem Drachen«, již Marek nazval »Půtka s ještěrem«. Zde básník ukazuje již takovou obratnost a nadání básnické, že nám zní i při dnešním vývoji české básnické mluvy verše z let desátých zcela moderně. Přečtěme si třeba hned začátek básně:

»Což taký hluk a lidu chvat
má po ulici znamenat!
Zdaž Rhodus v plamenech se boří?
Aj! rytíř na vysokém oři
ční z sterých vůkol sebe hlav
nad shloučený ten lidu dav

a za ním — nepodobné k věci —
potvoru vidět strašnou vléci.
Drak zdá se být dle ocasu
s širokou krokodýla tlamou,
a všecko trne v úžasu
nad jezdcem i nad šelmou samou.«

Největší obtíže českému překladateli mohla působit třetí ballada Schillerova, v níž užito nejumělejších prostředků uměleckých a širokého fondu jazykového, jako v málokteré básni. Je to báseň »Der Taucher«, kterou Marek uveřejnil s názvem »Potápěč« v Hýblových Rozmanitostech r. 1817. »Tu opět spatřujeme opravdového zasvěcence Mus a mistra básnické formy. Líčení podmořského života, přebásnění oněch obrazů z tajemné tůně, které v originálu vzbuzují největší obdiv, podařilo se Ant. Markovi dokonale.« (F. Schulz c. m. 784.)

Přečasto čítáme jako důvod, proč česká poesie z těchto dob nestojí na vysokém stupni uměleckém,

že příčinou toho je zanedbaná a nevyspělá mluva básnická v tehdejší spisovné češtině. Právě Markovy překlady, podobně jako před tím Jungmannův překlad Miltonova »Ztraceného ráje«, mínění toto úplně vyvracejí. Pravý básník najde-li někde řeč nevyvinutou k odvážnějšímu vzletu básnickému, musí si ji dovésti podrobit, udělat ji pro svůj účel poddajnější. A také to velicí básníci vždy dokazovali, jak dokazují nám básnické výtvory Danteho, Puškina a jiných, jak svědčí o tom i prostonárodní píseň. Nezdokonalená mluva básnická nemůže omlouvat malou vnitřní hodnotu básně, plitkost myšlenek a idejí.

Touto nevyspělostí spisovného jazyka mohla by se přede vším omlouvat nezdařená vnější forma tehdejších básní. A právě s této stránky, co do vnější formy, nezasluhují plody některých povolanějších básníků tehdejších nejmenší výtky.

Kdyby býval kde nedostatečně vzdělaný jazyk básnickému umění na závadu, bylo by to v překladech, zejména v překladech takových děl básnických, která se dotýkala nejvyšších oborů lidského vědění a poznání, poněvadž zde šlo o to, přenésti z cizího jazyka nově ustálené myšlenky a pojmy do našeho jazyka. Ale právě tu mistrné překlady Puchmajerovy, Jungmannovy a Markovy z celé tehdejší poesie české jsou nejcennější.

Příčiny neúspěchu tehdejší přípravné poesie české leží jinde, hlavně v nedostatku nadání básnického a v malém vzdělání aesthetickém. Markovi co do nadání básnického a vzdělání aesthetického mezi tehdejšími spisovateli málo bylo rovných.

Tehdy psal básně vůbec každý, kdo se cítil Čechem

a měl chuť i pokdy verše psát. Na plodech jejich vidíme často, kterak zápasili s rýmem i metrem, kterak k vůli rýmu dopouštějí se násilí na jazyku, podle něho utvářejí teprve myšlenku atd. O uveřejnění nebylo starosti; dostačovalo, že byly psány po česku. O pochvalu postaral se již nejbližší kruh přátelský; v něm neskrblilo se ani přívlastky jako český Homér, Pindar, Horác, Vergil atd. Odtud dlužno vysvětliti si onen chabý ráz větší části naší poesie buditelské. Za zvláštní nevídaný úspěch pokládali tehdy na př. improvisaci.*) Mnozí měli úmysl svými plody státi se přístupnými nejnižším vrstvám lidovým. Tak o sobě vyznává na př. V. Nejedlý.**)

Těchto nedostatků byl Ant. Marek prost a proto měl svými překlady takový úspěch. Dovedl si nevzdělaný jazyk také náležitě přizpůsobiti. Jaké obtíže byl by musil působit nevzdělaný jazyk právě při básni toho druhu, jako je Schillerův »Potápěč«! Šlo o to, zachytiti vysokou obraznost a velkolepé obrazy při líčení tajemných hrůz mořských, při nichž Schillerovi byla na prospěch nejdokonalejší technika tehdejší poesie německé. A přes to českému básníku podařilo se vystihnouti věrně německý originál. Ovšem pro nezvyklé předměty, obrazy, pro které v dosavadní české mluvě básnické nenašel výrazů, Marek byl nucen utvořiti si příslušná slova sám a čtenářům je vykládati, jak o tom na svém místě ještě promluvím.

---

*) O podobném příkladě vypravuje Ant. Rybička, c. s., str. 297.

**) Doklad toho tamže, str. 331.

Na ukázku alespoň jedno místo z tohoto zdařilého překladu Markova:

»V hučení, jeku vaří se, syká,
jak kdy se oheň pomísí s mokem,
k nebesům až chmurná pěna stříká,
bez konce tok dáví se tokem;
tak jako vzdálený hromu hřmot
jest hluk ten od zpodu zbouřených vod.

Aj! hle! v černé zmoucené jámě
viz, co labuť vznikati podobu bílou
a šíje se zjeví a obnaží rámě,
ano u vodě pracuje mocí a silou.
Hle! on to! an ve své nesa levici
číši pozdvihuje třpytící.«

V německém originálu zní první sloha:

Und es wallet und siedet und brauset und zischt,
wie wenn Wasser mit Feuer sich mengt,
bis zum Himmel spritzet der dampfende Gischt,
und Well' auf Well' sich ohn' Ende drängt,
und wie mit des fernen Donners Getose
entstürzt es brüllend dem finstern Schosze.

Jak dovedně Marek si počínal, viděti již z volby metra. Schiller volil pro vylíčení spoust vodních bezměrného kypění vln anapaesty (υ υ —), jež přecházejí ve volnější nepravidelný rozměr, aby vystihl pohyb hučících proudů, zvukomalbou a hyperbolickými obrazy básnickými, vzbuzenými dojmy zrakovými uvedl nás úplně ve svou představu. V rozměru Marek nemohl ovšem následovat originálu, protože český přízvuk, ustálený na první slabice, právě tuto stopu činí v českých básních skoro nemožnou. Marek utvořil si metrum docela samostatné. Střídá daktyl (— υ υ) s trochejem

(— ◡) a přechází pak také ve volnější rozměr. Tím se zvláštním porozuměním a vkusem zavedl si metrum vylíčenému předmětu, nepravidelnému proudění vln, dobře odpovídající. A tuto dovednost našeho překladatele mohli bychom ukázati ještě v jiných podrobnostech, na př. jak hleděl zachovati představy různých smyslů se týkající, střídá dobře podávaje dojmy sluchové a zrakové, zachoval dost dobře nejasnost a neurčitost výrazu větou bezpodmětou při známém určitém předmětu, čímž dosahuje většího účinku smyslového atd.

Se stejným zdarem Marek překládal též některé lyrické básně Schillerovy, zejména »Čekání« (v Hromádkových »Prvotinách« r. 1814, str. 27), »Tajemství« a »Nářek děvčete« (v Krameriusově čas. »Čechoslavu« na r. 1820, str. 22).

Překlady těmito ukázalo se Markovo nadání a posvěcení básnické nejjasněji. Vidíme to nejlépe, srovnáváme-li tyto překlady Markovy a překlady jiných básníků českých, jako Puchmajera, Tomsy, Macháčka, Šíra, Chmely a j. Vyniká valně i nad pozdější překlady krasocitně vzdělaného lékaře Jana Ev. Purkyně (»Překlad básní Schillerových«, vydaný ve Vratislavi 1841) i nad překlady V. Al. Svobody (Výbor Schillerových básní z roku 1844 *), ač zatím skoro za celých dvacet let básnická mluva česká byla nemálo rozhojněna a zdokonalena, ač oba měli již Markovy překlady před sebou a mohli jich užiti na svůj prospěch.

---

*) Sr. v obou na př. výše uvedené místo z překladu Markova; provedeno je to blíže v mém článku »Význam Ant. Marka pro českou literaturu«, ČČM. 1890, str. 142 a n.

Se zdarem Marek překládal též z latiny. Tak přeložil zejména do Hromádkových Prvotin na r. 1815 dvě z Ovidiových básnických psaní vynikajících žen starověkých, heroidu »Filis Demofonovi« (list z 2. dub., str. 4.) a »Ariadna Thezejovi« (tamže, str. 177 a n.). Zajímavo je, že zřekl se tu původního Ovidiova rozměru časoměrného, ač byl on sám jako jeho učitel Jungmann přívržencem časomíry. Byl to ústupek převládajícímu tehdy mínění Dobrovského, že pro jazyk český hodí se výhradně prosodie přízvučná. Proto všichni básníci řídili se tímto pravidlem. Řídili se jím i ti, kteří s ním úplně nesouhlasili, zejména Jungmann sám. Tak radil též Markovi již při překladě Kotzebuových »Výrazů nevrlosti«, aby volil přízvučný verš: »Prosodie podle času mezi námi tuším nezíská více sobě příznivců pro svou nesnadnost a pro zvyk všech evropských národů; udělejme tedy tu radost našim vlastencům a zpívejme, jak to rádi mají.« Markovi poradil též rozměr ku překladu básní Ovidiových: »K heroidám nejlepší myslím bude polský verš 13 složný a sice podle vzoru přeložení polského, kteréž také Puchmajer poznamenáno má v Gnidi, an jest klassické.« (List z 8. říj. 1812).

Tento navržený rozměr Marek přesněji ustálil, hledě i k povaze jazyka českého; v listě z 28. června 1815 píše svému příteli, »že obyčejný polský verš s jambickým počátkem lehčejší by byl Čechům i pěknější s trochaickým s jambickou cesurou«.

Ale když po vydání Šafaříkových a Palackého »Počátků« po roce 1818 prosodie časoměrná nabyla alespoň v theorii na čas vrchu, tu i Marek na vybídnutí Jungmannovo přispěl překladem, v němž zachován

byl časoměrný rozměr originálu, distichon. Byla to zase Ovidiova heroida »Leander Heře« (vyšla v Kroku I. d., 4. č. z r. 1823). Patří k nejlepším překladům až po tu dobu pořízeným z klassických jazyků. Na tomto překladě pilovali trochu Jungmann a snad i Šafařík. Byl určen jako příklad pro zamýšlený II. díl »Počátků«, aby prý tam Šafařík »necitoval sebe samého«. K tomuto účelu Marek přeložil tuto heroidu.*)

*) Snažil jsem se básně Markovy sehnati, pokud bylo možná, všecky. Ale přece jsem se nedopídil všech. Na některé nacházíme narážky v různých dopisech. Tak píše mu Juugmann (30. pros. 1808): »Ta ballada Vaše má mnoho, velmi mnoho dobrého . . .« Patrně není to žádná ze známých nám. V listě z 5. června 1810 píše Jungmann: »Vaše píseň na věk chlapectví sladkou bolest mi v srdci způsobila; tak jest dojímavá«; 19. led. 1818: »Zaslaných Puchmírovi básní (t. j. do zamýšleného VI. svazku Sebrání) co nejdříve odešlu. Jsou pěkné, milé, avšak ta Milá nejmilejší.« (O těchto zmiňuje se i Marek, ale příliš neurčitě). V listě z r. 1821 (asi z dubna): »Proslova i žalozpěv (roz. »U hrobu mateře«) se mi velmi líbí.« Jindy činí Marek sám zmínky o některých pokusích mně blíže neznámých; na př. v listě z 15. bř. 1818: »Onehdy mi, tuším Litoměřičtí bohoslovové, poslali Kummachrova Jana Křtitele ku překládání . . . Chci se dáti do té práce mně uložené.« A list ze 6. dub. 1818 ukazuje, že se překladem tímto vážně obíral, radě se o rozměr, verš a podávaje též ukázky. Na vyzvání Jungmannovo, aby doplnil nějakým překladem sbírku svých básní a drobných článků asi na 20 tiskových archů, vyslovuje úmysl: »Mám po ruce: Srocení Puhačova od Puškina, snad abych se do toho dal a přeložil.« Ale k překladu asi nedošlo jako ku překladu Petrarky.

Co Marek psal v první době své činnosti, mělo asi jen ráz soukromý, kolujíc v opisech mezi přáteli, nejvýš že to bylo předneseno v kruhu horlivějších vlastenců, kteří chtěli přednášením básní a prováděním pokusů dramatických šířiti lásku

Co do vnější formy Marek ve svých básních vůbec přidržoval se svého mistra Jungmanna. Od něho nabyl přesvědčení, že českému jazyku odpovídá prosodie časoměrná — a tou zásadou řídil se též ve své praxi básnické zcela konsequentně a otevřeně. Tak první svou báseň »Má vlast« psal časoměrnými hexametry. V tomto smysle pokračoval též v pozdější své činnosti. Kotzebuovy »Výrazy nevrlosti« překládal původně časoměrně a jen na domluvu Jungmannovu přepracoval svůj překlad přízvučně. Tolikéž na radu Jungmannovu nepřekládal Ovidiovy heroidy časoměrně. Zajímavo, že právě v těch pokusích, které neuveřejňoval skrze Jungmanna, užil časomíry. Takový pokus je na př. »Řeč k jmeninám Josefa Fr. Hurdálka« (v Prvotinách 1816, str. 26.), pro kterou zkombinoval si svůj zvláštní vzorec metrický. Taková metra vznikala všelijakým »obracováním« ustálených vzorů staroklassických (jako »Pindarova« při dedikaci »Logiky«), domnělým napodobením »meter indických« (na př. »U hrobu mateře«) atd. I v básních přízvuč-

---

k vlasti a k jazyku mateřskému. Takovému účelu měly asi sloužit literární prvotiny Markovy, o nichž zmiňuje se V. Al. Svoboda v listě ze 14. květ. 1812 (ČČM, 1887, str. 60): »Též žádám, byste mi Vaši baládu Fridolína odeslali, bych ji přednésti mohl. Též prosím, byste nám Vaše Organy mozku a Ranudo odeslal, bychom je někde hráti mohli.«

Podle přílohy J. životopisu J. Jungmanna od V. Zeleného byl dodán V. Nebeskému balíček drobných spisů Markových, které Jungmann, zamýšleje je vydati, sebral. Ale tato sbírka se patrně ztratila. Obrátil jsem se svého času na biblioth. Vrťátko, který se mnou sdělil, že podobné sbírky není v Museu. Taktéž letos odpověděl mně p. bibliothekář Ad. Patera, že v musejních sbírkách rukopisných od Ant. Marka není nic.

ných Marek držel se dosti přísně pravidel o českém přízvuku, někdy zásluhou Jungmannovou. *)

Smýšlení své o prosodii Marek vyslovil veřejně v posudku o »Rozličných básních hrdinských... s představenú prozodiú« (Krok II. d., 2. č., str. 314.). Posuzovatel objevuje se tu jako horlivý zastance časomíry. Raduje se, že jí v Hollém přibyl tak nadějný přívrženec: »Pan spisovatel otvírá se vší upřímností dílnu svou, kdež zásoba, nástroje i zhotovené dílo zraku zřejmě se naskytují, podávaje prosodii, metriku i básně pospolu. Neprojeviv se, že by o tom, co se u nás dálo neb děje, jakou známost měl, staví prostoduchou prosodii, v Čechách na rozkyslém sporu pobyvou (!) jako jeden ze sedmdesáti blahonadšených vykladatelův vnitřním veden toliko vnuknutím na základě časoměrném. — Důkaz to pravdy, když pod rozličným zemí pásem nalézá nesmluvené ctitely... Tak dobré věci opět o své ujmě povstal zástupce a hajitel; a usedne bohdá na trofejích zdařené práci své dříve, nežli který přízvukochválce zježí naň svou zůřivost.« Posudek jeho obrací se hlavně k metrice, když vytýká i chyby proti ustálenému českému způsobu prosodie a odchylky nářečí slovenského od jazyka českého, s velikou pílí sebrané.

* *
*

V činnosti překladatelské Ant. Marek pokračoval později ve větších dílech prosaických.

---

*) Markova metrika podrobněji je probrána v důkladné rozpravě prof. J. Krále »O prosodii české«, Listy filol. r. 1893, str. 206, 208, 210, 211, 213; r. 1884, str. 407; jak Jungmann a jeho škola pojímali metra indická, vyloženo tamže, str. 184 a n.

R. 1823 vydal v Praze pod pseudonymem Bolemír Izborský (jméno to převzal si od rodného domu »na zboře«) překlad Shakespearovy veselohry »Omylové«.*)

Veršovanou komedii Shakespearovu Marek vzdělal prostomluvou. Překlad této komedie byl na tu dobu velmi nesnadný. Hluboká rčení, ač někdy temná a bombastická, anglického básníka překladatel nahradil mělčejšími, ale za to srozumitelnějšími, dosahuje tak řeči plynné a jadrné. Tu i tam některý obrat vypouští nebo zaměňuje. Ale i tak ponechal Marek ve svém překladu mnoho třpytivé dikce. Jemu nešlo o to, aby Shakespeara charakterisoval, nýbrž aby prospěl tím praktické potřebě, aby na divadla česká dostal se kus s vybroušenější češtinou, vyššími nároky uměleckými, nežli si tehdejší překladatelé kusů divadelních z pravidla kladli.

Překlad tento je u nás vůbec první překlad Shakespeara z originalu (r. 1786 objevil se překlad »Makbeta« od K. H. Thama asi z němčiny).

Velikou zásluhu má Marek o podnik, který pro tehdejší dobu je nemalé důležitosti. Byla to »Sbírka povídek zábavných.«

Syn Jungmannův Josefovic cítě naléhavou potřebu přiměřeného, ušlechtilejšího čtení pro lid, obrátil se — snad ponuknutím otcovým — na přátele otcovy i své, vybízeje je ku překladu vhodných povídek pro lid. Zejména utekl se o radu k oběma svým nejdůvěrnějším

---

*) Komedie tato pochází z mladších let Shakespearových. Látka vzata jest z Plautových Menaechmů: věrná podoba dvou párů dvojčat způsobuje celou zápletku.

přátelům, Frant. Šírovi a Ant. Markovi, kteří nemálo v úmyslu tom horlivého mladíka utvrzovali a o provedení jeho záměru se přičiňovali. Oba přislíbili nejen své účastenství, nýbrž i získali ve svém nejbližším okolí podniku tomuto největší část pracovníků z přátel a literárních odchovanců svých (vedle Marka a Šíra Fr. Vetešník, Jan Šolc, bývalý kaplan libuňský, Jos. Hollmann v Jičíně; příčiněním Šírovým získán asi též Jos. Chmela v Hradci Králové).

Pro sbírku těchto povídek především vyhlídnut oblíbený tehdy povídkář a romanopisec německý K. Fr. van der Velde, napodobitel to anglického spisovatele historických románů W. Scotta. Povídky van der Veldeovy jsou jen prchavé povrchní práce psavého spisovatele, který chtěl vyhověti rychle a povrchně čtoucímu čtenářstvu tehdejšímu. V době, kdy povídky jeho překládaly se v této sbírce do češtiny, měly ještě ráz novosti a modnosti (počaly souborně vycházeti v Drážďanech od r. 1819—1827).

Třeba že povídky van der Veldeovy nesnesou přísného měřítka uměleckého, přece znamenaly české překlady jejich pro tehdejší dobu velmi mnoho. Byly určeny jako četba pro lid. A právě tato četba tehdy byla velmi neutěšená. Ovšem již první buditelé naši obrátili hlavní zřetel k vrstvě nejdůležitější — k lidu. A byl to postup nejšťastnější i nejpřirozenější, že se počalo právě od té vrstvy, jež svými členy doplňovala třídu vzdělanější, která toho času chovala se k jazyku českému, ne-li všude povržlivě, tedy alespoň lhostejně.

Avšak v letech dvacátých byly poněkud ušlechtilejší povídky Krameriusovy a jiných dávno zapomenuty

a literaturou pro lid rozumělo se hovění nejnižšímu vkusu. Vidíme to nejen z mnohých samostatných pokusů, nýbrž i z některých časopisů, určených pro lid. Hýbl ve svých Rozmanitostech (vycházely od r. 1816) vytkl si ve svém programu vedle jiných i tato čísla: ». . . . b) kriminální příběhy; c) povídky o strašidlech s přirozenými výklady; e) nešťastné příběhy; . . . l) rozličné hry a kumšty. A nutno vyznati, že tato čísla plnil nejsvědomitěji ještě i tehdy, když se i lepší spisovatelé časopisu jeho ujali.

Byla to tedy šťastná myšlenka a práce na ten čas záslužná, když se právě v zábavných spisech, které se měly nejvíce čítati, chtěl zavésti uhlazenější, ušlechtilejší směr, ve kterém alespoň konversační řeč se tříbila a rozhojňovala, a láska k českému jazyku a chuť ke čtení ve všech kruzích se šířila.

To srovnávalo se úplně se snahou Markovou po vyšším cíli, jaký ukládal všemu svému tvoření. K překladu volil si povídku van der Veldeovou »Divadlo z ochoty«.

Jungmann, když mu překlad Markův přišel k revisi, napsal o něm (v listu k Markovi z 15. čce. 1830): »Divadlo z ochoty« někdy k revisi mé přicházívá, kterýž překlad, ač jsem dávno již byl v rukopisu četl, vždy opět novou radost mi působí. Vy jste nás všecky jadrností a obratností slohu za sebou daleko zůstavili. Tam čeština vůbec přijíti musí, bude-li vzdělávána, kde Vaše jest. O kdyby jen trochu vláda nám přála, co by z nás bylo!«

A stejnou chválou rozplýval se pořadatel této sbírky, Josefovic Jungmann, napsav o ní tento nadšený

úsudek: »To ‚divadlo z ochoty‘ mne učinilo jaksi ochotného a veselého, ač jsem vždy velmi zamračený a posupný. Otci mému také se líbí. To je přece vzorový sloh, z něhož se naši povídkopravci čemu naučí; takových vzorů se nám nedostávalo a proto také ten sloh v povídkách tak bídný jest. Ale to »divadlo z ochoty« je samorostlé, jako by pan Velde na něm již žádného účastenství neměl.« (List Josefovicův Markovi z 27. ún. 1828, citovaný u Zeleného, c. d., str. 294.)

Jak viděti z těchto pochvalných úsudků, tehdejší spisovatele zajímala především jedna stránka v činnosti literátově — jazyk. Ze snahy po rozvoji českého jazyka, ze spojené s ní ideje národnostní vznikl také tento celý podnik překladatelský. Ani vzdělanější vrstvy českého národa neměly být odkázány ke spisům německým aspoň co do jazyka. Že jinak vězely v duchu německém, pro to tehdy ještě přirozeně nebylo pochopení, aspoň ne u lidí průměrnějších.

Ant. Marek naproti jiným básníkům vrstevníkům vyznačuje se opravdu svým stilem. Své básně i spisy rád proplétal všeobecnými reflexemi a případnými sentencemi, jak to bylo tehdy vůbec obyčejem. Dikce jeho je uměle strojená s obrazy básnickými často až hledanými. Obyčejnou mluvou nedovedl se pronášeti, ani když psal přátelské dopisy nebo když vypravoval nějaký všední příběh. *)

* * *

*) Na doklad tohoto tvrzení uvádím na př. jednu novinářskou lokálku, kterou Marek psal o jistém opilci (Prvotiny, 1813, str. 123): ». . . I skočil s mostu do vody; než znamenaje, že studeně a chladně tento živel svého oddaného obyvatele při-

Ve svém působení básnickém Marek vedle účinného hlásání ideje vlastenecké a slovanské ještě jednou stránkou zasáhl mocně v rozvoj české poesie — totiž snahou obohatiti a povznésti řeč básnickou.

Naše poesie umělá ve svých počátcích narážela na jisté překážky. Básníci chtějíce vystihnouti své pomysly, představy, city brali si za základ běžnou mluvu živou. A tu jevily se jim ovšem mnohé nedostatky. Umění — obzvláště máme-li na mysli tehdejší ráz a směr v umění — snaží se vymknouti se co možná všednosti. To děje se obzvláště v řeči. Některá slova, obraty i obrazy básnické, jichž poesie před nedávnem bez závady užívala, právě tímto častým užíváním zevšedňují a klesají na výrazy obecné. Dnešnímu básníku jsou ovšem vítanou pomůckou k charakteristice. Počátkem našeho století tak ještě nebylo. Tehdy prorážela obzvláště snaha, aby se výraz co možná s představou jeho a pojmem kryl, aby i svým zvukem této představě odpovídal. Poesie umělá doplňuje se s rozvojem vzdělání vědeckého.

Naši buditelé pomýšlejíce na obrození jazyka českého, k dílu svému přistupovali s měřítkem jiných jazyků evropských. Chtěli mítí ideje, myšlenky, pojmy i představy cizích básní vyjádřeny svým jazykem českým. Tu ovšem poznávali, že jazyk český naproti jiným jazykům má hlavně skrovnější poklad slovní. Pokoušeli se tedy především tomuto nedostatku odpomoci.

---

jímá, změnil náhle úmysl svůj a volaje o pomoc, dral se ku břehu, kde by mu pevná země, jíž se zpronevěřil, opět útočiště dala. Načež jeho zkřehlé těla články na sucho šťastně vychváceny byly. Páni anthropologové nechť se při něm domlouvají záminky, proč tak chutě sběhl elisejských pomezí.«

Mnoho podporovalo je v tom studium starých památek českých; z nich křísili ta slova, která uznávali za schopná života. Z této snahy byli vedeni k pilnějšímu všímání si mluvy obecné. Při tehdejším bedlivém studiu řečí slovanských ukázalo se jim, jak vhodně by se jim dalo vážiti pro naši řeč českou z těchto pramenů bratrských. A toto všecko majíce za podklad tvořili pak slova nová.

Povolanější z nich počínali si velmi šťastně. K těmto šťastnějším rozhojňovatelům vším právem smíme počítati též Ant. Marka. Jako jeho učitel, Jungmann, vzal si též on pro tuto snahu podnět z Dobrovského a v tom byla záruka zdaru.

K Jungmannovi Marek hlásí se vědomě jako ke svému vzoru v rozhojňování českého jazyka spisovného; píšeť mu na př. v listě ze dne 28. srpna 1816: »Kynský z *přírody* (utvořil) *přírodí*, proč a nač nevím, vždyť pak ono pěknější jest v ohybu a zvuku. Nebylť ve škole u Jungmanna, já tomu jinak rozumím, pouze že jsem Váš vozpitanec«.

Marek při své práci slovníkářské, kterou podnikal pro Jungmannův slovník, měl příležitost též osvojiti si všechen fond jazykový, který před ním ustálili jeho vrstevníci. Sám vykládá ve svém vlastním životopise, kterak pro Jungmanna spolu s jinými činil výtahy ze slovníka Dobrovského a jiných »a tím se mi navedení stalo, jakým způsobem by se knihy nejužitečněji čísti daly«. V této práci později pokračoval. Jungmann žádá ho v listě z 19. list. 1812: »Hlavní prosba má a práce Vaše buď to, abyste z knih ještě výtahy dělali a sice a) z Puchmírových sbírek, b) z Hlasatele,

c) z Tablicových poezií a co máte ostatně, jen mi napřed věděti dejte, abych já též samé vytahuje času nemařil.«

Z toho vysvětlujeme si, že v Markově poesii vyskýtá se tak hojnou měrou užita skoro všecka zásoba nových a přejatých slov od jeho předchůdců básníků, hlavně pak od Puchmajera; tato práce vykládá nám zároveň, proč u Marka nacházíme tolik slov i obratů, přejatých z dialektů slovenských.

Poněvadž pak vývoj české mluvy básnické nejen není soustavněji vylíčen, nýbrž ani příležitě nebylo si u jednotlivých spisovatelů všímáno této stránky, věnoval jsem u Ant. Marka této otázce více pozornosti.*)

Jak máme malou znalost tehdejšího rozvoje české mluvy básnické, toho nejlepším dokladem je všeobecně rozšířené mínění, jakoby mezi nynějším jazykem básnickým a tehdejším zela bůhví jaká propast. Ale mínění toto je naprosto mylné. Přibíráme-li vedle starších křisitelů, jako je Puchmajer, Jungmann, Marek, Hanka, Tablic, Palkovič, též mladší dva, Kollára a Čelakovského, není rozdíl mezi básnickým fondem slovným na př. Svat. Čecha nebo Vrchlického a Kollára nebo Čelakovského na druhé straně z daleka takový jako mezi dvěma význačnějšími současnými básníky tehdejšími,

---

*) Jednotlivé doklady zde uváděné hleděl jsem pověřiti Jungmannovým Slovníkem, který třeba dnes již nebyl ve všem přesně vědecký, po této stránce může býti spolehlivý; bylť Jungmann sám nejen vrstevníkem a svědkem tohoto obohacování se jazyka českého, nýbrž i obohacování toho nejhlavnějším původcem. Proto mohl právě tento nový přírůstek vystihnouti nejlépe.

na př. mezi Puchmajerem a Jungmannem, nebo Palkovičem a Markem. A v tom zrovna jeví se vlastní ráz tehdejší doby — v této mocné tvůrčí síle jazykové. Proto je také nesprávné tvrzení, jakoby ona nevyspělost jazyková byla příčinou malé poměrně úrovně tehdejšího básnictví českého. Při překladech Markových měl jsem příležitost ukázati to blíže.

Bedlivé studium starých spisů českých Markovi jako mnohým jeho vrstevníkům básníkům přišlo při jeho činnosti básnické velmi vhod. Zasáhl šťastnou rukou do starého pokladu jazykového, vybíral z něho a křísil mnohá slova, která později nejvíce vlivem básnické činnosti Kollárovy upevnila se v naší poesii. Chceme uvésti některé doklady, jež si i nejmodernější naše poesie se zvláštní zálibou osvojila; na př.: *druž*,*) *leb*, *mok*, *tok*, *ohlas*, *okol*, *podnět*,

*) Doklady důležitější označuji zkratkami podle jednotlivých básní: P I. = Marek Jungmannovi. Psaní básnířské tišť. r. 1814; P II. = Poslání (druhé) k J** v únoru 1817; Slovesnost 1820, známo spisovatelskému kruhu již počátkem r. 1817). Vedle P I. z Puchmajerova Sebrání, V., z r. 1814: Tr = Na Trosky; Louč = Loučení; K Ir. = k Iryzce; K př. = K příteli; Výr = Výrazy svrchované nevrlosti; Kaj = Kajícná. Hromádkovy Prvotiny; r. 1813: Žel. = Chod do železnice; Vn. n. = Vněšný a vnitřní nepřítel; Na hř = Na hřbitově; E W = Elegie na smrt vysoce urozeného pana Jos. hr. z Waldštejna a z Wartenberka; Dur. = U hrobu Fortunata Durycha; 1814: Ček. = Čekání; P. k pok. = Píseň k pokoji; Půt. = Půtka s ještěrem; 1815 (Literní přílohy): F D = Filis Demofonovi; Ar Th. = Ariadna Thezejovi; 1816: K pok. = k pokoji; J H. = K jmeninám J. M. vys. důst. p. Jos. Fr. Hurdálka, biskupa litom., dne 19. břez. 1816; Rozmanitosti 1817:

schrána, *um*, *výheň*, *zloba*, *žel* a j. Zejména Marek oblibuje si krátká substantiva, která jsou (často pouhým kmenem) položena za podstatná jména slovesná; na př. *hled*, *lek* (= leknutí), *sled*, *spas*, *šust*, *třesk* a j. Z adjektiv na př. *čacký*, *drahný*, *hvězdný*, *matný*, *mrákotný*, *strastný*, *strojný*, *truchlý*, *ztepilý* (toto vykládá sám jako staré) a j.; ze sloves: *linouti*, *sloniti se*, *truditi*, *utkati* a j.; slovesa nesložená místo běžných nyní složených, jako: *jímati*, *loučiti*, *sláti*, *skýtati* a j.

Mnohá z těchto vzkříšených starých slov již se neujala v mluvě moderní; na př.: *milost* (= láska), *porok* (= hana); *slečna* (= šlechtična; nám ustálilo se ve významu tehdejšího slova = panna), *úkora* (= potupa); z adj. na př.: *směnný* (= vzájemný, od subst. směna), *šemný* (= ošemetný), *žádný* (= žádoucí) a j.; adverbia: *nalit* (= rychle), *paky* (= však) a j.; ze sloves: *čiti* (= vnímati, slyšeti, viděti), *dvořiti* (= býti na dvoře), *chlípěti* (= strměti), *kuknati* (= skuhrati), *lučiti* (= své dřevce, od luk), *netáhnouti* s inf. (Marek vykládá = neváhati, Jungmann neznaje ještě této staročeské vazby táže se Marka, není-li to germanismus [=zögern; list k Markovi z 2. srpna 1813]), *tušiti* (= naději dávati), *zniknouti* čeho (= ujíti), *žváti* (= žvatlati) a j.

Mnoho stop v Markově zásobě slovné zanechal

Pr. k B = Prosba k Bohu v nouzi nynější; Our. = Píseň za ourodu; Pot. = Potápěč. Jinde: D. log.: dedikace Logiky Fr. Ad. hr. z Waldštejna 1820. Čechoslav, 1820: Nář. = Nářek děvčete; Taj. = Tajemství; M. S = Marek Sedláčkovi z Hrubé Skály do Plzně; 1822: Vel. = Na Velíš, v okolí Jičína; Krok: 1821: U hr. mat. = U hrobu mateře; 1823: L. H. = Leander Heře.

jeho dialekt. Pilné jeho sbírky pro Jungmannův slovník seznámily jej se vzácným pokladem, jaký v sobě chová živá mluva. Marek také z něho plnou měrou čerpal. Některá slova jsou všeobecněji běžná. Ale Marek nevyhýbal se ani takovým, jež jsou obmezena na užší kruh obyvatelstva; tato lpěla mu již v krvi.

Některá slova z jeho básní jsou i ve slovníku Jungmannově uvedena jakožto slova ze sbírek Markových (buď »us. Marek« nebo »us. Turn.«); tak na př.: krev *hrejká* (Půt), *pasoch* (= hůl pastýřská, Vel.), *ston* (= peň stromu; vedle us. Turn. Vn. n.; Jungmann má toto místo z Marka); *skoukání* (o bědování psa, Půt), *ouklad* (= uložení, úkol; jsa vděčen oukladu, Žel.); *brž* (= nýbrž, slovo mi nyní v našem dialektu nepovědomé; chytili se hrdla ne, *brž* měšce; Prvot. 1813; v pláči *brž*, Kaj.); *cvrkotem* slzy se linou (Výr.)

Z téhož dialektu je adj. *casný* (subst. *casnost*, u nás nyní cacnej; u Jungmanna jsou označena jako us. v Boleslavsku): již pykám této *casné* řeči (vyloženo v poznámce = doskočný, drzý, všetečný); zvědové *casní**) (Ček); nikoli zkoumej *casností* svou (Pot.).

Z jiných, která u Jungmanna buď vůbec nejsou uvedena nebo označena jen všeobecným významem »us.« mnohá posud jsou v dialektu Markově běžná; na př.; *hať, krušec, pád* (= případ); *pádič* (= nezralé spadlé ovoce; padavče); *rmut* (= zde víření vody);

---

*) Na obou místech v Prvotinách tištěno nesprávně časní; vydavatel patrně slovu casný nerozuměl; avšak Jungmann dal je opraviti, protože se bál, »aby se jím jiní nezavedli« (l. z 2. srpna 1813).

růzka (= tenká větev); *zvůr* Bílé Hory a j. Často bývá od obecného usu odchylka v rodě, ale shoduje se s dialektem turnovským; na př. *násila* (Marek řídčeji má též obvyklé: *násilí*); *zákeř* (f. = zákeřnictví; často); *zárod* (běžnější i v dialektu našem je fem. = zároda). Z příslovcí: *nerouč* (= nerad); kromě usu Jg. má doklady jen z Markových spisů); *načitě* (= neobyčejně). Sloveso: žáha člověka *prudí* (= nítiti, Výr.); nářek měl býti *zahájen* (= zabráněn); v témž smyslu *zavětiti*.

Jiná slova nám neobvyklá ukazují původ ve vzdálenějších dialektech; na př. *třmíti* (= chvěti se radostí neb žádostí, uvedeno u Jg jako »us. v Krk«; třmí ostrých zubův hranice (Půt); *opačina* (= dlouhé dřevo k rejdování vozu neb lodi); *pásně* (= zástěra); *pustotně* (= dovádivě) a j.

Marek pilně čítal básně spisovatelů slovenských, zejména Tablice, kteří bezděky ve svou poesii uváděli hojně zásobu slov dialektických. Tohoto původu jsou i některé výrazy u Marka: na př. velice často užívá spojky *no* (= nýbrž; vysvětluje, že znamená ale; a nesprávně dokládá, že prý z toho vzniklo *ano*, anobrž, než, nébrž, Pot.). Od slovenských spisovatelů Marek přejal na př. *roněná* slza (Dur), *skůro*, *v skůru* (stč. v skoře, Pot.; odtud adjek. *skorý*); subst. *mut*, *znak* (= znamení; jinde: takový *znak* v štítu nese, Kaj.); z toho pak sloveso *značiti* (u Jg výklad vzat od Kollára). Staročeské slovo *znoj* (= vedro) Marek prvně mezi českými spisovateli pomáhá utvrzovati v nynějším jeho významu (= pot), jenž přejat ze slovenštiny. Jiná slova u Marka mají odchylku hláskovou nebo rodovou

podle slovenštiny; na př.: pochodeň *hrabovou* (= habrovou, u Jg jako *slc*); *slych* (= sluch), *charpa* (u Jg označeno »Morav«); *žídlo* (= pramen, u Jg rovněž jako »us. mor.«) a j. v.

Některá slova, prvně Markem z jiných jazyků slovanských vypůjčená, jsou nám dnes již všeobecně běžná; na př.: *duma:* hlaveň Lojolovy dumy (P I.); maje v srdci dumu (Půt.); *jev* (podle rus. jav, P I.; v jev by vyšla milost L H.), snad i *mách* (Pot.), *klekotati* (podle polštiny o hlasu čápa nebo orla; u Marka: v taktu perlík klokotá (Žel.); *laskati* (pol. i rus.): *laskaju* se s bohyní (L H.); šla's popoláskati zemčana (L H.); *paluba* (lodní) vyloženo v poznám. = paluba Rusům, das Verdeck des Schiffes, Ar. Th.; Marek přejal je asi z Dobrovského slovníku; v jiném významu bylo ve staré češtině); *souhlas* (rus. soglasije; P I.); *snaha* (P II; užívá ho již v listu z 19. list. 1816; vysvětluje = snaga u Srbů sluje = úsilí, odtud naše snažím se. O tomto slově píše mu Jungmann (17. dub. 1817): »Včera i to pěkné slovo *snáha*, kterého tuším Vy první jste (od Srbů-li) užili«, našel prý jeho bratr v knihách medicinských; je i v jiných pramenech starších. Ale Marek neznaje těchto pramenů zavedl je ze srbštiny); *úsluha* = úsluh věrných ochotnost (Kaj).

Ve všech přenesených slovech z příbuzných jazyků slovanských Marek jako jiní jeho vrstevníci nebyl stejně šťasten: mnohá z nich se neujala; na př. *čudný* (rus. nebo ze slovenštiny: v čudné proměně, L H.); z polštiny má v *podzemnici* věže (= tmavé vězení; P I., F D); *polučiti* (podle rušt. a polšt. = bráti, přijmouti — jméno polučeno = dané, přinesené; P II.), přivésti den

ku *povrotu* (rus.: Vn. n.); v ctnosti a *pravodění* (=konání práv; asi podle polšt.; K pok.); *strádati* (ač se i v stč. vyskytá; P II.); *štěrota* (podle polšt. —ost = pouhost, čistota, upřímnost; K pok.); *šum* (pol.; P. k pok.); smíchem *údobným* (podle rušt. = způsobný; Výr.); *úkazům* jich kra náš nepodléhá (pol. a rus. = nařízení; P I.; před Markem zaváděl slovo toto již Puchmajer); *zastanoviti* (z Linde, L H.); *zrýdati* (= vzlykati, podle rušť.: v hrozném zrýdá sklíčení; Půt.); tak i frasi: pokorně králi *do noh padne* (Pot).

V pozdějších dobách Marek utkvívaje čím dále tím výlučněji na četbě knih slovanských, zejména ruských, užívá také častěji slov z jazyka ruského; přibírá i hojně obratů fraseologických, tak že bez pomoci těchto jazyků některým místům v jeho korrespondenci nesnadno rozuměti.

Při přejímání slov z jiných jazyků slovanských Marek neobmezoval se pouze na činnost literární, nýbrž užíval jich i ve svém působení kněžském a obcování s jinými. Bylo to mnohým i proti mysli. Tak píše mu Jungmann v listě (z 25. led. 1815) o boskovském faráři Nigrinovi, Markově dobrém známém, kterak prý »se náramně zasazoval o Němce, vychvaluje jejich výborný jazyk, kterémuž náš že se nijak vrovnati nemůže . . . Potom proti Vám vyjížděl, an prý Vy nasbíravše někde něco polských a ruských slovíček, nimi se šíříte, ano jich v kázání užíváte, ač jim nikdo nerozumí atd.«

Z latiny do české poesie Markem zavedeno slovo nyní velmi běžné *meta* (= cíl, L H.) a *port* (= přístav, L H.).

N o v ě Marek se zvláštní zálibou tvoří podstatná jména krátká, často pouhé kmeny, místo podstatného jména slovesného; na př. *bav* (= pol. bava): ostaňte, otče, tak krutého bavu (básník vykládá v poznámce: bav = bavení, zábyvek, Unterhalt, Pot; před tím: po skonaném bavu (Výr.); *dus* pádiče (Ček.); *kryv* (Marek stěžuje si Jungmannovi v listě bez data (ČČM 1888, str. 155), že nerozuměl Hromádko tomuto slovu): *mách* (snad podle rus. vmách: máchem ji ztopí ve vírovém moři (v pozn. vyloženo = t. máchna vztaženou rukou, Pot.; sr. naše moderní slovo vzmach, tuším Vrchlickým utvořené); *rev* (Jg uvádí je sice jako »us. králohr.«; ale Marek utvořil je asi sám, neboť je vykládá: řvoucí Pot, pozn.); seker *rub* (= rubání; Vn. n.); *tleskem* plní to, co hlasu schází (Ar Th.); píseň božským dýšíc *vnukem* (M S.); věci *zpytu* hodny (D. log.; odtud naše složeniny se -zpyt: přírodozpyt, jazykozpyt a j.); tělo *dotekův* hodné (LH); *v náměru* (Půt); za *odmlkem* (Tr); loďstvo stálo na *odplavu* (od toho adj. *plavský*, F D.); života rýva *osladem* byvá (K přít.; Jg vykládá, že 'oslad prý byl u starých Slovanů bůh hodování); *oxev* lení (Tr); hluk ozvem se valící (Půt); výstražné *rozžehy* (L H.); k *ukradu* (snad utvořeno z příslovce úkradem; L H.); v *útoň* (= tůni, L H.); lodní (subst.) loučí *úvazy* k odplavení (snad z běžného deminutiva úvazek; L H.); slz *výlev* (U hr. mat.); *výraz* chval (Jg uvádí doklad z Linde).

Běžným užíváním (usus) Jungmann dokládá tato slova: krev hrejká černým *varem* (Půt.); potvora *výhřevem* se sloní (Půt.), ač i ta zdají se být Markem utvořena nově.

Podobného druhu substantivy Marek nahrazuje jiná s různými příponami; na př.: milosti *slad* (= sladkost, Taj.); v rovném *smutě* (Tr, Pût.); *štěky* (Pût.); za naše subst. pahorek má: na širém *pohoru* (Vel.).

Od kmenů slovesných Marek tvoří nová subst. s příponou — *a* místo podstatného jm. slovesného na př.: *výslova* (= vyslovení; utvořeno snad podle polského výslov: rci té ctnosti vejslovu, Pût; výslovou kmenu Tvého, D. log.); *závina* (= zavinění, PI.), *zápěna* hmotná (Tr). Subst. tato tvořena analogicky podle jiných starších, jako *osvěta* (= osvícení, záře LH), *zloba* (Tr, Výr. a j.), *záplata* (= zaplacení, LH) a j.

Při jiných substantivech Marek užívá jiné přípony, nežli je obecně běžná; na př. *ctnota* (F D a j.), *moudrota* (Výr.): *výsota* (F D); tak i: zrak nestíhá *vrchotu* (= vrchu, Tr). Z jiných: *strmina* (Tr, FD), *cizotina* (D. log.); *krásavička* (P I., u Jg doklad pro krasavice teprve z Čelak. Pan. jez.); *topolí* (K sam.), *záskalí* (D. log.) a j.

Nová slova utvořil si básník pro cizí jména zvířat mořských, jako *kladivci* (vykládá = der Hammerfisch); *skati* (vykládá = die Nagelroche, Pot.).

Jistou novotu Marek zavádí též tím, že místo slov, užívaných pouze ve složení nebo jen jako výrazu předložkového, zavádí slovo jednoduché, tvaru to podle tehdejšího domnění původního a staršího. Tak při slovesech: Muzy zvyklé ducha jeho *kájeti* (Dur.); hrozné věci se zraku *káží* (Pot.); ať drzý sok se jak chce *kusí* (Žel); kdo se k Drahomíře *smělí* (m. osmělí Žel; slovesa *osměleti* užívá ve významu = státi se smělým: bázlivec *osmělí* (K Iryz.), *víjeti* růže do věnce (K sam.);

přes *vyklé* hlubiny (L. H.); *lykám* (L H.) snad přejat od svých vrstevníků.

Ze substantiv nesložených, v naší moderní poesii tak obvyklých, uvedena v živý oběh některá Markem; na př. *clona* nepaměti (P I.); právě tak *zdoba*; komnat zdobu (Tr); přírody zdoba, člověk (Výr.); zdoba ženských hlav (Kaj.) a velmi často; *doba* (vážný Řip seděl v době kněhovaté vykládá Jg = v podobě, P II.). Z jiných slov: zamyšlená *snáz* (utvořeno z negativního: nesnáz (Žel.); on *hyzdu* páše (P II.).

Z výrazu jen předložkového užívá substantiva o sobě; na př. blízek svého zmáru (z adv. výrazu: na zmar; Pût.; jinde (Pr. k B.) má místo toho: na rozmar přijít (= na zmar); rozmar v našem smyslu: rozmar její (Žel). Naopak v *průčele* hrdin (= v čele, D. log.).

Nových sloves Marek dosahuje různým způsobem: tvoří hojná denominativa, v jazyku do té doby neobvyklá; na př. tlamu *rozechřtání* (Pût.); *rozklepetě* nohu (Pot.); *zpouří se* (od zpoura m. vz— ; P. k pok.) *shlučený* dav lidu (od subst. shluk; Pût); rytíř jíním *obrošený* (Kaj.); subst. slovesné *příkoření* utvořil od dialektického příkoř (m. —í, F D).

Že III. tř. neobvyklé je nám *zmíleti* (= státi se milým): bych zmílel velitelce své (L H; ve starších dokladech: zmilelý); *prskotěti* (prskotí jiskra, Žel) a j.

Častější jsou denominitiva v VI. tř.; jako *carovati* (P I.); kdo tu *domoval* (Tr.); *sousedovati* (tvůj popel v míru souseduje; Dur.); *věncuje* se chválou (P I.), kdo vás (Trosky) věncoval hrady (Tr.); čest vlasti *zaštiťují* (P I.) a j.

Někdy u Marka proti dosavadnímu užívání nalézáme změnu rodu; na př. *nerůd* (m. běžného nerůda: svět prázdnili od nerůdů, Půt.; zde i trochu odchylný význam); *netvor* (Pot, u Jg doklad na fem. od vrstevníků Markových); *proměn* (při Nýlovém proměně, Tr); *vzdora* (čiňme nehodě té vzdoru; P I.). Starší češtiny co do rodu přidržuje se ve slovech: *díka* (P. k pok.); *roucha* (Ar. Th.); *hmot* (masc.): těla hmotem Půt; těla hmot (MS).

Častěji nežli v obecné i spisovné mluvě Marek užívá střed. rodu adjek. substantivně; Jg na př. udává adjekt. *plano* = otevřené pole jako »usus«; u Marka v Půt; v onom *planě* (Vel.); podobně: místo v *nahu* (Půt.); zhrdnuv *nízkem* planiny (Tr; jindy za to má subst. *níž*: v níž se ubírám, Půt.).

Jindy Marek pošinuje význam; na př. stč. slovu *vnada* (= učení, vábidlo) dává nynější jeho význam = půvab, ozdoba (Prvot. 1813); každá vnada zbývá svého pásu (Ček.); úsměch si za nejsladší vnadu budu klásti (M S); vílná *žáha* (Výr.; nám ve frasi: pálí mě žáha). Slova *sudba* ve význ. = osud má asi též u Marka nejstarší doklad (E W.); v Logice užívá Marek slova toho ve smyslu kritika).

Všeobecně slovanská snaha, tvořiti z výrazu přívlastkového přídavné jméno, proniká velmi silně též u našich buditelů, jako je na př. význačná i pro starou čestinu naproti češtině novější.

Tvořivost tato je velmi mocně vyvinuta i u Ant. Marka. Nejvíce takových adjektiv utvořil příponou *-ný* s různým významem, často od našeho užívání odchylným; na př.: žezlem *blahotným* (J H.); bolné rány (Pr. k B.);

v *bouřném* živobytí (MS) m. toho též *burný*: burné moře, zlost moře burnou, jek burný (vše: L H); *cenné* výtečnosti (Výr.); *dymných* sopouchů (Žel); *hanných* Švábů (P I.; ve starší češtině je za to obvyklé adj *hanlivý* (P I); *hejrný* (K Jryz.); *hmatně* (Výr.); *hydný* (osud hydné popravy; v pozn. = ohyzdné; Vel.); mé *juné* odvaze (L H.); dá se *kapelného* sám (= člověk náležející k obsluze kaple; Žel); *kupně* za ním lid pádí (Pût; kupně stáli, Kaj.; kupně = sborem (P. k pok); jindy za to má: *zástupná* jich hrdla (= hromadná, P I.; v našem dialektu zástupný = kdo mnoho práce zastane, silný); *letné* ptactvo (Výr.); mnoho od toho *lišněj* (= různěji; L H.); *osudný* (= souzený: Ach! proč osudno mi není být nezrozenu; Výr.); život měj *plesný* (Pot.); od *pohlučných* měst (K sam.); *v průsečném* houští (= prosekaném, Ček.); *rumnou* zkořenivši zem (= zem rumu; Tr.; v starší češtině znamenalo ruměný); *neotvorná* rána (U hr. mat.); *neúhonné* ctnotě (F D); svízel *neulečný* (Výr.); byl jsem k tobě citem *slonný* (snad chybou tiskovou m. sklonný, MS.); *směvné* přízně duch (MS); *sočné* brani (P I.); prosby *spravedné* (J H.); hmyz *strolný* (stroliti = dohromady setříti; Pût); v *úkojném* ohlasu tvé Musy (MS); *vražné* meče (K pok.); do *výmolné* hloubi (F D.); v *závratném* kole (Pot.); *zdobně* (Kaj.); prázdnost k nebi *zorné* chýše (= zírající; Tr; ve stč. adj. zorní odvozeno od zora); čehoť bych tu *získný* byl (Kaj; Marek přejal toto slovo z dialektu i co významu = co bych tu vyzískal). Za naše adjek. vírný Marek má: *vírové* tůně (Pot).

Mnohá z těchto adjektiv jsou nám nyní všeobecně běžná; snad se některých užívalo již ve starší době,

třeba že na to u Jg nebylo dokladu. Jeť právě tento druh slov nejsnadněji utvořitelný; posud ještě cit jazykový naše spisovatele pudí k utváření nových a nových adjektiv podobných. Do naší moderní mluvy mohla se dostati třeba bez přímého vlivu Markova; ale pro přímý vliv jeho svědčí ta okolnost, že na mnoze objevují se u pozdějších básníků, jimž Markovy básně byly velmi dobře známy (na př. u Čelakovského, Kollára a j.), kteří pak v témž duchu tvořili dále.

Podobně některá příslovce, nyní tak v naší moderní řeči básnické běžná, nalézáme již u Marka; na př. podle tehda utvořil analogicky *kohda*, jež vykládá v poznámce »= tolik co kdy« (Ar. Th.); u Marka jsou i adv. *ztad*, *zkad*, F D.) Z jiných adverbií neobvyklých uvádím: *bočmo* (kůň se bočmo vzhůru pne; Půt.); *kloňmo* činil pokoru (Žel.). Za naše výrazy předložkové někdy mívá prosté; na př. *dávnem* uplynuli dnové (P I.); na koně jsem *spěchy* vsed (Půt.; jindy má za to: na pospěch, Žel); *druhdy* (= po druhé, Uhr. mat.) a j.

Staré češtiny Marek přidržuje se často v tom, že slovo skládá s jinou předponou, nežli je nám nyní běžné; na př. *braň* (my máme jen z-braň, P I, Tr. a j.); pod jívy *o*krovem (= příkrov Dur.); *o*trapa (*ú-*; L H); tok s ohněm v *po*hodě (=shodě; Žel); její libé *vz*hledy (= *po-*, Kaj.); na *vz*chodu (=*vý-*, P II.) *z*volnost (= nevázanost; P I.); ne*z*volný (t.); *u*přímo k pecím (Žel). Slovesa: Žižka *o*stal troskotati (= *pře-*; P I. a j.); *po*hyne-li (= *za-*; Výr); milec byvší *s*líben od té ženy (= ob-; Kaj.); *s*sedá svět (Ček.); *vz*dělej skrejši (Ček.); červ se ti v srdci *za*rodil (Půt) a j. v.

Cítě pak tento rozdíl mezi češtinou novou a

starou básník podobně odchyluje se i jinde; na př. při n*eroz*četném celování (ne-s-; L H); ne*s*patrná příčina (L H); tělem *pro*mknout přes vodu (L H); co se *pro*myká skrze keř (Ček.); *o*chystav se chopí zbroj (= při-; Kaj); *s*krášlenou měl hlavu (Výr.); často *u*chtíc ze světa (= za- F D); s panošemi se *u*hovoře (Půt.); *u*krocuje víru (F D); hesperu *u*věruje sebe (Ček.); by Dédal křídel *u*půjčil (L H); vtipně *z-o*-myslila moudrost (P I.); *z*blíží se k sídlu lásky (= při- Ček.); střela smrti tě *z*kvapila (Dur.). v *z*moucené jámě (Pot); *z*oděj ptactvo (Výr.); *z*pokořen jest válek vůdce (P. k pok.); hnusně *z*tvořím (Půt.); lodě ne*z*-tonuly (ne-*u*-; F D); až se *z*učí (= na-; Půt.) S dvojí předponou: lodě k Hebru *roz*- *po*- hnané (F D).

V básních Markových vyskytují se jako u jeho vrstevníků přehojné složeniny a sraženiny, před tím i nyní již neobvyklé. Marek v tomto tvoření byl vzorem mnohým jiným básníkům, zejména Kollárovi. Takové výrazy složené jsou různého druhu.

Přídavná jména sražena jsou z předmětu a místo slovesa utvořeno přídavné jméno, z pravidla jen ve složenině běžné; jako: věže *nebenosné* (Tr; Marek přejal je od předchůdců); kmete *srdcejemný* (J H; k tomu podán výklad v poznámce ve Slovesnosti Jungmannově = »kdo srdce jme, jímá. Jemný též slove, co se jímati dá; odtud přenešeně tolik co příjemný; na př. jemné stáří«); *hrůzorodých* bitev (D. log.); sen *hořekojný* (L H); hlasy *uchobudné* (U hr. mat.); jazyk *Slavohajný* (M S); Junonou *blahostrážnou* (F D); *duševládná* Troje (J H); koráb *vodovládný* (Ar. Th.); v *vlnobitné* vodě (F D). Někdy Marek takových slo-

ženin užívá místo výrazů předložkových; na př. *bohopojný* duch (= s bohem spojující; Ček.); *vodovratný* chvat mne ujal (= po vodě vracející; Pot).

Často Marek tvoří podobnou složeninu místo genitivu jakosti; na př.: kůň *dobroplemenný* (Půt); *tmavohoré* Tatry (D. log.); *mnohasluchý* zástup (Taj.); chyše *mnoholidné* (Tr.); *mnohodýmnou* oběť (F D); *nízkokrové* Chartouzy (Vel.); *rychlotoká* Jizera (Dur); *sedmihradý* pokraj (D. log.); *slabodušnému* Nečechu (M S); o *býkotvárném* muži (F D; v poznámce vyloženo = tolik, co býka podobu mající t. j. Minotaurus); mořem *vodomutným* (F D); jediný živočich *člověkodušný* (Pot.)

Jiného druhu jsou složeniny v těchto příkladech: kde zátoka se mořská *lukotvorně* točí (F D; vyloženo v poznám. 9.: „na způsob luku«); v *hromobitné* době (= v níž hrom bije; Our.); *skálokutý* krunýř (= jako skála; Pot.)

Ze substantiv uvádíme některá nezvyklejší, jako: *zlokon* (L H); *dvouúdníci* (vykládá = bimembres, t. j. centauri); *rukodání*, *lodívracení* (F D). Z mořských zvířat, jejichž jmen nebylo v českém jazyku, překládá: *psohlav* (= Haifisch) a *štětinozub* (= Klipperfisch); člověka nazývá *vidlonožcem* (Výr.)

Těchto složenin, jež často protiví se duchu jazyka českého, Marek tvoří značný počet vzhledem k našemu jazyku nynějšímu. Ale za jeho doby byla tato snaha všeobecná.*)

---

*) Některá slova, utvořená Markem, zajímavá jsou tím, že sloužila za základ padělatelům Rukopisu Královédvorského. O Markovi ovšem není jediného positivního dokladu, že by

Co Marek v řeči básnické vytvořil, plynulo z hlubšího citu jazykového. To s jeho bytostí také úplně srostlo. Zásoba slovní, kterou on buď znovu vytvořil nebo odjinud prvně přejal, vyskytuje se též v jeho pozdějších plodech prosaických, hlavně v překladech »Omylové« a »Divadlo z ochotnosti«. Těmito dvěma samostatnými spisy jaksi pro českou literaturu uzáko-

---

byl měl nějaké účastenství v obou padělcích. Domněnky, pronášené o účastenství Markově při těchto padělcích, opírají se hlavně vyšší cenou jeho básní, nežli jaká byla v básních většiny jeho vrstevníků. Mohly by se ovšem ještě zvětšiti zvláštní jeho skromností a malou ctižádostí osobní: pro slávu svého národa byl hotov podstoupiti vše, té byl schopen obětovat též své jméno básnické. Může se poukázati též k tomu, že právě po objevení obou fals Marek přestává být činný v básnictví. Ale to vše jsou pouhé domněnky, postrádající nezvratné přesvědčivosti.

Za to nelze upříti, že básně jeho byly v mnohém ohledu vzorem jak po stránce formální, tak po stránce slovné. K některým parallelám mezi obraty Markovými a obraty obou Rukopisů bylo ukázáno zároveň s jinými parallelami již jinde. (Athenaeum, III., str. 273 a n.) Ukážu jen na některé shody mezi jednotlivými slovy. Mezi těmito uvádí se zvláště adv. *druhdy* (skály ohromněji druhdy stály, druhdy milé bylo pohledání, Tr., tak i Kaj., P I. a j.); správně užívá ho v tomto obratu: skutků prázdná druhdy nezůstanou slova, P I.). Ale tohoto slova užívalo se v tomto odchylném významu v celém kruhu Jungmannově; tak na př. píše Vetešník: tiť hle! my jsme *druhdy* byli; »Vetešník Markovi«, Prvotiny, 1814, str. 113). V Jungmannovi má původ adv. *zkad* (Ráj), jehož užívá i Marek: přes skalí břehův . . ., zkad okem vléci volno po širokém moři; Marek vykládá je v poznámce 8.: zkad, pol skąd = odkud. (I u Čechů obyčejné; F D). Tomuto adverb. utvořil korrespondující *ztad* = ztad vidím (Ar. Th.)

Podobně přídavná jména, jež u Jungmanna doložena jsou.

ňuje, co vytvořil dříve. Výtvory jeho v dřívějších básních vnikly ovšem k mladším spisovatelům, kteří od něho mnoho přejímali (ukázal jsem výše k Čelakovskému a Kollárovi). O V. Al. Svobodovi přiznává to zjevně Rybička (c. d., str. 400), ač citem jazykovým Marka z daleka nedostihoval. Stačí tu jen prohlédnouti si celou stránku vysvětlivek, kterou Jungmann musel přidati

---

jen RKým nebo doklady pozdějšími: *hadlivý* (hadlivou rozmařilost, Výr.; jinde je Marek vykládá: mezi tvářemi v té hadlivé rotě: »hadlivý = ošklivý«; Pot.; u Jungm. = potupně, kdo hadí« (J. ex. prior.); *hromný* Žižka (Tr.); *zlobný* (bohem zlobným, zlobné rány, Výr.; zlobně spáchal zradu, Ar. Th. atd.; velmi často).

Ze substantiv: svou příští *blahost* (P I.; L. H. a j.); *roba* (ve smyslu = dívka: tuto ztepilou *robu*; mor. et slc.; Marek k tomu dává výklad: »= štíhlá dívka. Tak staří« (což týká se významu ztepilý); *kot* (= pád): mezi kotem (Půt). I vlastní jméno Záboj má u Marka doklad v obecném: *záboj* = zabití podle polštiny: Smrt měla Filis z lásky hosta Demofona, on k záboji dal vinu, ruku dala ona (F D). Při slovesech vidíme tutéž snahu, která se jeví v RKém, i u Marka jako u mnohých jiných jeho vrstevníků: domnívajíce se, že slovesa, která se vyskýtají nyní jen ve složenině, původně musela býti jednoduchá, zavádějí tato; tak na př. společné jest oběma sloveso *kázati* (m. = u-: věci se kaží zraku; Pot.). Toho rázu je i sloveso *míšeti*: ret svůj s retem druha *míší* (Ček.); směl naříkat svou slzu v slzy moje míše (F D). V obou shodují se i jiná přejatá ze starší češtiny, jak uvedena jsou výše. Jungmann má bez dokladu i sloveso *zírati*: odvaha mu z očí zírá (Marek vykládá = déle zříti, hleděti); zároveň parallela s RKým je v tomto dokladu: obzírá širý ostrov celem; vykládá »= opatřiti, ohledati (Půt.). Od Marka pochází i nesprávně tvořené sloveso *broceti* (tvůj ocel by se v mé krvi brocel, Kaj).; dále sloveso *odpraviti se* (= vyjíti: z jizby ven se odpraví, Kaj.; také u Jungmanna).

k jeho básni »Na mír Evropy« (Slovesnost z r. 1820). Těmito překlady však Marek svůj nový fond básnické řeči učinil přístupným též širšímu čtoucímu obecenstvu (od Marka pocházejí na př. v obecné mluvě nyní tak běžná slova jako: (divadelní) *ochotník* (od Marka nově utvořeno) a *polesný*, jež navrhl poprvé ze starší češtiny pro Zieglerovo »Lesnictví«, ač se Zieglerovi nelíbilo. (List Markův Jungmannovi z 15. bř. 1818.)

Jak viděti z předcházejících odstavců a jak ukážeme ještě později při Logice, Markovi ve vývoji české řeči spisovné připadá veliká úloha. A kdyby český jazyk jen desátý díl z toho, co se od Marka ujalo, byl přijal ve svůj živý oběh, i to vážilo by již velmi mnoho. Pravda, těch 200—300 slov, která Marek uvedl v naši řeč spisovnou, ztrácí se proti tisícům významů ostatních, nacházejících se v zásobě jazykové vůbec Ale nesmíme zapomínati, že na oné zásobě jazykové pracovaly nesčí-

---

Podle ruštiny Marek zavádí tvar *byvší*: (milec drahocenný) byvší slíben od té ženy (Kaj.). Jmenný tvar adjektiva v přívlastku: *nah* člověk na zem nahou vržen (Výr.); jméno polučen*o* klatbou vzdechů nebylo obtíženo (P II.). Jiné obraty mohou být klíčem k vykladu nesprávných věcí v RKém: jinoch jsme se *vzdáti* (m. vzdávati; Pot); paní, jenž neví, co se *sdí* (= děje; Žel.).

V básních pozdějších Marek s úmyslem následuje způsobů mluvy v RKém; na př.: na zlat*é* rouně (L. H.); plápolá nekonečn*o*. věci různ*o* tajené (D. log.; dívku dychtiv*o* následovav (L. H.); moře mutn*o* ječí (L H); laskav*o* se kloň (L H); svítíš jiskrn*o* (L H).

Krom toho nedostal jsem do ruky některé básně Markovy, tehdy velmi dobře českým spisovatelům známé. Důležito bylo by obzvláště původní vydání básně »K dosednutí Jos. Fr. Hurdálka na stolec biskupský.«

slné generace po tisíce let. Jednotlivci ve tvoření jazykovém připadá vůbec velmi malý podíl. Tak neobyčejné účastenství jednotlivcův ve společné práci jazykového tvoření, jako připadá velmi mnohým z našich buditelů, jen zřídka přihází se v rozvoji mluvy některého národa. Je možné také jen za podobných poměrů: když vývoj jazyka určitého národa daleko zůstal za vývojem osvětovým. Tu všechna péče a úsilí vedoucích duchů básníkův i odborných spisovatelů upjato je jedním směrem, spěje k jednomu cíli: obohatiti zanedbaný jazyk spisovný, aby vyrovnal se stupni vývoje u jiných národů. Tato neustálá práce v určitém oboru přivádí též neobyčejné výsledky. Ve šťastném rozhojňování daného fondu jazykového měli jsme u nás mnohé zástupce přímo geniální. Proto dobu prvních tří čtyř desítiletí našeho probuzení vším právem smíme pokládati za dobu jazykového rozvoje našeho. Byl to nezbytný stupeň dalšího rozvoje osvětového.

Důkladnější studium této stránky jazykové vykládá nám všelijaké zjevy, v jiných literaturách se neobjevující.

Z této snahy, rozhojniti co možná daný fond českého jazyka, vykládáme si na př. všeobecné úsilí českých básníků právě o slovnou část svých básní. Skoro každý básník tehdejší pracuje usilovně o slovníku: Puchmajer, Jungmann, Palkovič, Marek, Čelakovský, Kollár; mladší učenci, jako Presl, Purkyně, Palacký, Šafařík obrátili svou pozornost k názvosloví vědeckému. Snahu tuto označil Kollár ve svém epigramu »Český Parnass« (z r. 1820):

»Grammatici k němu tam klusotem na poetice jezdí;
básníř pod paždím s lexiky táhne dolů.«

Byla to ovšem satira, ale úsilí toto plynulo zcela přirozeně z tehdejšího stavu české literatury.

Tato snaha vysvětluje nám však i mnohé názory tehdejší, které jinak byly by nám nepochopitelné. Vysvětluje nám snahu po všeobecné řeči slovanské a víru, že se uskuteční tento volapük Slovanstva. Tehdy přejímali velmi mnoho z jiných jazyků slovanských. Kde čeština neměla svého vlastního významu, sáhlo se pro ně k jazykům slovanským nebo se přiměřeným způsobem utvářela slova nová buď na základě domácího fondu jazykového nebo na základě jazykového fondu slovanského. A pokusy tyto potkávaly se takovou měrou s úspěchem. Slova přejatá z jiných jazyků slovanských nebo nově utvořená ujímala se napřed v literatuře a z ní přecházela do živé mluvy, aby u nás zdomácněla navždy. Co tedy přirozenějšího, nežli že původcové tohoto snažení museli býti utvrzováni v mínění, že by toto přejímání hojnější měrou mohlo také přejíti v život, že by se jazyky mohly sblížiti též po stránce hláskoslovné a tvaroslovné.

II.

Markovo účastenství při Jungmannově Slovníku. Markovy záměry s upravením českého pravopisu a pokusy v oboru české mluvnice.

Ze všeho literárního působení Markova za nejpilnější sluší pokládati jeho účastenství na Jungmannově slovníku.*)

*) Nechtěje o této věci široce vykládati, co jinde bylo již podrobněji vylíčeno, odkazuji k pramenu, kde zároveň vyniká účast Markova při tomto díle Jungmannově: Život J. Jung-

Na monumentálním tomto díle pracovali přes celé čtvrtstoletí skoro všichni tehdejší literáti čeští, chápajíce jeho veliký význam. Ant. Marka vším právem smíme počítati mezi nejhlavnější pomocníky Jungmannovy. *)

Již v semináři litoměřickém Marek byl Jungmannovi vedle jiných druhů (V. Káry, Jos. Kramáře a Fr. Vešníka) pomocníkem v jeho dlouhé práci slovníkářské, jak sám doznává ve své autobiografii (uvedeno výše). Postup práce této Jungmann vedl tak, že žákům svým dal nejprve vypisovati jednotlivá slova a výrazy z Dobrovského německo-českého slovníka. Tím získaly obě strany: učitel, že mu práce jeho poněkud pokračovala, a žáci, že se utvrzovali ve správné mluvě české, v níž později Marek zajisté patřil k nejpřednějším znalcům; vnikl v povahu jazyka českého a při tvoření nových slov měl dobré a jemné povědomí jazykové.

Když Marek osvědčil se tak znamenitě v této práci, rozdělil se s ním učitel jeho brzy též o práci, která jemu samému připadala; svěřil mu totiž nesnadnější úkol, aby pořizoval výtahy slov a celých frásí z různých českých knih starších i novějších; starších měl zejména v libuňské farní knihovně, pořízené hlavně zásluhou faráře Maxe, velmi vzácnou sbírku. Spisů těchto, z nichžto Marek výtah slov pro slovník Jungmannův skutečně učinil, dá se zjistiti podle korrespondence Jungmannovy

---

manna od Zeleného str. 92. a n., zvláště pak str. 101.—115. Zde podávám, co k pochopení této práce Markovy je nutné a co tam není blíže uvedeno.

*) Zelený uváděje na str. 300. a n. pomocníky Jungmannova Slovníka na Marka zapomněl.

velmi slušná řada a při tom knihy tak pracné, jako byly výtahy ze starších slovníkův (na př. Rešeliův, některý Veleslavínův, Dasypodiův a j.). Příspěvky Markovy nabyly tím ceny, že pochopiv význam živé mluvy obecné, tehdy ještě ne docela oceněné, ve svém okolí sebral velmi mnoho slov a obratův. Byla to ta stránka, která v slovnických sbírkách českých vlastenců byla nejchudší a tedy tím záslužnější.

Od svých studií v Litoměřících až asi do doby, kdy převzal na sebe úkol, sepsati po česku Logiku — tedy v době nejpilnějšího sbírání látky — Marek Jungmannovi v práci slovníkářské byl pomocníkem nejvěrnějším a nejvydatnějším, jak to také učitel jeho o něm nejednou vyznal. Při tom byl mu zdar věci samé, ze které sliboval si tolik pro náš národ, jediným účelem a jedinou odměnou. Nemohl ani na slávu a čest z veliké vykonané práce pomýšleti. Pracoval více nežli šest let v témž domnění, v jakém byl i Jungmann, že sbírkami svými obohatí připravovaný slovník Palkovičův; teprve později, když rozhodl se Jungmann, že sám vydá výsledek nekonečné práce slovníkářské svým jménem, Marka mohlo povzbuzovati vědomí, že podporuje prací svou zásluhy svého přítele.

V trudnou práci slovníkářskou Marek vžil se celou svou duší. Se svým přítelem sdílel radost z pokračujícího díla i zoufalost nad ohromností a nekonečností jeho. Neminulo téměř listu, aby v něm Jungmann Markovi neděkoval za nové a nové příspěvky. S největším povděkem přijímal slova z obecné mluvy: »Bez toho ještě veliký poklad máte za sebou ve slovích ať tak dím horáckých, kterých jsem přepsati sobě opo-

minul byv té naděje, že se ovšem ve Vašich rukou neztratí.« (List 30. pros. 1808). Podobně později (18. dub. 1810) vybízí jej: »Má hlavní naděje a potěšení jest Národní slovař, který Palkovič vydati míní a o kteréhož vydokonalení postarati se Vás co nejsnažněji prosím a žádám nejvíce sbírkou živých mezi lidem slov, v čemž já jsa mezi Němci přispěti nemohu.« Kterak žádostem takovým Marek ochotně vyhovoval, toho dokladem je list Jungmannův (z 30. list. 1813): »Vaše pěkná sbírka z užívání obecného mě převelmi těší, neboť to jest právě, čeho se nám nedostává. Já, bohužel, málo takového co nasbírati mohu a nebudu míti (ač přijde-li to kdy ke konci!) žádné jiné zásluhy kromě, že jsem, co jiní nasbírali, opsal. Vy, zlatinký! nejlépe cítíte nesnáz práce té, poněvadž jste již tak velikou část její podnikl.«

Brzy již byla pomoc Markova tak značná, že jej Jungmann počítá k nejhlavnějším přispívatelům. Tak píše 12. září 1811: »Na Vaše nové výtahy se těším. Věru myslím kromě Lešky (jenž prý přemnoho a dobrých pomůcek dal Palkovičovi), nebude nad Vaši a snad i mou pomoc«, a po třech měsících, 30. pros. 1811 píše mu opět: »Za slovíčka děkuji. Vy jste tak pilen, že Vám sotva postačím.« Podobného smyslu místa obsahují i pozdější dopisy; tak z 8. pros. 1812: »Přemilo mně býti musí, že se velkomyslně i napotom k Slovníku obětujete; myslím, že co (vyjmu-li ten zůstatek po p. Procházkovi a něco těch materialií od p. Dobrovského) my dva sebereme a uděláme, toho nejvíce bude. — Ostatní se založenýma rukama na nás koukají a naše jednání — schvalují.«

Po osmileté práci doznává Jungmann Markovi

25. led. 1815: »Od Vás, nejmilejší, posavad největší mi se pomoc stala a doufám, že i dodržíte.« Na podzim téhož roku, když Jungmann nemohl se s Puchmajerem usjednotiti stran uspořádání slovníka (Puchmajer chtěl, aby se sestavoval etymologicky podle kořenů, Jungmann pak maje na mysli čtenáře neodborně filologicky vzdělané, chtěl je uspořádati abecedně), utíká se starý přítel k mladému žáku svému s novým návrhem: »Vy jste vždy můj nejpilnější pomocník v slovařské té naší práci. P. Puchmajer maje literu B již dlouhý čas, ani nepíše, dostal-li ji čili nic, já od toho času mnohem více napsal, nežli on prošel. Nad to se zdá, že k mému plánu abecednímu nikoli nepřistoupí. — Nebude-li ochotnější, vyvedeme sami, co můžeme; ale myslím, že na Vás drahná část ještě přijde . . — Snad by to lépe ucházelo, kdybyste Vy některá písmena skládati sobě oblíbili. Až mne v Praze navštívíte, o tom se dále usneseme.«

Když konečně sebraná látka Jungmannovi vzrostla tou měrou, že vydala již na veliký slovník samostatný a když Palkovič nechtěl přistoupiti na návrh, aby vydal slovník společně jménem spolupracovníkův, Jungmann odhodlal se vykonati dílo to samostatně. Tu účast Markova a důvěra Jungmannova v jeho síly dosáhla takového stupně, že v mnohých věcech utíká se k němu o poradu, že posílá mu uspořádanou látku k přehlédnutí a chce, aby zároveň s ním ujal se pořádání látky nasbírané, aby celý slovník mohli vydati společně. Jungmann k Markovi pohlíží jako k svému pokračovateli v díle, kdyby měl umříti dříve, nežli veliké dílo dovrší: »Za cedulky jménem vlasti nehodně díky

vydávám; jestli umru dříve Vás, dostanou se Vám opět zpátkem i s mojimi, a na Vás přijde vydávání té náramné práce, do které Palkovič nekousl hrubě.« (List ze 4. led. 1818.)

A když Jungmann obrovskou prací příliš byl unaven a skoro zoufal, vida jak daleko je ještě svého uskutečnění, chtěl Markovi předati valnou část, aby slovník dříve dočkal se vydání svého: »Vy, ačkoli denně také oukol všeliký na Vás čeká, přece mnohem volněji oddychujete, a z toho ohledu přál bych, kdy byste, což já v takových okolnostech nikdy nebudu moci, jestli ne všechen ostatní, aspoň drahný díl Slovníku na se vzíti ráčili. Jest to beztoho již z velké části Vaše také dílo, buď tedy ještě z větší; buďme z polovice vydavatelé aneb aspoň vypracovatelé. Já Vám všecky materialie do pytle zašiju a odešlu, neb aspoň tolik, co k jedné neb druhé liteře potřebí bude. Tím se stane, že Čechové dříve těšiti se budou moci dokonalejšímu slovníku, než Palkovičův jest.« (List Jungmannův z 10. led. 1822.)

I bližšímu, přátelskému kruhu spisovatelskému byla veliká účast Markova při Jungmannově slovníkářské práci známa, tak že ho pokládají za skutečného spolupracovatele. Tak píše na př. Vác. Al. Svoboda Markovi (15. září 1817, ČČM., r. 1887, str. 62): »Což pak vy, pane bratře, děláte? Daleko-li již jste s Slovníkem přišli? Brzo-li jej obdržíme?«

Ale Marek, nechtěje příteli svému ubírati slávy zasloužené a maje více důvěry v jeho síly nežli on sám, přenechal vypracování velikého díla úplně Jungmannovi.

Marek nezapomínal na Slovník ani v pozdějších dobách. Tak ještě za tisku zasílá mu doplňky; Jungmann děkuje mu za dodatky ke Slovníku na př. v listě z 30. led. 1835. Skoro při samém dokončení Marek o Jungmannův Slovník vedl ještě péči; viděti to z listu Jungmannova (ze dne 27. čce 1838): »Za poslané poběrky slušné díky vzdávám a do poslední doby vyjití Vám slovník prosebně poroučím, jestli kde co ještě naleznete, abyste to do supplementu laskavě podati ráčili.«

Zásluhy Markovy o Slovník Jungmann vytkl v Předmluvě (na str. IV.) těmito slovy: »Výborného však Ant. Marka, známého vůbec v poetickém a filosofickém okresu spisovatele, přítele mého, s největší vděčností jmenovati dlužno, jelikož on sám tolik výtahů z knih rozličných a z obecného zvyku po mnohá léta nasbíral, že by z nich samých neskrovný slovník složen býti mohl.«

Pohnutlivé je slovo Markovo, kterým přidává se k prosbě některých vlastenců, aby Jungmann přiložil svůj obraz ke svému dokončenému dílu (Jungmann se skromně omluval, že by tam musela státi celá galerie portraitů a zejména Markův): »O tom, čemuž se skromnost Vaše přílišná vyhýbá, měl jsem v Praze hned s Vámi jednati a Vás podle přátelské moci své nad Vámi k svolení namlouvati, ale hledaje příhodné doby obmeškal jsem se se svým úmyslem. — Řeknu jen tolik: Jste otec náš — učiňte radost vděčným synům, ať se těší i s Vaším obrazem! Že tak rád vzpomínáte na některé pomocníky své, je ovšem šlechetnost duše následování hodná, ale zásluha jich tak

vzdálená stojí za Vaší, že ani stý díl světlosti na ni nepadá.«

* * *

Než i jinak Marek hojně obíral se studiemi jazykovými, zejména jazyka českého.

V tehdejších sporech mezi českými literáty o vývoji a vzdělání českého jazyka stál ovšem na téže straně, v jejímž čele bojoval Jungmann. K tomu směřoval celým svým vychováváním i dosavadním působením básnickým. Byl přesvědčen, že jazyk český, chce-li literatura jeho tvořiti platný článek v řetěze ostatních jazyků kulturních, musí se dále vyvíjeti.

Vnějším způsobem projevovaly se rozcházející se názory ve známých sporech o český pravopis. Strana klassicistů s Nejedlým a Palkovičem v čele, která hájila mínění, že jazyk český má bráti za základ jen starý poklad jazykový, přidržovala se též tak zv. bratrského pravopisu (po *c*, *s*, *z* psali vždy *y*, pak spojku *i* vždy jako *y*). Naproti tomu druhá strana, která žádala rozhojnění jazyka českého na základě jazyků příbuzných, která libovala si též v hojném tvoření slov nových, užívala pravopisu analogického (asi našeho nynějšího), jehož pravidla stanovil Dobrovský. V tom viděli větší záruku dalšího rozvoje jazykového. Hlavním vůdcem této strany jotistů (kteří chtěli, aby se psalo po *c*, *z*, *s* tam *i*, kde bylo podle analogie jiných jazyků slovanských po právu), byl J. Jungmann, ač v mínění o prosodii Jungmann byl proti Dobrovskému.

Jungmannovi i Markovi musely se zalíbiti pravopisné zásady Dobrovského již z toho důvodu, že byly sdělány na širším základě filologie slovanské, že tedy

blížily se více jejich záměru o sjednocení Slovanstva alespoň co do pravopisu.

Pokud šlo o pouhou literu *y*, byli obzvláště rozvážnější jotisté velice ústupní, jen aby zachovali svornost; Jungmann sám radí v listech příteli svému k ústupkům v té příčině. Ale jinak bylo s míněním o jazyku, kde ypsilonisté chtěli úzkostlivě stanouti co do formy a obsahu na době »klassické« české literatury. Tu byl Jungmann a s ním i Marek nad míru energický. Naše doba ovšem už dávno rozhodla, čí stanovisko bylo správné.

Tyto spory měly jako všecky jiné vedle svých zlých následků i dobré; neboť jimi se názory tříbily a přesněji určovaly, nově tvořená slova podrobovala se ostré kritice; přehmaty nerozvážných novotářů, podobně jako ztrnulost konservativců se mírnily protivami, zvláště houževnatost klassicistů dělala větší a větší ústupky. A tak vnikalo se hloub v ústrojí jazyka českého a větší prohloubení látky dodávalo jazyku českému vědeckosti.

Marek zanášel se dlouho úmyslem vydati spis z oboru české mluvnice. Napřed stopujeme v listech Jungmannových zmínky o pravopise. Již 30. list. 1813 schvaluje Markovi jeho záměr: »Pravopis nějaký pro učitele jest zajisté chvalitebné podniknutí. Já posud neviděl Pařízkův v loni vydaný a nevím, jaké jest ceny, Dobrovský ho tuším přešel. Snad by i ten poněkud se hodil, čili máte úmysl, spolu hned krátký výtah grammatiky Dobrovského vydati?« Zároveň pobádá tu Jungmann mladého přítele, aby předešel ostatní učence (hlavně Dobrovského, Kopitara a Linde) v návrhu písma, jímž by se dali sjednotiti všichni Slované ra-

kouští. Marek také hned se svým návrhem přišel. Sáhl pro hlásky, které máme označeny háčkem, k literám cyrilským, jako bylo již od jiných navrhováno. Jungmann ho žádá, aby nic nepodnikal bez vědomí ostatních Slovanů. (L. nedatovaný z r. 1814). V pozdějších listech Jungmannových děje se o těchto pokusech nejednou zmínka. Tak zejména v listě ze 4. máje 1814: »Vám, jak viděti, orthografie na srdci leží, jako mně slovař. Kéž Vám mohu přispět v oné, jako Vy jste mně přispěli a přispíváte v tomto! Ale já v té věci jsem vrtkavý a bázlivý. Bychom my z čista na něčem se usnesli, kdož nám za to, že ostatní s námi Slované držeti budou? Především by se s nimi, alespoň s učenými jejich, na slovo branými, o to jednati, neb co se zajednalo, dojednati musilo. Nic neslyším, jak daleko to mezi p. Dobrovským, Kopitarem a Lindem přišlo.« Jak viděti, byl to týž pokus, s kterým brzy po tom vyšel na světlo V. Hanka. *)

Z těchto novot pravopiseckých Marek, zdá se, brzy vystřízlivěl. Snad k tomu přispěly nerozvážné pokusy novotářské, jaké objevovaly se v těch letech v Hromádkových Prvotinách. Aspoň vyslovuje se nad bez-

*) Některé stopy tohoto zamýšleného pravopisu máme v listech Markových Jungmannovi. Jungmann v jednom listě nadhodil Markovi, že by se mělo zjednodušiti zejména *ou* a *ů*. Marek pak určitou dobu píše ve svých spisech po způsobu staročeském za *ou* - *ú*, za *ů* - *ó* (na př. list z 28. čce 1815). Jinde ukazuje, jak podléhal některým jazykovým názorům své doby, kterými později tak se stal pověstným Kollár. Píšeť v listě z 28. dub. 1818 Jungmannovi: »Proč ale my domnělí Attikové z vyšších hlásek nižší tvoříme, říkajíce hráza m. *hróza*, vúči místo v *oči*, čili nás jednou posedla mudrování a nenechavost?«

uzdnou anarchií, jakou v pravopise prováděl ve svém časopise vídeňský Hromádko velmi rozhorleně. Tak píše o tom na př. Jungmannovi v listě z 3. října 1815: »Jeho vydávání jest ale hříšné, a pakli se nepolepší časem, jakž toho naděje malá, tedy se vším svým úsilím jen nízkého stupně dosáhne — lepší hlavy se odtrhnou«. Podobně o rok později (z 23. pros. 1816): »Ty jeho (Hromádkovy) noviny jsou tak syrová a nezáživná krmě ...«

Z těchto různých příčin Marek asi od všelikých pokusů o novou orthografii upustil. Za to tím pevněji utkvěl na úmysle napsati českou mluvnici. Svědčí o tom zvláště odpověď Jungmannova (z 15. ún. 1815): »Do Mluvníka aby se kdo pustiti mohl kromě Puchmajera a Vás, pochybuji; s Puchmajerem nemnoho — tedy Vy to učiňte. Mnohý raději čerpati bude ze zdroje slovanského než z německého*). Máme tedy potřebí Národního mluvníka, a ten by Dobrovského zčeštěný býti mohl s některými přídavky« ... Zejména prý je žádoucí Mluvník pro školy české.

Marek také již zanášel se zcela určitě a vážně tímto úmyslem, jak svědčí některé jeho listy: »S mým Mluvníkem budu sem a tam na rozpacích — maje Dobrovského za základ, nevím, pokud bych směl jeho obšírnost v etymologii následovati — pak neurčitost užívání *y* a *i* v přednějších slabikách musela by se lépe vylíčiti a opsati, po *c*, *z* a *s* on praví sice, v začátku slov že již Čechové rozdílu činiti neumějí, nic méně píše on *zima* — a *cizí* rozdíl dělaje, nedav

*) Jungmann má tu na mysli Dobrovského Lehrgebäude der böhmischen Sprache, vyd. r. 1809.

žádného pravidla ani o jedněch ani o druhých. Bylo by potřebí všecky na *y* z Ruského Slováře vytáhnouti, aby tudy mýlkám vyvarováno býti mohlo.« (List nedatovaný, 1815). Z toho zároveň viděti, až do jakých konsekvencí chtěl Marek analogie s jazykem ruským následovati. Podobné zmínky o připravovaném spise mluvnickém nacházíme i v pozdějších listech.

Zatím však staly se o sepsání podobné mluvnice české pokusy rychlejší s jiných stran. Byl to vedle spisku faráře Novotného hlavně Hankův »Pravopis český podle základu J. Dobrovského«, který podle německé mluvnice a pod dozorem samého Dobrovského pracoval a také jej r. 1817 vydal. Marek se o této práci Hankově dověděl (z listu Jungmannova z 13. dub. 1815) a od svého záměru psáti českou mluvnici upustil, ač ho Jungmann hleděl přemluviti, aby při svém úmyslu setrval.*)

Jak povolán byl Marek, aby napsal dobrou mluvnici českou, o tom nejlépe svědčí soukromý úsudek jeho o pozdějších pokusech dvou gramatikářů českých: »Malý a Kampelík dal se do děl gramatických! s ubohými silami. Psal jsem poslednímu, že u nás majících výborné základy Dobrovského snadno jest dobrý pravopis sepsati, snázeji než chybný a nedostatečný.« (List k Jungm. z 10. dub. 1846).

Jinak Marek zanechal nám stopy svého studia jazykového v některých drobnějších článcích. Tak Prvo-

*) O tom svědčí list Jungmannův z 13. dubna 1815: »Co tedy učiníte s Mluvníkem? Pište pro muže, kdy píší druzí pro děti. Spište nám národní mluvník ne zkrácený, ale rozšířený podle Dobrovského.«

tiny z roku 1814 (na str. 206) přinášejí článeček od M . . ka (že je to Marek, o tom svědčí nejen sloh Markův, nýbrž i příklady volené z jeho okolí, v němž působil), »Něco o jmeních vlastních«. Ukazuje tu, jak veliký význam mají vlastní jména nejen pro historika, než i pro etymologa. Některá jména vlastní odvozená od obecných prý „na první sluch jeden každý uhodne.« Činí pak pokusy vyložiti některá méně zjevná jména vlastní, jež byla od starých zcela nevědecky často vykládána: »Staří, kteří by nám v té věci mohli vlastně učiteli býti, matných výkladů sobě dovolovali, k. p. Litoměřice povozovali od »líto jest mi měřice«; Mělník od mnohých mlejnů, Kutná hora od mnišského oděvu, proč ne raději od hlaholu »kutiti« t. j. dobývati kovy; tudy Kutná hora tolik co Bergwerk. Teyniti se jmenuje tolik co plotiti, hraditi, odtud světla nabudou jména Teyn, Teynice atd. Újezd v ruštině znamená kraj, cos podobného i u nás Čechů snad znamenalo. Kterakou změnu v ústech německých česká jména brávají, toho klíčem nám toto býti může. Němec slyše jméno s předlohem (praepositio) pronesené, mní, že jsou to částky nerozlučitelné jednoho slova, tudy nazve Ktovu, ves na hruboskalském panství, Wektowel, to jest ve Ktově. Všeň jmenuje Nabschen t. j. na Všeň. Město Paku, Neupakou t. j. na Paku, snad Wegstadl nic jiného není nežli ve Stětí. Žádaná věc by byla domakati se prvních pramenů našich českých jmen.«

Marek ve svých studiích jazykových všímal si též zanedbávané často stránky syntaktické, jak toho dokladem jeho článek »Lovec anebo oprava pohřešků

proti duchu mluvy československé« (Krok I. d., str. 141; nedokončené pokračování v II. d., č. 2.) Jest to jakýsi brus českého jazyka. Při tomto pokuse Marek volil určité případy, na nichž vytýká chyby proti českému jazyku. Ač tu i tam i v jeho opravě nyní mohli bychom také viděti »pohřešek«, přece celkem poznáváme povolaného znalce českého jazyka. Satirický způsob, kterým své výtky pronášel, zdál se mírnému Jungmannovi trochu ostrý, tak že radil k jiné formě: »Způsoba Vámi užitá v napravování pokleskû spisovatelských jest utěšená, ale bojím se, že některým příliš slaná, a snad by pouhý pořádek neb rejstřík na způsob tiskařských omylů více nalezl přízně.«

Jakým duchem opravy tyto se nesly, vidno bude z ukázky, jak Marek káral zlozvyk »onikání« místo »vykání«: »Čert přichází v pěkných šatech hlavní branou, ale když odchází, vyletí komínem: tak také moda. Z paláců putuje do nízkých chatrčí. U nás v Čechách kultura německá si počínala říkati »slyšej«. Nyní už se tak hokyně ctí a bohdá toto onikání v krátce i pastuchy v Holešovicích dojde. Strach ale jest, že jako po onom čertu, tak i po této hnusné modě mnoho puchu v zemi zůstane.«

O účinku tohoto dosti krátkého článku poučuje nás i ta okolnost, že neznámý původce věnoval mu epigram (Čechoslav r. 1824, str. 56), jenž zároveň ukazuje, že původce onoho článku přes svou anonymitu byl tehdejším spisovatelům dobře znám.

»Na lovce«.

Hleďte! Lovec u jiného všady
hledal, sbíral haněl, tupil vady:

Pročež bedlivěji šetřil kroku
a — by jinde víc snad nebyly? —
v pravém smyslu vydal »Omyly«! *)

Článek tento zavdal později i jiným podnět k podobným pokusům. Zřejmě dovolává se ho zejména Palacký ve svém článku »Český Kazimluv« (ČČM r. 1837; přejal jej mezi své drobné spisy, Radhost I., str. 188—192), vykládaje zároveň, proč Markův »Lovec« nebyl dokončen: »Ve všenaučném Kroku počal byl r. 1823 a 1827 nejmenovaný vlastenecký »Lovec« stíhati pohřešky, kterýchž nejmenovaní přátelé jeho, píšíce po česku, nepřestávali dopouštěti se proti duchu mluvy své. Oumysl jeho byl právě vlastenecký, duch dobromyslný, slova tytýž velice důrazná, však nikdež urážlivá, nikde ovšem osob se nedotýkající« a přece prý počínání jeho minulo se s výsledkem, spisovatelé chybovali prý nadále. »Takž milý Lovec nemaje prospěchu, anobrž i sám se mnohých stran stíhán jsa, odložil zbraň a odebral se na odpočinutí. Od té doby slyšeli jsme sice, že se vlastenci našli, jenž umlknutí jeho i litovali, ba že jej i často nabízeli, aby povstana opět, nový boj začal s cizotou, která neduhy a vředy svými přirozenou krásnou postavu mateřčiny naší hyzditi nepřestává, nedbajíce prý, třebas by šípové jeho někdy i jich samých se dotýkali . . .«

Na Lovce a Kazimluv odvolává se jako na své předchůdce též Jos. Jungmann ve svém článku »Napomínatel omylů v písemný jazyk československý se

*) Míní se Markův překlad Shakespearovy komedie, výše uvedený.

vluzujících.« (Sebrané spisy II., 224). Chce prý v jejich šlepějích pokračovati, ač volil formu co nejkrotší.

I v těchto snahách svých Marek vycházel ze širšího hlediska slovanského. Při svých gramatických pokusích hledal zejména oporu v mluvnicích a slovnících jiných národů slovanských.

III.

Markovy spisy filosofické: Logika nebo Umnice a Základní filosofie; jejich význam pro rozvoj české literatury vědecké, zejména pro ustálení vědeckého názvosloví.

Otázky filosofické Marka zajímaly nad jiné. Rád uvažoval a rozmlouval o předmětech podobných.

O otázkách těchto pojednával též v kratších článcích. Tak objevuje se od něho v Hromádkových Prvotinách na r. 1813 rozprava »O smrti« (Dvojí rozmlouvání dle Engla). Povídkovou formou provádí se tu myšlenka, že smrt je v přírodě nutna a pro nás štěstím; kterak boly a strasti života lze umlčeti dobrými skutky. V témž časopise od Marka napsána jest satira »Rozmlouvání mezi pravdou a lží«, oblíbená to látka středověká. Marek tu obratným dialogem, ostrou charakteristikou ukazuje na různé poměry a přetvářené jednání, při kterém pod jménem pravdy všude umí se lež vedrat a udržet. Týmž duchem psáno kratší pojednání »O řemeslnictví« (z Wencla; v Prvotinách na r. 1816). Ve vzdělávání filosofie Marek brzy pokročil dále.

Zásluhou Jungmannovou Marek prvně mezi všemi

českými buditeli jal se vzdělávati v českém jazyku theoretické nauky filosofické.

Jungmann ještě za svého pobytu v Litoměřicích měl v úmyslu založiti malou českou encyklopedii podle německého vzoru Funkeova. (Jeho »Neues Realschullexikon« vyšel v pěti dílech od r. 1800—1805.) Při něm chtěl rozděliti jednotlivá odvětví mezi své odchovance a přátele (profesor litoměřický Jos. Kouble měl vypracovati přírodopis; farář Jos. Kramář, žák Jungmannův ze semináře, zeměpis; litoměřický profesor Jan Jodl, druh Hankův z let studentských, dějepis). Pro Marka určil obor filosofie (logiku a psychologii; list ze dne 30. srp. 1815). Ačkoli pak Jungmann pro nahodilé překážky vzdal se svého úmyslu vydávati encyklopedii, přece nepřestával Marka ku zmíněnému dílu vybízeti, dávaje mu různé návody. Tak píše 11. ledna r. 1815 Markovi: »Máte-li nějaké pomůcky, pusťte se svobodněji (Kiessewetters Logik, neb Kants etc.), aby také na místě 12 archů 20 vyšlo, nebude příliš.« Marek byl na vahách, má-li následovati autora temnoslovečných (míněn asi Kant) čili básnivomluvných (patrně Hegel)«. (List Markův ze 7. ún. 1816.)

Že se Marek ujal právě logiky Kiessewetterovy, která vyšla ze školy Kantovy, mělo snad příčinu v tom, že v ní na místě Kantových hlubokých problemů hleděno více k zevrubnosti, jasnosti a podrobnějšímu třídění, a snad i z té příčiny, že touž dobou v polštině filosofové (Sniadecki, Jarinski) tíhli za týmž vzorem.*)

*) »Máme tu nyní polskou zoologii, chemii, physiologii, a Nejedlý dostane též logiku etc., potom srovnáme Vaši s ní«, píše Markovi Jungmann (10. října 1816).

Kromě toho již samou volbou vzoru měl se vytknouti jaksi ráz a snaha při vzdělání této vědy, totiž utvoření mluvy filosofické.

Opravdu žádný obor vědecký nepotkal se u nás s většími obtížemi nežli česká filosofie. Bylať theoretická filosofie od XVII. století pěstována s největší zálibou a nejúsilovněji. Názvosloví a vůbec vzdělávání jazyka po stránce filosofické v jednotlivých jazycích vyvinulo se stejnoměrně se zenáhlým pokrokem vědy samotné. Srovnáváme-li filosofickou mluvu na př. německého filosofa Wolfa třeba jen s mluvou Herbartovou, jaká tu nevyspělost oné proti této!

Ale jinak bylo s českou literaturou jakožto ožilou. Naši buditelé začali svou práci obrodní nejenom pod vlivem současných idejí světových, nýbrž i stojíce na základě tehdejšího rozvoje osvětového v každém oboru. S tímto rozvojem vzdělanosti u jiných národů, kterým bylo popřáno žíti a rozvíjeti se v přirozených poměrech, stejným krokem vyvíjela se též jejich řeč národní. Pro nové pomysly a představy zároveň utvářela se též přiměřená slova. Takového přirozeného rozvoje však v naší řeči české nebylo. Česká řeč pěstovala se sice i literárně bez přetržení, ale bylo to způsobem příliš jednostranným. Pěstování to muselo býti jednostranné již proto, že mělo se vyhovovati duševním potřebám jen určitých vrstev. Zanedbávala se právě ta stránka, která měla sloužit vrchnímu vedoucímu proudu vzdělanostnímu, tedy hlavně vystižení nových poznatků, nových představ. Konečně i pro ustálené věci starý fond jazykový víc a více klesal v povědomí, protože se málo jen

udržovalo spojení se starou vzdělaností českou pomocí knih.

Nejhůře muselo se dařiti české filosofii. Tu věda stála již na nepoměrné výši, utřídnění různých filosofických pojmů v jiných jazycích provedeno bylo již do nejjemnějších odstínů. Měla-li česká řeč, v oboru tomto zanedbaná, vedle jiných jazykův obstáti, musela se s pokrokem vědy a vzdělanosti vyrovnati rázem. V tom byly ovšem nesmírné obtíže, tak že se ozývali i velmi rozvážní a soudní hlasové, kteří podobné pokusy v jazyku českém úplně odsuzovali. Viděliť, že pro dané výrazy cizí musí se v českém jazyku tvořiti nová slova, slova to, která pro svou abstraktnost nikterak neodpovídala povaze českého jazyka. Zdar pokusů podobných záležel ovšem na původci; čím více cítil a chápal povahu jazyka českého, čím více se seznámil se základy jazyka českého, tím šťastněji tvořil.

Bylo docela přirozeno, že se na stránku jazykovou kladla při spisech filosofických hlavní váha. Ještě r. 1846 charakterisuje Jungmann, vlastní duch všech těchto snah, tuto činnost těmito slovy: »Posavadní snažení Čechů na poli vědeckém bylo podáním některých potřebných slov připravovati cestu jakékoli povstati mohoucí české filosofii, nebo alespoň českému vzdělání věd a umění, kteréž vzdělání, jakož nyní věci stojí, bez nějakého vědeckého slohu a bez jistých názorů zdá se býti nemožné. Až potud to, co posud z logiky, metafysiky a psychologie vyšlo, jako počátek a proprava k dalšímu vzdělání věd doufáme, že není bez platnosti. A protož ten, kdož cestu našincům ukáže, kterou jíti bylo by nejlépe, více nám prospěje, než kdo sebe

ostřejší kritiku na díla posavadní hotoví a sám ničeho lepšího nedovede nebo dokonce všecko na brdo svého Herbarta nebo Hegla tkáti káže.« Jazyková stránka byla také pro Marka jako pro většinu jeho vrstevníků hlavní — ba skoro výhradní věcí, když se odhodlal po česku napsati svou Logiku.

Obtížnou práci Marek znesnadňoval si tím, že utkvěl v nejpřísnějším purismu, nechtěje ani slova cizího připustiti ve svém spise. Pronesl se o této snaze svému příteli tímto způsobem: »Rád bych české ovšem dílo dovedl, a cizích názvů se naprosto se vyhnul, nebo s cizími názvy českou psáti slovici (t. j. logiku), bylo by snad tolik, jako z Francouz nakoupiti koleček a v Čechách hodinky z nich složiti, projdu tak, jakž jsem již začal, Slovař, abych hotové zásoby neminul, na nové se trmáceje. Že v mnohém se pošetím, nebude vyhnutí. Od Vás budu očekávati nápravu a opravu« — a radí se o některá slovce, v nichž cítí jemné nuance. Jindy zase přiznává se, že je »náramně neustavičný v obírání názvů«; hned však k tomu připojuje: »Těším se ale tím, že byť mé dílo jakkoli nedokonalé bylo, potomkům přece o něco cestu prorazím.« (List Jungmannovi z 19. list. 1816) Názvosloví logické byla také první práce Markova.

Se všemi pokusy v ohledu tomto utíkal se o radu k Jungmannovi, cítě velikou nesnáz jejich; a Jungmann vedl o ně nevšední starostlivost, jak viděti vedle jiných projevů i z listu ze dne 10. října 1816: »Vaše slovce pilně a všemožně projdu a znatelům ukáži, maje v úmyslu okolo 17. t. m. k Puchmajerovi a Nejedlému Vojt. s jeho bratrem Janem se bráti.« V listě z 21. ún 1817

vykládá již o výsledcích těchto porad: »Tu přikládám Vaše slova. Nikdo lepších neví, nikdo lepších neukuje než Vy.«

Avšak ani po tomto schválení Marek o názvosloví své logiky neustal pečovati. Svou starostlivost projevuje na př. v listě J. L. Zieglerovi: »Co ráčíte o mém předsevzetí souditi, že jsem se do české logiky (umnice) pustil? Také-li v čas čili nevčas té věci se ujímám a jaké by zvláště namíření slušelo míti, aby se cos chvalitebného vyvedlo? Z ohledu nových názvů jest ta věc nesnadná, ale i ta se musí jednou ochoditi, má-li se jaké trvanlivější stavení na nich vystavěti...« (Rybička, c. d., str. 194).

Stran české terminologie filosofické uchyloval se o radu i k jiným literátům. Tak zachoval nám o tom zprávu na př. prof. Kouble v listě k Zieglerovi (z 1. ledna r. 1818): »Právě nyní mně Marek názvy své Logiky, kterouž v češtině vyhotovil, zaslal, abych mu své zdání o nich dal. Ecce quanta augmenta nostra literarum incrementa capiunt!« (Citováno u Rybičky, c. d, str. 195). Od Zahradníka Jungmann dovídá se, že Marek s Umnicí je již hotov. (L. z 31. července 1817.)

Po tolikerých přípravách a starostech o stránku jazykovou Marek konečně mohl r. 1819 svou Logiku odevzdati do rukou Jungmannových. Z péče Jungmannovy o Markovu Logiku od jejího vzniku až do samého vyjití jejího vidíme, jaký význam jí přičítal. Z censury vyšla v březnu r. 1820 a téhož roku byla ještě vytištěna. Věnována jest hraběti Adamu z Valdštejna veršovaným věnováním, o němž bylo již na svém místě promluveno.

Objevení se Markovy Logiky čili Umnice vzbudilo různý dojem, ale jeden byl na straně novotám příznivé i protivné stejný, totiž podivení. Tak daleko v novotění před Markem nesáhl ještě nikdo. Sám Dobrovský dostav do ruky Markovu Umnici, vynesl o ní úsudek, »že by se o věcech podobných česky nemělo psáti«. (List Jungmannův Markovi z 11. února 1823.)

Hlavní zásluha Markovy Logiky spočívá hlavně v tom, že spisem svým dal pevný a jistý základ názvosloví filosofickému a vědeckému vůbec. A to bylo jeho hlavním a vlastně skoro jediným účelem, jak vysvítá z uvedených výroků jeho i jeho přátel. Spisovateli bylo nejen nové výrazy utvářeti, nýbrž on velmi hojně užíval daných slov pro nové pojmy v jiném významu, než jak se jich posud užívalo. A to překvapovalo novostí právě tak jako tvoření nových slov samo. Na konec svého spisu musel přidati na šesti hustých stranách »Výtah užitých v této logice slov«. Náš nynější usus, který tolik od Marka přejal, dokázal i správnost jeho stanoviska i to, jak jemný měl cit jazykový. Většina slov Markem zavedených v našem jazyce spisovném udržela se posud. Chci to ukázati blíže. —

Tak Markem utvořeny a jeho knihou ustáleny byly v našem názvosloví filosofickém na př. tyto významy: *pojem* (dříve bylo běžnější: ponětí *), *pomysl* (za pomyšlení), *poznatek*, *představa* (toto snad přejal

*) I při určování těchto výrazů řídil jsem se Jungmannovým Slovníkem.

od Jungmanna: píšeť tomuto (28. srpna 1816), že neví, má-li Dobrovským nahozené slovce *tvar* (Vorstellung) sobě osobiti neboli s *představem* se oháněti); *jsoucnost* (měl je též Rosa, Markovi asi neznámý), *jestota* (=Wesen; toto slovo dlouho drželo se po Markovi v české filosofii, Marek vedle něho navrhl též: něcota); *obsah* (odtud i *obsažný* přešlo v užívání obecné), *roxsah; dělidlo* (dělivo = divisum), *podděleni* (subdivisio, *poddíl* u Marka značí = Untertheil). Od Marka pochází utřídění pojmů *um* a *rozum* podle německé filosofie (první pro něm. Verstand, druhé pro Vernunft; tak navrhl mu Jungmann).

Z adjektiv v názvosloví filosofickém uvádím některá Markem zavedená; na př.: *srostitě* (= in conreto), *podřadný* a *poddružný* (= subaltern; *podřaděný* = subordinatus), *souřadný* (vedle tohoto utvořil na vybranou: souřaděný, téřadný), *sestupný* (= regressivus; za progressivus má *v*stupný, nyní je *vze*-), *zvláštní* (= particularis), *jednorodý* (= homo-), *jinorodý* (= heterogeneus), u Jg v Raji jinorodný), *dvojčlený* a j.

Z významů podrobněji odborných: *návěst* (praemissa), *z přezvědu* (= a posteriori, jindy má adj. zkusitelný), *z domyslu* (= a priori; též z důmyslu; též adj. domysltedlný).

Povaha tehdejších snah o čistý jazyk český, který by byl co možná prost všech živlů cizích, přirozeně žádala na tehdejších spisovatelích co možná největšího purismu v jazyce českém. V této snaze Marek patřil k nejhorlivějším. Jeho spis filosofický neobsahuje skoro jediného slova cizího. Proto pokouší se vyjá-

dřiti po česku také mnohá slova s nezdarem; na př.: podpověd za hypothesis (též domněnka), nerozsudek za paralogismus, hromadník za sorites, potaha za relatio, přídoba za parallelismus, záluda za sophisma, zámlka za enthymema, závlada za spontaneitas (též dovolnost), záběha za metabasis. Tak i: násudek (=Vordersatz), zásudek (= Nachsatz), náznatek (= Vorkenntnis), přípojek (= corollarium), souděl (= condivisio), podbor (=subsumptio), slovopor (=logomachia) a j. Z adjektiv na př.: přesadný (=hybridus), poslyšný (=akromaticus), namyslný (=discursivus), umový, umný (=rationalis), novořeký (= paradox) a j. Neujala se ani ta, která jsou dobře srozumitelná; jako: rozmluvný = sokratický; výptavný = katechetický, stanovný = apodiktický a j.

Slova tato tvořena jsou týmž duchem, jako mnohá z výrazů, jež jsem rozebíral při jeho řeči básnické. Nejsou o nic hůře tvořena nežli mnohá, která se ujala. Ale byla příliš odborná a málo v oboru všeobecného vzdělání užívaná. To byla hlavní příčina, proč nevešla v živý oběh řeči.

Jindy byla to zase přílišná abstraktnost daných pojmů filosofických, pro kterou jazyk český již svou povahou neměl dost výrazů a ze které plynuly spisovateli nesnáze a nezdary. Tak na př. tvoří: jedinost (= Einfachheit), pochopnost a poznávajícnost pro Erkenntnissvermögen, sjednotitelnost (=Vereinbarkeit), spůsobovost (= modalitas) a spůsobnost (= dexteritas), znamenanost (= signatum); žádajícnost (= Begehrungsvermögen); následovnost (= consequentia; za to utvořili jsme si: důslednost) a j. Naproti tomu ujaly se významy

i v obecné mluvě, jako: *netečnost* (u Marka = indifferentismus), *úsečnost, stručnost.*

Ve své Umnici Marek však podal i pro ostatní obory vědecké i pro vyšší duševní život vůbec mnoho významů, které byly všeobecně přijaty; na př.: *čidlo* (v listě Jungmannovi radí se: »Jaký pak asi rozdíl jest mezi *čuji* (čiji) a *cítím*, zdaliž by se od sebe rozdílné pojemy z obou daly povoditi a odtvorovati?«); *dojem* (sloveso dojímati u něho v terminologii logické znamená: afficere; abstr. dojemnost = možnost dojmutí), *horlitel* (= Enthusiat), *mam*, *námitka*, *názor*, *obdoba*, *podání* (ve smyslu = tradice), *poměr* (i poměra = Verhältnis; ustáleno v tomto smysle od Marka), *požadavek*, *proprava* (správnější naše: prů-; propravný = Hilfs-), *proslova* (nyní mask. = proslov; Marek užívá též proslovovati (Div. z och.) za deklamovati), *přímětek*, *příznak*, *samouk*, *úkon*, *většina* (proti menšina), *výčet* a j. (U některých snad spolupůsobil Presl; na př. *prvek*, *soustava*, *ústrojí* a j.) Z adjektiv můžeme původství přikládati Markovi asi při těchto: *bezprostřední*, *libovolný* (navrhuje též: přetvorný) *nadsmyslný*, *ojedinělý*, *podrobný* (Markem aspoň ustáleno), *přetržitý*, *prostonárodný* (u Marka znamená = popularis), *souvěký*, *totožný*, *výkonný* (Marek navrhuje za practicus; v témž významu má: konavý). Od Marka jsou snad i slovesa: *uskutečniti* (jinde v témž významu má: zvěcněti), *objeviti*, *sestrojiti.*

Šťasten byl Marek v pojmenování některých nauk; na př.: *krasověda* (= aesthetica; odtud krasovědný), *přírodozpyt* (slovozpyt = etymologia přejal z Dobrov-

ského), *dušesloví* (psychologie); za filosofie navrhuje *mudrctví* (dlouho užívalo se libomudrctví*).

Jinde dařilo se mu v jeho purismu hůře. Sám název jeho knihy *Umnice* (= logika) neujal se. Slovo to pochází od Jungmanna (utvořil je analogicky podle řečnice, mluvnice); Marek navrhoval umice od umu nebo myslitelstvo (podle ruštiny), též pravomysl. Později Šír: pravomyslnost; Matouš Benešovský slovice (podle řeckého výrazu). Na příkladě tomto viděti nejlépe, s jakými obtížemi museli naši buditelé zápasiti při tvoření významů vědeckých. Takového rázu jsou i jiná slova Markem navrhovaná, jako: mravnictvo (= Sittenlehre), rozumovstvo (= dialektica), výkladnice (= hermeneutica), hlediskosloví (= topica).

U některých z těchto významů obecnějších Marek zase přílišně hověl své snaze po purismu; proto mnohá v živém jazyce se neujala; na př. doba za forma (dobný nebo pouhodobný = formalis; dobnost = formalitas; význam tento neujal se proto hlavně, že by pak pro týž význam byly dva pojmy = čas a forma); dalekopis = telegraf; odstava = paragraf; výměšek = aforism; ředidlo = canon; názovný = nominalis; původčitý = authentický; plodnický = genetický; přemyslný t. j. spekulativní; rozpačitý = skeptický; učenecký = scholastický; výrokový = dogmatický; umělecký (adjekt novější) název = terminus technicus; zjednočiti (= individualisovat; za individuum užívá = jednotník), znepravditi nebo pojinačiti = zfalšovati atd.

Některé výrazy Marek našel již v dosavadní zá-

---

*) Takto utvořeno od Šafaříka slovo **životopis**. (L. Jungmannův Markovi bez data, z r. 1823.)

sobě jazykové (nejvíce od svých předchůdcův utvořené). Ale Markovou Logikou nabyly teprve pregnantního utřídění a ustálení v nynějším svém významu; na př.: *bod* (v lidu žije posud »puntík«); *mohutnost* (facultas, das Vermögen), *obrazec* (u Dobr. = vzorec, Muster; od Marka = figura, zejména v geometrii); *přísudek* (ve významu filosofickém a gramatickém), *ráz* (ve smyslu charakter; Marek jinde navrhuje: čtena, což u Dobr. znamená písmě, litera), *shoda*, *neshoda;* tak i *spona* (ve smyslu copula v logice i mluvnici), *výměr* (od Jungmanna = vyměření; u Marka = definice); *zápor* (ve smyslu = negace); z toho utvořil i adj. *záporný;* z jiných adjektiv: *slovný* (ve smyslu = verbalis; navrhuje též *po*slovný; u Dobr. *slovný* značí = písemný); *trpný* (v našem smyslu = passivus); *výhradný* (= restrinctivus) a j.

U jiných bylo tomu naopak: Marek slovo utvořil, ale od pozdějších dostalo se mu nynějšího utřídění; na př.: *odbor* (u Marka = lemma); *úloha* (= theorema u Marka; později Sedláček a jiní = úkol).

Zápas o slova, jež Markovi působil jeho jazykotvorný cit, objevuje se na mnohých místech. Spisovatel chce na př. puristicky po česku vyjádřiti adjekt. *historicus* a v mysli jeho vznikají hned slova dějinový, dějový, dějopisný a vedle toho připadá mu další význam pověstnický; živou mluvou přijat byl opravený jeho návrh *dějepisný*. Podobně za fragmentarisch nemůže se ustáliti, má-li říci zlomkový nebo odlomný; živá mluva přijala první jen s jinou příponou. Tak i jinde nemůže se určitě rozhodnouti; před ním na př. za naše slovo *věta* užíváno *sada*, Marek vedle něho

navrhuje *nález;* ale neujalo se jedno ani druhé. Jindy při utvořeném slově má buď jinou předponu nebo příponu kmenotvornou, nežli jaká se později ustálila; na př. svědomost (= Bewusstsein), osvědomiti, skladna (-ba; = syntaxis), hlediště (-sko) a j.

Při stanovení názvosloví Marek pokračoval týmž způsobem jako při rozhojňování fondu řeči básnické. Uchýlil se především k příbuzným jazykům slovanským, prošel k vůli odbornému názvosloví slovanské slovníky, aby »hotové zásoby neminul na nové se trmáceje«, jak se o tom sám vyjadřuje k svému příteli. A opravdu nebyla práce jeho bez výsledku. Vedle některých neúrodných vypůjček učinil mnoho platných, jak dokazují na př. tato slova: *věda* (asi z pol., kde znamená = vědění; Marek utříďuje je v našem smyslu); *záměr* (znamenalo dříve = míření; Marek podle polštiny dal tomuto slovu význam nynější = úmysl); *záhada* (z polšt. = poblém); *záměna* (z polšt.), *zásada* (v ruš. i pol.; bylo již ve starší češtině; ale Marek utřídil je v nynějším smyslu = principium); *zádumčivost* (z rus.); *vzorek* (= formula) utvořil Marek podle *vzor*, jež zavedl Puchmajer a Jungmann z ruštiny; *vývěva* (z polšt., asi přejato již Dobr.); od téhož přejal asi též slovo *předmět* (z rušt. a polšt.); *rozklad* (z Linde); podle ruštiny zavádí slovo *člověkosloví* za anthropologie. Z ruštiny vzala původ svůj též adjektiva, nyní všeobecně běžná: *nudný* a *nutný* (i subst. *nutnost*; v listě z 28. srp. 1816 Marek radí se s Jungmannem, »zdaž *nuzný* býti vzato může pro nothwendig . .«); *dlužno* utřídil ve smyslu = oportet; od rus. skum utvořil si adj. *skumný* (nyní více běžné u některých básníků

našich). Neujalo se adj. údobný (z ruš. = způsobný, snadný). Z ruštiny přejímá sloveso *upotřebit* (upotřebený — adplicatus). Podle jiných jazyků slovanských chtěl zavésti též sloveso jískati = hledati; s nezdarem.

Markovým spisem dán byl podnět k ustálení českého názvosloví vědeckého nejsilnější. Všichni vědečtí spisovatelé pozdější brali si pro své knihy odborné Markovu Logiku za základ a z počátků, jím podaných, budovali dále. To slibovali si od ní nejpřednější pracovníci v oboru literatury české. Tak Jungmann ve svém listě (z 31. čce. 1817) dává Markovi zprávu, že »pracuje na theorii maličké k chrestomatii, vzav za základ Pölitzovu«. Tam podává některé návrhy pro českou terminologii. Dále praví: »Jest to ještě chaos. Až vyjde Vaše Logika, potom budeme podle Vás.« Pro svou Slovesnost Jungmann mohl si jen částečně vzíti za základ terminologii z Markovy Logiky. Když mu totiž Marek poslal konečné zpracování své Umnice, Jungmann měl již první arch Slovesnosti vytištěný. O tom poučuje nás list Jungmannův Markovi (z 18. srp. 1819): »Vaši trudnou práci, totiž Umnici jsem obdržel, a co povrchně vidím, jest všecko stopa pilnosti a důvtipnosti, bodejž prospěla Čechům, jak hodna prospěti. Líto mi, že mé škrábaniny první arch již vytištěn, a já tudy ne ve všech významích s Vámi se srovnávati se, ač bych chtěl, nemohu.« Markova Logika postupovala ve smělém utváření vědeckého jazyka českého svorně s Jungmannovou Slovesností. Oběma těmto spisům připadá v tom největší iniciativa.

Mnoho naskytuje se podobných významů již v Rostlináři Preslově, který vyšel téhož roku jako Markova Logika (1820). Máme písemné svědectví toho, že Markovy pokusy o českou terminologii vědeckou kolovaly mezi českými spisovateli; zejména prošly rukama Preslovýma. Ještě r. 1819 Jungmann radil se znovu o názvosloví Umnice, zvláště s Purkyní a Preslem, jak dosvědčuje jeho list ze 6. říj. 1819; praví pak o výsledku této porady: »Na největším díle Vaše slova lepší byla než od nás podstrkovaná. Až tedy vyjde z censury, navrátí se vše na své místo, vyjmouce několik slovíček, abychom my slepičky také darmo byly nehrabaly.« Zároveň se dovídáme, že při vydání první české odborné knihy vědecké někteří spisovatelé chtěli učiniti pokus o sjednocení v názvosloví, jak píše Jungmann Markovi 26. bř. 1820: »Někteří žádají, abychom se usnesli v terminech a ne jeden tak, druhý onak pokračovali, ale já nenávidím samovládu v literatuře, a rád vidím i slyším cizí mně i odporná mínění.« K těmto usilovatelům o jednotnou terminologii českou patrně patřil též Presl. Z toho máme si vykládati zejména shodu v názvosloví mezi jeho Rostlinářem a Chymií a Markovou Logikou.

Jiní při spisování svých knih měli již hotovou knihu Markovu před sebou. Tak mnozí vědečtí spisovatelé, kteří ukládali články své v »Kroku«, na př. Palacký ve svých článcích aesthetických, Presl přírodopisných. Zejména J. V. Sedláček opíral se vědomě a s úmyslem o názvosloví v Markově Logice, když psal svou Geometrii a Fysiku.*)

*) Názvosloví spisů Sedláčkových posláno Markovi k po-

Mladším spisovatelům Markova Umnice stala se přímo zákonníkem po této stránce. Z ní učili se významům českým.*) Takto Logika Markova postavila skutečně základní kámen českému názvosloví vědeckému.

Co se namítalo a namítá proti Logice o nesamostatném zpracování cizích vzorů, k tomu nutno podotknouti, že v dobách oněch nebyla u nás tak vyvinuta snaha po originálnosti jako dnes, tak že Markovi ani Jungmannovi při prvním vydání Umnice nevidělo se udati prameny, dle nichž byla věrně zpracována. Marek řídil se tu týmž pravidlem, které vyslovil Jungmann ve své Slovesnosti: »Domnívát se on, že, jakož umy a vědy stojí, lépe jest výbornějších spisů užiti, než něco méně dobrého, třeba originálního, vynésti.« Kromě toho vliv některých vynikajících filosofů německých byl u nás tehdy tak mocný, že pokládán za poslední

---

souzení, jak o tom svědčí jeho list Jungmannovi (z 27. říj. 1824): »Názvy navržené pro fysiku nemůžeme zavrhnouti, abychom cos lepšího a vhodnějšího podložili. Zkoumati by se ale skorem mohlo kořene »z o r«, zdali by nedal zásobu potřebných názvů už sám o sobě, jelikož v něm zář a zření leží; zdá se býti schopen toho: zorba — zorna — opt. Průzorba — průzornictví — diopt. atd., odzorna — katopt...« Příklad tento zároveň ukazuje, jakým způsobem si Marek při tvoření názvosloví vědeckého počínal.

*) V Museu království Českého je na př. dochován exemplář Markovy Umnice, který patřil Čelakovskému (67 F 24). K němu spisovatel na konci připojil si »Index verborum« v abecedním pořádku, tak že napřed si napsal slova cizí, která ze školského vzdělání byla mu běžnější, a k nim přidal si český význam, aby si je lépe osvojil.

výsledek bádání lidského v tomto směru; našim buditelům šlo o to, uvésti novou disciplinu vědeckou do české literatury; předmět sám, jak jsem ukázal výše, byl pro naše spisovatele věcí vedlejší, hlavně snažili se zdokonaliti jazyk.*) A v tom Markovi nelze upříti zásluh; provedlť bedlivé, podrobné utřídění výrazů podle příslušných pojmů. Byla tím skutečně, jak Marek zamýšlel, proklestěna cesta pro budoucí pracovníky.

* * *

Když Jungmann svůj Slovník dokončil (r. 1839), vrátil se zase k oblíbené své myšlence — k české encyklopedii, jíž počínaly se ujímati i širší spisovatelské kruhy; zejména v Palackém měla horlivého přívržence. Tato myšlenka sice nebyla provedena, ale jako z prvního plánu Jungmannovy encyklopaedie zrodila se Logika, tak i tentokráte Marek svůj přidělený úkol přece uskutečnil: z myšlenky této vznikla totiž Markova »Metafysika«. Zmohly to ovšem zase jenom horlivé pobídky Jungmannovy, že se Marek ke spisu tomu odhodlal a při něm také vytrval.

Jungmann nejednou pobízel svého přítele, o svou literární slávu příliš málo dbalého, aby vydal sebrané své spisy; v prvním díle měly být hlavně básně a drobné články. »Jakožto druhý díl Vašich výborných prací mohla by býti Vaše logika a — metafysika, buď jen nástin její, od něhož nechť Vašnost nikdo a nic

*) V podobném smyslu pronáší se i Marek později v listě ze dne 6. pros. 1833: »Mám o ní (metafysice) před sebou tři pány, an každý z nich jinou cestou běží. — Čechům snad jest jedno, kteroukoli bych se pustil, jenom kdybych se pustil.«

neodstraší a neodvede. Nikdo kromě Vás není mocen něco takového vyvésti. Běda tomu, kdo Vás od toho svádí a vlasti tak potřebného spisu nepřeje.« (List ze 6. září 1841). Jako poprvé, tak i nyní Jungmann usiluje o český spis v oboru filosofie, poněvadž v něm chce míti základ pro vzdělání filosofické v českém jazyce.*)

V podobném smyslu naléhali již několik let před tím na Marka někteří vlastenci spisovatelé, kteří mu na podnět kněze Jos. Černého (a ne kanovníka Pešiny, jak o tom píše Jungmann Markovi z 27. říj. 1833), zaslali v této věci velmi vroucí a doléhavý list (nedatovaný, ČČM 1887, str. 65): ».... Nyní svrchovaný čas doutnající v srdcích jinochů jiskřičku lásky k vlasti rozžehnouti. Vy jste, drahý bratře, potřebu toho cítil, a protož slavně jste počal nedostupné posud vážeti cesty. S potěšením vídáte, že již mnozí za Vámi se pouští (!). Neumdlévejtež, prosím, v tom krásném konání. Neporušen cizotou, jste mezi tisíci k tomu povolán, nás hlouběji v svatyni uvésti, jejíž bránu jste nám otevřel. Že se Vám vůle k tomu nenedostává, za to mi ručí vlastní slovo Vaše. Přisvědčil jste mi již před sedmi lety, když jsem Vašnost k sepsání Metafysiky povzbuzoval. Nyní snadnější jest tato práce, nežli by tehdáž byla bývala. Němci mají Kruga, Hegla a jiné, které by Vám za pomůcku sloužiti mohly. J e d n á s e

*) Jungmann přistupoval k dílu s určitým přesvědčením filosofickým. Viděti to zvláště z místa v jeho dopise Markovi (z 21. led. 1843), kde vzpírá se proti hegelianismu, tehdy tak rozšířenému: »Na metafysiku den ode dne toužebněji čekám vida, že p. Klácel hegelianismem vše zaplaviti hrozí.«

nejvíce o terminologii; nebo věc sama není příliš těžká. Splňte tuto žádost. Než ani v tomto úkolu nesmím Vám násilí činiti. Oberte, co Vám k chuti, jenom něco vědeckého, seč jeden každý jiný není. Blíží se nám čas„ kde každému v teplé sedničce meškati milo. Oddejte několik hodinek denně opuštěné matičce vlasti. By moje prosba hlouběji Vaše srdce dojala, sjednotilo se se mnou několik Vám jistě milých a vzácných krajanů. Naději se, že neoslyšíte Vás milujícího přítele a ctitele Josefa Černého. Žádá, touží, prosí Vaši důstojnost nejvroucnější ctitel J. Pešina. Připojuje prosbu svou upřímný ctitel a přítel Josef Jungmann. Horlivý ctitel a přítel Vác. Hanka. Vroucí ctitel Karel Vinařický, Jovan. Krbec, Vaněk Norbert.«

Toto hromadné přátelské doléhání neminulo se cíle. Liknavý spisovatel aspoň občas přisedal k dílu. Že se prací touto obíral, o tom svědčí list Jungmannův ze 14. ledna 1836: »Co Vy, zlatinký, děláte? Vzroste-li metafysika? či-li se něco jiného plodí?« Ale usilovněji pracoval o ní na počátku let čtyřicátých. Tehdy Marek ujal se opravdu Metafysiky velmi horlivě, tak že již 14. bř. 1842 mohl příteli svému oznámiti: »V metafysice pokračuji a hodlám co do hrubého útesu býti do svátků hotov, ale větší polovina práce teprv mi nastane uhlazováním kostrbatin, nerovnosti a nesouhlasu ve výrazích, které abych napřed napsav Vám ku posouzení předložil.« Jungmann také při schvalování filosofického názvosloví Markova měl dosti značné účastenství. Svědčí o tom na př. list Markův Jungmannovi (z 18. června 1842), v němž spisovatel předkládá svému mistru několik (asi 15) názvů, které

tento buď schvaluje buď škrtá nebo navrhuje místo nich jiné. V celku vede si tu šťastněji nežli příliš novotící Marek. Avšak tato pomoc Jungmannova nedosáhla takové míry, abychom mohli doslovně bráti přátelskou zdvořilost Markovu, když píše svému učiteli (l. z 8. dub. 1844): »Moje škrábaniny Vašnosti více práce působí, nežli zasluhují, a jestli pak přece na nich co bude, přijde z Vašich mozolův a svět bude v klamu, mysle, že to já všecko! Tak se děje v naší historii.«

Při práci své počínal si spisovatel jako při Logice, sdíleje nová slovce s Jungmannem. Avšak tento zatím upustil od dřívějšího přílišného purismu a radil Markovi, aby užíval cizích slov, zvláště tam, kde všichni evropští jazykové mají týž význam.*) (List z 3. čce. 1842.) Asi koncem r. 1842 Marek zaslal Jungmannovi spis již dohotovený. Prodlení jeho u censury a pak zase u direktorátu filosofického, od něhož musilo se mu dostati dříve schválení, zavdalo Jungmannovi podnět, že pohnul Marka, aby prohlédl Logiku a vydal ji spolu s Metafysikou podruhé. K vydání druhému Jungmann vybízel svého přítele již dříve (v listě ze 4. led. a 16. ún. 1838).

*) Tohoto přesvědčení Jungmann nejspíše nabyl vlivem Palackého a Šafaříka. Palacký již r. 1829 při zakládání české encyklopaedie (později z této myšlenky vznikla »Česká matice«), na poradě, která se konala v bytě Jungmannově, ukazoval mezi jiným k veliké škodě, jaká hrozí české lituratuře z toho, že od několika let v nepřirozené hojnosti tvoří se nová slova. Čas prý již, aby se těmto zmatkům učinil konec. Přimlouvá se zejména za to, aby vědecká terminologie dohodnutím českých spisovatelů se konečně ustálila. (Zelený, c. d., 273.). Že při tom má na mysli přede všemi novotáři Ant. Marka, o tom slova jeho nenechávají žádné pochybnosti.

Oba díly vyšly pak pod názvem »Základní filosofie. Logika. Metafysika« v Novočeské bibliothece, vydávané nákladem Českého museum, r. 1844. Věnována jest patronu Markovu, baronu Aehrenthalovi.

Jungmann přidal k ní předmluvu, v níž doznává, že vzdělána jest na základě spisu Vil. Fr. Kruga, »System der theoretischen Philosophie«; částečně pak podle Jaegrovy »Metafysiky«.

O její ceně pro českou literaturu platí totéž, co o Logice. Chtěla prospěti zejména českou terminologií filosofickou. To vložil v ni její původce, to hledala při ní též současná kritika Kl (ácelova) v ČČM 1845, str. 135. Ta obírá se skoro výhradně stránkou jazykovou; má mnohé výtky důvodné, ale přes to usus udržel v názvosloví filosofickém mnohé, co tam vytknuto jako nesprávné a zač navrhuje kritik něco jiného. Celkem však Marek objevil jemnější smysl pro český jazyk nežli jeho posuzovatel. Ovšem přiznává mu i Klácel veliké zásluhy o rozvoj a ustálení mluvy filosofické v jazyce českém.

Ve vědecké terminologii Marek mezi vrstevníky i pozdějšími mladšími spisovateli dobyl si nejlepšího jména. Tak obrací se k němu na př. ještě 10. čce 1851 P. J. Šafařík, jakožto předseda ministeriální komise k ustavení terminologie české pro gymnasia a reálky se žádostí, aby přispěl k revisi a doplnění vědecké terminologie v odborech literatury od něho pěstovaných.

V celku možná říci o filosofické činnosti Markově, že v ní Marek objevil se daleko nesamostatnějším nežli v poesii. Nezaložil nového systému filosofického, nepřinesl nové pojímání v záhady metafysické, nýbrž ve

spisech svých filosofických jeví se hloubavým filosofem, který ukazuje své přednosti v jednotlivé drobné myšlence, v přesnějším utřídění. Stanoví úsečně, skoro aforisticky pojem za pojmem, tak že celá kniha jest řetězem definicí, jež vyplývají jedna z druhé.

Ukázal jsem však výše, kterak snaha Markova a všech jeho vrstevníků spisovatelů nesla se zcela jinam při zpracování vědeckých děl: šlo jim o zdokonalení jazyka českého, chtěli, aby mohli ukázat, že jazyk český schopen jest v kterémkoli oboru lidského vědění vědeckého zpracování. Proto stránka obsahová byla jim vedlejší, byla tou měrou vedlejší, že spokojovali se pouhým zpracováním děl cizích. V názorech doby bylo, že pramene ani neudávali. Z Markovy doby máme si též vysvětliti onen přílišný purismus v jazyce, který nechtěl připustit jediného výrazu cizího. To pozdější doby částečně opravily, volíce raději všeobecně ustálená slova cizí, nežli méně běžné české překlady jejich.

IV.

Markovo smýšlení náboženské. Činnost v literatuře duchovní.

Ve smýšlení náboženském Ant. Marek byl konsekventním josefinistou: jakkoli plnil věrně povinnosti svého stavu, nepřál náboženskému zelotismu; byl shovívavý k ostatním vyznáním náboženským. Práva člověka a povinnosti k národu předcházely u něho před povinnostmi k církvi; svůj život mravní řídil spíše podle základu vzdělanostního, nežli aby jej byl prohluboval

na základě idejí náboženských. *) Radoval se — jako později Kollár — z toho, že utichly bratrovražedné boje, kterými naši vlast fanatism náboženský uvaloval v záhubu; vyslovil otevřeně své potěšení nad tím, že pře-

*) Odpor mezi starým josefinským názorem a novým vroucím duchem křesťanským, jaký u nás prvně hlásal nadšený kněz, lidumil a vzorný člověk, B. Bolzano, vysvětloval by nám nepřátelské smýšlení Markovo k oběma předním zástupcům tohoto nového směru křesťanského, k B. Bolzanovi a Mich. J. Feslovi. Rys tento — nemohu ho zamlčeti — zatemňuje mi trochu povahu Markovu jinak ryzí. Bohužel nemám dost spolehlivých pramenů, které by mi mohly tento poměr blíže vysvětliti. Na Bolzana Marek hleděl nepříznivě pod vlivem skoro všeobecného veřejného mínění o něm. Vidí v něm docela nepřítele Čechů, jejž v něm viděl celý kruh Jungmannovský; na př. též Šír. O tom v. c. s. Ant. Truhláře, str. 9, pozn. 8. Charakteristické místo zachováno nám v listu Markově Jungmannovi ze 14. února 1820, když dostal od svého přítele zprávu o sesazení Bolzana s profesury universitní: »Jistě s užalením byl bych přijal zprávu o svévolném Vídeňského dvora s Pražskými professory smýkání, kdyby to právě bylo nepotkalo Čechů nepřítele a Vašeho protivníka. Na takových českého ducha záhubcích nechať se opětuje podobné rozhněvaného nebe kárání. Fessel nadšený Bolzana pravidly a drzejší všeho, co sám nezplodil, tupitel, snadno svého mistra osudem se podělí a láska, v které u biskupa nejen uvázati, ale ukovati se uměl, neochrání jej před střelou, kteráž z Říma naň hozena.« Příčina nechuti Markovy k Feslovi byla, jak se zdá, rázu též osobního. Alespoň smíme tak souditi z odpovědi Jungmannovy (ze 6. června 1819) na nedochovaný list Markův: »Tedy předse ta Bolzano-Feslovská sekta vítězí nad starými světy, an Vy toho zakoušíte vrchovatě. Dabit deus his quoque finem.«

Kromě těchto rozporů osobních jako hlavní příčina nepřátelství Markova k oběma vzorným mužům dá se vysvětliti z různého názoru náboženského a světového: Marek v obojím věrný odchovanec liberálního josefinismu přenášel zásady ty

stalo již zhoubné působení Jezuitů v Čechách, právě tak jako válečné řádění Husitů.*)

Tímto smýšlením Marek neobjevuje se nám v tehdejší době jako zjev zvláštní, nýbrž jako typ ostatních kněží buditelů. Na počátku našeho století byli to hlavně kněží katoličtí, kteří snažili se oživiti ideje nejmocnějšího a nejsamostatnějšího rozvoje českého — ideje církve bratrské, které právě katolická protireformace s takovým úsilím snažila se vyhladiti.**) Katolický kněz J. L. Ziegler přichystal na př. k tisku nevydané spisy Komenského; pro svůj časopis Dobroslav napsal obšírnou biografii a ocenění Komenského. A proti katolickému knězi musí

---

i do života, kdežto Fesl, nejvěrnější stoupenec Bolzanův, proniknut jsa hlubokým základem víry a vnitřním obsahem křesťanství, domáhal se přísnějšího mravného života u kněžstva — — pravý opak shovívavých zásad josefinských. Tento rozpor v základních názorech osvětluje list Markův ze dne 14. února 1820, v němž Jungmannovi sděluje o sesazení Feslovu: »Náš dobrý biskup jistě spokojenost svých sešlých dnů dobře nezaopatřil nakloňováním ucha radám takových třeštěnců̊v, kteří tak neostražitě na cestě svých reformací pokračují!«

*) Je to zejména místo ze známého »Psaní básnířského: Marek Jungmannovi«:

»Jest mnohá ztráta naše — po všem není veta!
Již bolné jízvy dra!ná zacelila léta.
Jak druhdy srdce naše — nejsou na rozporu,
neb konec, co nás různil, fanatiky moru.
Již uhašena hlaveň Lojolovy dumy,
co z vlasti které zbylé dožírala rumy.
Již ostal Žižka mužské troskotati sbory
a netřeba se krýti v lesích před Tábory.

**) Tuto stránku — ideje českobratrské v našem probuzení — prvně vystihl u nás prof. T. G. Masaryk ve svých směrodajných spisech, hlavně v »České otázce«.

převzíti censura domnělé zájmy katolické církve, že »prý není radno i nesluší se o sektářích mnoho veřejně promlouvati, tím méně pak je vychvalovati.« Přes toto mínění censury Ziegler utekl se s vydáním Komenského »Umění kazatelského« s připojenou biografií výše uvedenou k censuře vídeňské a vydal ji přece. A čin ten mu nijak neškodil, ač byl profesorem bohosloví v Hradci Králové. *) Dovedete si dnes představiti takového Zieglera na témž místě? Tímto faktem chtěl jsem jen charakterisovati smýšlení tehdejšího kněžstva, jež plynulo z ducha doby.

Našim kněžím buditelům předcházel Čech před duchovním. Plynulo to z tehdejšího osvíceného proudu, zejména z učení o přirozeném právu naproti ustálené konvenienci společenské. Takového smýšlení národnostního Marek žádá od každého Čecha, žádá ho též od duchovních vrchností, které působí uprostřed českého národa. Toho druhu projev zanechal nám Marek z doby, kdy vláda pomýšlela vydati nařízení, aby jazyk český uveden byl do škol, aby každý kněz, jako lékař a soudce v kraji českém povinen byl znáti jazyk český (známé nařízení vládní z 23. srpna 1816 o učení se jazyku českému). Jednotlivé konsistoře dožádány, aby v té věci daly své dobré zdání. O jejich dobrozdání Marek od svého přítele z Prahy dostává zprávu. (List Jungmannův Markovi z 30. říj. 1816.) A tu kárá velmi ostře počínání konsistoře pražské těmito slovy: »Ta semper fidelis konsistoř Pražská věrná i tehdáž zůstala své starodávní mrzkosti — ti páni břichopáskové nechtí se namáhati češtinou — litoměřičtí jsou tělo bez ducha

*) O tom Rybička, c. d., str. 177. a 195.

a za kus chleba ovšem prodajní, ačkoli bych od biskupa a jeho pobočníka Fesla lepšího ducha se nadál, an nejednou jsem zaslechl, že svých bohoslovů k jazyku českému narážel.« (List Jungmannovi z 19. list. 1816.)

Toto smýšlení Marek projevoval nepokrytě ve své činnosti spisovatelské, ve svém jednání úředním i v působení soukromém. Zvláště charakteristicky vyslovil se ve svém listu Jungmannovi z 10. dub. 1847, když při vydání spisu Tomíčkova »Doba prvního člověčenstva« neznámý udavač, chtěje v něm viděti útoky na náboženství křesťanské, žaloval na Matici českou u arcibiskupského ordinariátu pražského a ten pak u nejvyššího úřadu policejního udal Matici a censora pražského.*) Marek dostav o tom zprávu od svého přítele spravedlivě rozhorlil se nad tímto jednáním: »S pravým uboléváním přijal jsem zprávu Vašnostinu o propastech, které literatura vycházející nadáním Matice české křesťanským dušem vykopává. Takto se starší časové, o kterých jsme se nadáli, že v moře nepaměti uplynuli, vždy opět k nám vracejí jako věčnou klatbu na nás vyřknouti. — Ne, to není horlivost duchovní, to je německá závist pod zástěrou nábožnosti, jenž se na naše slabé literní začátky osupuje, ona si najala to vysoké černokněžstvo k záhubě našich počátků! — Jinak si to vysvětliti neumím! — Co se sem do Čech německých naplaví knih, řekl bych málo, kdybych řekl nekatolických, ale spíše bezbožných, které ve štítě svém nesou vyslovenou tendenci, aby podkopávaly, a naši horlitelé se nekřižují držíce za to, že ti, kteří čtou, čítati je smějí! ale česká knížka, kteráž na každé stránce

*) Viz o tom u V. Zeleného, c. d., str. 345.

nezavání katechismem Kanisiovým, ta jest u nich zátraty hodna.«

Tak u Marka nacionalism jeví se jakožto vůdčí idea, která je mu měřítkem, i když posuzuje jednání úřadů církevních. Tuší u vyšší hierarchie zásadní odpor ke všemu českému, snahu a obavu příkře pronikající, aby starý rozkřičený kacířský duch neposedl zas Čechy.

* * *

Z této převahy ideje národnostní nade všemi snahami ostatními u Marka vysvětlíme si, že literatuře duchovní nevěnoval tolik péče a literárního vzdělávání jako odborům jiným. Viděltˇ, že právě toto odvětví má poměrně mnoho vzdělavatelů, a proto hleděl literatuře české věnovati síly své v těch oborech, které zůstávaly skoro netknuty.

Jeho praktickému smyslu a filosofickému názoru příčilo se zejména jalové a mělké theoretisování bohoslovné, které tehdy ve všech literaturách se zálibou se pěstovalo. Na tento směr stěžuje si Marek zvláště při nově založeném »Časopise pro katolické duchovenstvo«, jak vidno z odpovědi Jungmannovy (z 10. čce 1828) na list Markův: »Píšete, že v Časopisu bohosl. theorie posud sama téměř panuje. Jest ovšem žádost obecná po výkonné částce jakékoli — ale (vyjímaje kázání Vaše) nikdo posud se nepokusil, kromě snad katechysací Tomkovy. Máte-li nebo kdo jiný něco takého, zavděčíte se mnohým a věru všem čtenářům.«

Mínění toto, že literatuře české poslouží se a vzdělání lidu českého povznésti mohou daleko více spisy

praktické, s Markem sdíleli i jiní soudnější kněží, zejména J. L. Ziegler. Tento horlivý pracovník literární chopil se za spolupůsobení některých vlasteneckých kněží myšlenky, vydávati sbírku kázání rozličného obsahu.

Pro podnik tento Ziegler snažil se získati i Marka*). Marek hned projevil i zde své smýšlení slovanské. Maje rozhled po všech literaturách slovanských, ukazoval zvláště k literatuře polské, sbírkami kázání nad jiné bohaté, »jichž (kázání) by kazatel český téměř slovo od slova mohl užiti, a to mnohem bezpečněji, nežli když sobě potřebu svou z německých kazatelů vybírá.« Marek pak již skutečně Zieglerovi zaslal hojné příspěvky. Ale podnik tento, zajisté velmi zdárný, »překážkami, vycházejícími nejvíce od osob, které by v skutek uvedení dle postavení a povolání svého věci té byly měly co nejplatněji pomáhati,« přišel na zmar. V pozůstalosti Zieglerově zachována však též sbírka kázání od Ant. Marka.**)

Jungmann požádal Marka, aby mu přispěl nějakým příkladem řeči duchovní pro jeho Slovesnost. Vždy ochotný Marek napsal mu vzorové kázání »O novém létě.« Občas přispíval nějakým kázáním do »Časop. pro kat. duchovenstvo.« R. 1843 vyslal za svým příznivcem a přítelem Fr. Nigrinem, vikářem mnichovohradišťským, »Pohřební řeč nad rakví Fr. Nigrina«. Velmi čestně zastoupen jest Marek ve »Sbírce výkladů a kázání«, vydaných od Em. Veverky v letech 1853—1860. Tam od něho podáno přes šedesát pří-

---

*) List Markův Jungmannovi z 3. ún. 1818: »Též míní Ziegler na vzor Hlasatele vydávati — Dobroslava — a sbírku kázání, k čemuž i mne pozývá.«

**) Ant. Rybička, c. d., str. 176.

kladů kázání k jednotlivým svátkům církevním. Řídčeji přispíval též do B. M. Kuldovy »Posvátné kazatelny«

Samostatně vydal r. 1831 v Jičíně u Kastránka »Šestero kázání postních proti Duchu svatému", překlad to z německého kazatele Kühnla. Posuzovatel v „Časopise pro kat. duch.« na r. 1832 praví o nich: »Postní tyto řeči ze všech známých mně homiletických prací katolíků největší ceny do sebe mají.« O překladě Markově pronesl se, »že od výborného Čecha, pana děkana Marka, sličně jsou na česko přeložena, a že právě klassické přeložení toto kazatelům českým ukazuje, jak čistě, význačně a ozdobně i pronikavě Čech i o nejvznešenějších pravdách mluviti může«.

Všecka tato kázání svědčí o tom, že Marek skutečně zasloužil si pověsti výtečného kazatele, jaká o něm šla po širokém kraji jeho působiště. Působí jimi více na rozum nežli na cit posluchačstva, klade váhu na mravní stránku člověka. Zásady své pronáší ve větách uhlazených, ve vzletných obrazech a všude češtinou na tu dobu přesnou a čistou.

V.

Smýšlení Markovo v otázce slovanské. Markovy drobné články z oboru slovanského národopisu.

V pojímání ideje slovanské patří Markovi v naší literatuře význačné místo.

Povědomí o naší příbuznosti kmenové můžeme stopovati do dob nejdávnějších. Vykládají o tom nejstarší pověsti české, poznamenávají to též spisovatelé

v různých dobách. Povědomí kmenové v dobách pozdějších ustupuje povědomí o příbuznosti jazykové. Od šestnáctého století skoro každý spisovatel, který se pokoušel o mluvnici jazyka českého, vypravuje též o jazycích našemu českému příbuzných.

Vlivem Fortunata Durycha a hlavně Dobrovského toto povědomí o jazykové příbuznosti národa českého s ostatními kmeny slovanskými nabývá podkladu vědeckého, jazykozpytného. Pobytem Dobrovského na Rusi a živými styky Dobrovského s učenci jiných národů slovanských přenáší se tato příbuznost jazyková na ty, kteří jazyky oněmi příbuznými mluví, a tak nabývá znenáhla rázu filethnického. Současné ideje osvětové, zejména literární uznání a velmi příznivý soud Herderův o Slovanech, o jejich budoucnosti, dává této náklonnosti filethnické posily a získává jí širší kruhy. Současné proudy ideové a události politické znenáhla stupňují tuto náchylnost kmenovou v touhu po těsnějším spojení všech Slovanů. Z toho brzy vzniká nepolitický panslavismus. Tyto snahy v prvních desítiletích našeho století mají nejsilnější oporu v potřebách české řeči spisovné. Čeští spisovatelé chtějíce mluvu spisovnou rozhojniti a obohatiti, uchylují se často k jazykům bratrským a z nich čerpají.

Tyto ideje nejrázněji a nejcharakterističtěji zastoupeny jsou v letech desátých Jungmannem (od Jungmanna na př. je první překlad známého místa o Slovanech z Herdera v Prvotinách 1813, list XVII; ale ve smyslu tohoto soudu Herderova míval již několik let před tím úvodní přednášky k posluchačům češtiny v semináři litoměřickém). Jungmann s těmito svými ideami za-

kládá svou školu. Marek je z nich literárně nejvýznačnější; po mnohé stránce význačnější nežli sám jeho učitel. Myšlence slovanské přiučoval se, jak sám vděčně doznává ve vlastním životopise, u Jungmanna; v tomto poznání stal prý se mu »pravým vůdcem a osvěcovatelem.« K němu jako velikému Slovanu přihlásil se »Psaním básnířským: Marek Jungmannovi.« Byť všichni ostatní zanícení synové Slavie byli zapomenuti, Jungmannem by mu »věčně stála drahocenná«, jím jen jeho »tužba by byla ukojena«.

S počátku má také slovanská idea Markova týž ráz, jaký jeví se u Jungmanna a u některých starších: ráz jazykozpytný, jak jej pěkně charakterisoval v »České otázce« T. G. Masaryk.

Jeho cit hřeje se vědomím o velikém počtu bratří slovanských, s nimiž nás poutá příbuzný jazyk. Na konci svého »Psaní básnířského« (psaného již r. 1811) zjevně přihlašuje se vděčně k jazykozpytcům, od nichž toto silnější hnutí slovanské vyšlo: ukazuje na vědecké zásluhy Dobrovského i Kopitara.*) Velmi vroucně vyslovil se o Dobrovském v básnickém psaní Sedláčkovi slovy: »Znám Tě (Sedláčka), co ten věštec cizokrajný Českou odchovaný mateří! Zveleboval nás a jazyk Slavohajný Proti zrádné v Čechách zákeři.«

*) Již mnohé vonné růže vně anebo v kraji
se k chvále naší skvějí nebo rozkvétají.
Jsouť, jenž k nauce schodnou prorazili dráhu,
vždy klesavé pověsti zdržujíce váhu,
jenž za Dobrovským pěstí nadějného sadu,
neb s Músou kochají se v sličném písní skladu;
jenž proti hanných Švábů jízlivosti střele
čest vlasti s Kopitarem zaštitují směle — — —«

Z prvních těchto buditelů brzy přilnul též k svému rodáku, prvnímu hlasateli slovanství, Fortunátu Durychovi. Nad jeho mohylou zatruchlil brzy po jeho smrti ve zvláštní elegii, v níž vedle jeho lásky k české vlasti doznává o něm, že »pro ztrátu jeho truchlí Slavie«. Jemu jako svému učiteli Marek ještě po padesáti letech vzdal svůj hold v slavnostní řeči při svěcení pomníku na jeho hrobě v Turnově (29. září 1867). Vylíčiv zásluhy jeho na poli české a slovanské vědy, jeho vlastenectví, praví o něm dále: »Než on i jiným způsobem se zastkvěl v národě našem! Od té doby, co našinci navštívili národopisnou výstavu moskevskou, hlučně se ozývá myšlenka slovanské vzájemnosti v krajinách našich, a hle, tuto vzájemnost křísil náš ctěný rodák Fort. Durych už před 100 lety — už tehdáž mýtil on prvorodné slovanské luhy, aby potomkové je v úrodné pole obraceti a zasévati mohli dobrým semenem.«

Ukazuje na výsledek jeho neunavné činnosti, již vydal v knize »Bibliotheca slavica« pro všecky kmeny slovanské bez rozdílu; líčí jeho dlouhé bádání po všelikých bibliotékách. »Z blízka i z dálky, s povrchu obecné mluvy, tak jako z hlubin starověkosti dobýval on rudu slovanského jazyka, slovanských dějin, obyčejův a vědomostí« *) — — —

Z tohoto pojímání otázky slovanské se stránky jazykozpytné je ovšem zcela vysvětlitelno, že Marek náležel mezi ty buditele, kteří snili o sjednocení národů slovanských aspoň písmem. Jak tato snaha zdála se v tehdejších dobách přirozenou, viděti nejlépe z toho,

*) B. M. Kuldy »Posvátná kazatelna« z r. 1868.

že se jí u všech národů slovanských přední učenci zabývali; tak zejména čelní slavisté tehdejší Dobrovský, Kopitar a Linde chtěli alespoň rakouské Slovany sjednotit písmem. Pro ni horovali i jiní. A. J. Puchmajer v předmluvě svého »Chrámu Gnídského r. 1804 vyslovuje se, že »by ta pěkná myšlenka — sjednocení se všech Slovanů (aspoň v naší monarchii písmem latinským) — srdce všech slovanských spisovatelů rozplápolati měla.«

Avšak horlivější z těchto Slovanofilů nepřestávali jen na sjednocení pravopisu, nýbrž horovali o spojení slovanských národů společnou řečí. Mezi těmi objevuje se Jungmann se svými přáteli, zejména s Ant. Markem. Podobné nepřirozené snahy vnucovalo vědomí o malosti vlastního národa proti výbojnému, obklopujícímu ho živlu německému. Tehdy však tato myšlenka jevila se možnou nejen spisovatelům zahloubaným do svých knih, nýbrž i lidem praktickým, jakým byl dozajista na př. továrník a později sekretář při vyslanectví v Brasilii, V. Bergner. *)

Myšlence této Marek zůstal věren i v dobách pozdějších, když u nás dobyla si skoro všude půdy idea Kollárova o vzájemnosti slovanské, podle které vyslovuje se pro individualitu každé řeči slovanské, ale požaduje na každém vzdělanci slovanském znalost čtyř vynikajících řečí slovanských: české, polské, ruské a srbské; zůstal jí věren i po době, kdy viděli se Slované r. 1848 z blízka na sjezdu slovanském v Praze. Svou praxí spisovatelskou Marek vlastně čím dál tím více blížil se tomuto ideálu svého mládí — jednotné řeči slovanské. Do svých prací zaváděl čím dál tím více jino-

*) O něm V. Zelený, c. d., str. 44.

slovanských slov a obratův, zejména rusismův.*) To mu ovšem nikterak nepřekáželo. Myslí, že tomu lze snadno odpomoci. »Tuším, by bylo prospěšné,« píše Jungmannovi (14. ún. 1820), »aby již outlá mládež čítala příbuzná nářečí a tudy slovanským výrazům zvykala, ale což i to by byla žádost jedna z mnohých marných našeho věku.« Každý sebe menší zjev, který zdá se přispívati sjednocení řeči, Marek vítá s nadějí. Dostav polské a rusínské písně projevuje nad tím svou radost: »Písně polské a rusínské mne došly s tou krejčovinou. Už ti Slované se hezky mísejí, radost mám.« (List Josefoviči Jungmannovi 11. led. 1833.)

Ještě na počátku let padesátých Marek oddává se této myšlence. Soudíme tak alespoň z odpovědi Šafaříkovy (z 18. dub. 1850) na jeho list, v němž vykládal mu své mínění o všeslovanství: »... Se zásadami tam pronešenými i co se týká společného jazyka v theorii a ideji ouplně se snáším, ačkoli s praktického stanoviště předvídám, že jestli ne všecko, aspoň mnoho pro nás a náš věk zůstane pium desiderium. Pokud nás zevnitřní síla zevnitřně nesjednotí a potom teprve z celku Bůh nového duchovního života nevyvede, marné bude namáhání jednotlivých učených nahraditi nedostatek politického bytu buď jedním pravopisem, buď jedním spisovným jazykem — rozletíme se na různé

*) Sám Jungmann vytýkal jeho článku »Cestování M. Kotlera v evropejském Rusku a Siberii« příliš mnoho rusismů Ale Marek činil tak s plným vědomím, jak viděti z jeho odpovědi (z 19. dub. 1842): »V Kotlerových listech jest ovšem mnoho rusismů, než bál jsem se je přetvořovati na češtinu, abych snad té věci tu pravou sibirskou vůni neodňal.«

a budoucně ještě víc nežli nyní. Než nechme již toho prozřetelnosti!«

Byl-li názor Markův o jednotném jazyku slovanském konkretněji v tomto listu vysloven, nevím; ale pochybuji o tom. V theorii Marek nelišil se v této otázce od ostatních svých vrstevníků: měl na mysli Slovany jako souhrn bratří, ke všem lnul stejnou láskou; v praxi ovšem byl Rusům nejblíže.

Vyznání své Marek podal ve svém publicistickém článku »S l o v a n«, který napsal do časopisu »Jindy a nyní« na r. 1833.

Spisovatel rozhlíží se po ethnografickém celku slovanském, vyčítaje všecky národy slovanské do nejmenších větví. Z toho čerpá útěchu pro sílu Slovanstva. Oblíbený rozsah zeměpisný sídel Slovanstva, u nás tolikrát po Herderovi opakovaný *), Marek zaměňuje na rozsah národopisný. »Co jazyk spojil, toho člověk nerozlučuj!« začíná Marek svou úvahu. »Spojil nás Čechy, Moravany, Slovany (roz. Slováky) a Slezáky s bratřími Polany, Rossianíny, s bratřími poledními na Dunaji, Moravě, Drávě a Sávě, s bratřími před Balkánem, s bratřími zabalkánskými, s těmi, kteří Carohrad obživují prací rukou svých, i s těmi, co skalnaté břehy Jaderského moře osazeny drží. Pamětliv zůstanu na Srba lužického, kterýž blízkým mýlen Teutonem nesměle se ve svém domácím hlaholu pronáší; pamětliv jsem na Srba dunajského, kterýž vedle Turka poznenáhla vzniká; pamětliv jsem na Slovence krajinského, jakož na Kašuba v Pomoří.«

---

*) Ještě rok před tím vylíčil tento zeměpisný rozsah Slovanstva Kollár ve zn. II., 139.

Z velikosti národa slovanského přechází na svornost: »Byli časové, kdy cizincové semeno rozepří trousili a kmen proti kmenu štvali, aby se od sebe různili, svou vlastní sápali rodinu! Než stará vražda pominula, a usmířeni přívětivě se potkáváme na poli věd, na trhu obchodním. Všeobecná Slovanů láska zapomněla starých nevolí, starých nenávistí . . .« Spisovatel varuje před zlomyslnými hlasy cizinců, které nás usilují rozdvojiti, abychom »tím spíše klesli, tak jako klesli někdejší předkové naši v Německé říši, v Britanii a Francii, neboť i tam se příbuzný nám hlahol rozléhal.«

»Radost mám, když vidím, an pod Kavkazem nová sela zakládáte a na třech mořích se rozletujete loďstvem svým. Radost mám, když vidím, an neobsáhlý slovanské literatury sad novými plody se krásí a bohatí. Nejsem z těch omrzalých nevlídníků, kteří nevrle se osopují na knihu kyrilikou neb glagolikou se jevící. Jest to toliko povrchní nestejnost kroje, pod nímž srdce stejnoduché bije, a krev potravy do všech končin světa slovanského rozhání. Rozličný měj oděv, vždy jest jeden národ; rozličné měj písmo, vždy jest a zůstane jeden národ, dokud řeč mateřská se mu neztratí.«

»Nebudu ten krátkozraký jámožilec, jenž ustavičně jen do sebe a pod sebe hledí; cítím, že přináležím veškerému Slovanstvu a veškeré Slovanstvo že přináleží mně! To jest má hrdost, to jest má pýcha, o kterouž se nedám připraviti obmezením mého národa na jeden tisíc čtverohranných mil. V širším světě bydlím, než by závist dopustiti chtěla; početnějším se slavím národem, nežli ráda slyší. Na okrsku mého kraje ne-

zapadá slunce, a bohdá i sláva nezapadne v něm, dokud poslední syn a dědic její nepřestane hlásiti se k ní.«

Tento článek dobře charakterisuje tehdejší pojímání slovanské myšlenky: cítiti se členem velikého kmene slovanského, horovati pro každého bratra slovanského stejnou měrou, pohlížeti na kulturní vymoženosti každého kmene slovanského jako na své vlastní. Příčina neshody a nesvornosti mezi Slovany hledá se u našich odpůrců, kteří nesvornost naši mají za článek svého programu kulturního. Skutečné rozdíly mezi jednotlivými kmeny slovanskými zmenšují se na nepatrné projevy zevnější. Přes obtíže, které se staví úplné a těsné oddanosti Slovanstva v cestu, přechází se bez pozastavení. Řeč, písmo, literatura — o náboženství a politice vůbec se nemluví a to je pro josefinský názor náboženský a politický charakteristické — jsou pouhé vnější odchylné známky; podstata naše je táž. Jak viděti, naši buditelé tuto příbuznost naši slovanskou nijak blíže nezkoumají, nijak nerozebírají hlubší a vnitřnější stránku slovanských kultur a podmínky příbuznosti. Teprve Kollár, který snad k úvaze své od Marka dostal podnět, jde již dále a pokouší se o iakous takous analysi.

Toto smýšlení Marek často přenášel i do praktického života. Tak když Jungmann projevil mu svou starost nad tím, kdo by vydal jeho veliký slovník, Marek má hned svou radu pohotově, aby se vyžádala pomoc od p. stavův »a kdyby se u nich ničeho nedovedlo, snad by druhoslovanští šlechticové ruky své podali.« (List Jungmannovi ze 17. ún. 1817). Proto

Marek zatracuje každý zjev, který by mohl žádanou shodu slovanskou ohroziti. Bolestně nese roztržku mezi Čechy a Slováky *). Ve sporech ruskopolských stál na straně ruské, pokládaje to pro Poláky za největší dobrodiní, že se dostali pod mocné žezlo slovanské, čímž posunuta otázka jednoty mezi těmito dvěma národy. Revoluční pokusy Polákův, kterými se hleděli vymanit z nadvlády ruské, odsuzoval úplně. V některých svých úsudcích o tom ukazuje právě tak jako většina jeho vrstevníků nedostatek smyslu pro reální základ státu, pro jeho historický útvar; vůdčím jeho měřítkem je fantasie, kterou si utvořil na základě jazykozpytném o domnělé úplné jednotě slovanské. Charakteristické je místo v jeho listu Jungmannovi (z 12. list. 1831): »Polané tedy dodělali svou nerozvážnost. Ač želím ztráty slovanské krve, neželel bych, kdyby spojení jich se s matkou Rosií stalo úplněji, nežli si mnozí žádají. Všeobecné slovanské literatuře nebylo by tím na škodu.« Mickiewiczovy básně nechce ani čísti pro jejich směr Rusům nepřátelský. Spatřuje v nich »zábludek bratrů Slovanů«.**) Jindy počínání Poláků nazývá docela »neřestmi polskými«. (List Jungmannovi 20. máje 1843).

*) »Četl jsem v Hlasech«, píše Jungmannovi 4. srpna 1846, »zvláště Vaše provolání k odtrhujícím se Slovákům. Já bolestnil s Vámi nad tou nešťastnou roztržkou. Štúrované mají dosti co čísti; nejedno kázání jim k srdci mluví. Kdyby se toliko káti chtěli.«

**) »Oznámený obsah nového dílu polského Mickiewicze odňal mi chuť bažiti po něm. Vidí-li se ale slušno, aby se zjednal, ať zaplatím i tento zábludek mých bratrů Slovanů.« (List Jungmannovi 15. čce 1833.)

Proto se také Marek vyslovuje proti tehdejším českým novinám, které stranily podle běžných všeobecných sympathií v celé Evropě Polákům proti jejich podmanitelům Rusům. Ostře vyslovil se o tom v listu Jungmannovi (z 21. pros. 1835): »Našich českých novin jsem se tehdáž věru lekl, když tak důtklivými slovy dorazily na prvního mocnáře Evropy; a konečně i rmoutil nad takovým neslovanstvím. Neboť že to činí Anglové a Frankové ledakdy — jest přirozená věc, neboť závist jest silný podnět — a tyto dvě sokyně nemohou toho bez otrapy snésti, aby za jich věku a času Slovanstvo se v tak ohromné velikosti po boku jim postavilo! — Ty ať sopel svého jízlivého vzteku chrlejí — bude to měrou a opisem slovútnosti naší — ale když my naraženi morověrou takové závisti s nimi na svou vlastní slávu poštěkujeme – tehdy není-li směšno, aspoň náramně mrzké jest to jednání před soudem cizotě neoddané Slavii «

V projevech těchto nemáme viděti souhlas se skutečnou politikou ruskou — o té Marek jako mnozí jiní nepřemýšlel; neměl pro ni smyslu. Nejde mu ani o nějaký ideál humanitní, nýbrž jde mu o pouhou vnější slávu, o hmotnou sílu Slovanstva. K tomuto názoru Marka dohnala naše národní malost.

V životě skutečném Marek choval se ovšem zcela jinak. Když Poláci po nezdařeném povstání r. 1831 na útěku ze své vlasti přicházeli do kraje jičínského, bývali od Marka, jako od jeho dvou přátel, Rusofilů Šíra a Vetešníka, třeba po několik dní hoštěni a

v úkrytě držáni.*) Docházejí jich i varovné listy, že policie pátrá po listech zasílaných od polských důstojníkův. (List Markův Jungmannovi z 11. října 1832.) Tu Marek zapomínal na svůj odpor proti rušitelům vzájemnosti slovanské a viděl u sebe jen bratry Slovany.

* * *

Z této touhy Markovy po nepřekonatelné síle slovanské vysvětlujeme si zjev, že mezi národy slovanskými nejvíce zaliboval si Rusy. K mocnému kmeni na východě, jehož síly dosud svět nezkusil, obracely se první naděje našich buditelů. Tuto naději Marek r. 1811 ve svém »básnířském psaní Jungmannovi« vyslovil nepokrytě a směle, prvé nežli se Rusové tak skvěle na kolbišti dějin válečných osvědčili.

Potvrzení svých sympathií Marek nalézá též u mužů, jimž v těchto věcech nad jiné důvěřoval. Tak rozmlouval prý r. 1812 důvěrně s Dobrovským o našem národním probuzení. »Hlavním obsahem těchto rozmluv byl Východ, jeho bezvýminečný životní význam pro počínající znovuzrození.«**)

Toto přesvědčení o nepřekonatelnosti východního bratra nabylo potvrzení po vítězství Rusů nad Napoleonem. To bylo novou posilou pro slovanskou vzá-

*) O tom Ant. Truhlář, c. s., str. 55. Kromě toho vypravovali mi o tom příbuzní Markovi.

**) Prof. Alex. Kočubinský ve sborníku »Jan Kollár«, str. 181; širšího vypravování jeho o tom v »Jistor. Věstniku« z roku 1882 jsem nedostal do ruky. Meškal-li Dobrovský skutečně v Libuni, byl asi návštěvou u děkana Jelínka, který byl důvěrný přítel biskupa Hurdálka a snad i Dobrovského. V jeho farní knihovně nalezaly se též spisy jiných slovanských národů.

jemnost našich buditelů. Tehdejší poměry politické dovolovaly tyto sympathie Rusům vyslovovati, protože v nich rakouskou vládou musel být respektován mocný spojenec proti Napoleonovi, jehož se jemu poprvé podařilo potříti. Vlastenci čeští hledají osobní styk s ruským vojskem a napořád doznávají, jak jimi byli okouzleni. Ruští důstojníci docela navštěvují česká představení divadelní v Praze, ba ruský generál (hrabě Toll) vyznamenává nejprvnějšího Slovana, Jos. Dobrovského, svou návštěvou.*) Zvláště osobě carově vzdává se od českých spisovatelů nejvřelejší hold. Čeští básníci vítají ho ódami, radují se z jeho vjezdu do Prahy atd. Též u Marka jeví se nepodmínečná oddannost k ruskému carovi, jakožto hlavě velikého národa slovanského. Jeho báseň »Píseň k pokoji,« končí sbor těmito verši: »Díkou dařme Boha všemocného z Alexandra blahoslaveného.«

Styk tento s ruským vojskem měl mocný vliv obzvláště na Jungmanna a tím i na celý jeho kruh přátelský, zejména na Marka. Jungmann přehlížeje výsledky pobytu ruského vojska u nás dělá si z něho naděje v osvětový samostatný rozvoj na Rusi. »Ta válka slovanský svět zvelebila a nemálo přispěje k jejich vydokonalení.« (L. Markovi ze 4. máje 1814.) Pobytem Rusů v Čechách se i Markovy sympathie k nim posílily. Oddává se počatému dříve studiu řeči ruské s největší pílí. Čítal každou významnější ruskou knihu.

Později mnozí vlastenci vytýkají Markovi a příteli jeho Vetešníkovi, že pro přílišnou zálibu v ruštině nemají ani pokdy pěstovati českou literaturu.**)

*) V. Zelený, c. d., str. 145.

**) Soudíme tak z odpovědi Markovy Josefoviči Jungman-

Všelikým stykům s Ruskem Marek přál ze srdce. Horší se na př. na svého krajského, který rozposlal k farním úřadům tajnou výstrahu, kterak prý Rusové novinami vábí osadníky do Polska. »Ten pán by nerad viděl, by kdo z jeho podvržených k východu postoupiti byl navnazen.« (List z 23. pros. 1816.) Málokde odcházelo ještě v pozdějších letech tolik vystěhovalců z Čech do Ruska jako právě z krajiny, ve které Marek, Vetešník a jim podobní Rusofilové působili.

Kdo k němu přišel na poradu v této věci, jistě nikoho od jeho úmyslu neodradil. Markův bratr František a sestřenec M. Kotler asi přičiněním Markovým zavedli si v Rusku čilý obchod s drahokamy, který v Turnově ode dávna kvetl. Avšak působením Markovým v Rusku všímali si též věcí, které se vysoko povznášely nad zájmy obchodní. Českým Rusofilům, zejména známému slovanskému kroužku čtenářskému, z Ruska přinášeli a zasílali knihy (často prostřednictvím rakouského vyslance u ruského dvora, kníž. Lobkovice), získali si přístup k vynikajícím osobnostem ruským, pozorovali život na Rusi atd. M. Kotler na př. rozmlouvá s výše uvedeným kníž. Lobkovicem o otázce

novi (z 11. led. 1833): »Nyní k tomu švihnutí, kterým mne a P. V.(etešníka) ve Vašem listu kárají Čechové! Sebe brániti nebudu, ale P. V. skoro trochu ublíženo tím úsudkem. — Vidíme, kam ruština vede atd. — — P. V., mohu ubezpečiti, nebo v té blízkosti se mi snad uvěří, není nikoli tak hluboko v ruštině zakopán, aby v českých dolích rejpati a kutiti přestal... Vlastenectví jeho jest na tom nejchvalitebnějším směru, není tak ouzké jako Frankočpavých Varšavanů, a jim v sled se hrnoucích Vltavanů...«

slovanské.*) Podobně schvaloval vzdělaným lidem, zejména učitelům, úmysl vyvoliti si pole působnosti své mezi bratry Rusy.

Požadavek svůj, aby každý Čech seznámen byl se svými bratry Slovany, hleděl uskutečňovati též ve svém okolí a ve své úřední působnosti. Rád brával studenty k sobě na faru a tam jim předkládal různé knihy, aby v nich četli. Nikdy ovšem neopomíjel přibrati též některou knihu ruskou. Když pak student v rozpacích musel doznati, že nedovede písma toho čísti, Marek ihned uchopiv tužku a papír, črtal mu písmě za písmenem, až před studentem ležela celá azbuka. Pak mu dal vhodnou knihu, aby se v ní sám cvičil a zval ho na faru, aby za čas ukázal, jaké udělal pokroky. Tak získal nejednoho mladíka pro svou ideu slovanskou.**)

Na tomto svém působení soukromém však Marek nepřestával: zanášel je též ve svou činnost úřední jako dozorce škol ve vikariátě turnovském. Aby učitelé ve svém úřadě mohli působiti v duchu idejí slovanských, Marek na poradách učitelských rád je seznamoval s věcmi slovanskými, zejména ruskými. Jak ve výkladech o jazyku, tak i v rozpravách o naší vzdělanosti hleděl učitelům rozšířiti úzký obzor rozhledem slovanským. Rozprávěl jim o Slovanech a o jejich životě kulturním. Předčítal jim často listy

*) Zajímavou zprávu o tom podává Marek Josefoviči Jungmannovi v listě z 11. led. 1833.

**) O tom vykládal ve své slavnostní řeči žák Markův, MUDr. V. Pařík. Krom toho slyšel jsem o tom vypravovat i od jiných.

svého příbuzného M. Kotlera z Ruska o věcech ruských. Hleděl učitelstvo seznámiti i s jazykem ruským. Psal jim na tabuli azbuku a horlivějším půjčoval potřebné knihy.

Z této horlivosti slovanské Markovi jednou vzniklo nemilé potahování s úřady. Jeden z učitelů chtěje se panu vikáři zalíbiti, naučil své žáky ve škole azbuce a překvapil tím p. vikáře o zkoušce. Avšak při zkoušce přítomný zástupce patrona, barona z Aehrenthalu, viděl v tom hned příšery panslavistické a udal to ke guberniu. To pak konsistoři nařídilo přísné vyšetřování. Marek vyložil této, že je to jen nevinné snažení theoretické a filologické, čímž po dlouhém mrzutém dopisování věc byla konečně vyřízena.*)

* *
*

Ve věcech Čechů a Slovanstva se týkajících Marek byl smýšlení nacionálního. Mluví na př. o našich »vrazích Němcích« (l. z 19. list. 1816). Literárně vyslovil toto smýšlení v publicistickém článku »V jakém jazyku v Čechách psáti náleží« (v Jungmannově Slovesnosti

*) Posel z Budče, 1877, str. 187. Podrobněji o tom vykládá spisovatel ve feuilletonu Hlasu Národa 1896, č. 199. Podle něho udání to na Marka učinil vyšší patrimoniální úředník na panství Šlikově z malicherné a nespravedlivé msty. Řízení tohoto vyšetřování vedl prý sám biskup, Aug. Bart. Hille, který za tou příčinou dopsal několikráte Markovi. Sám tehdejší náměstek králův v Čechách, arcikníže Štěpán, zastaviv po vysvětlení biskupa litoměřického další vyšetřování, odpověděl prý, »že uznává theoretické a filologické snahy slovanského literáta, důstojného pána Antonína Marka, snahy, které jsou dozajista beze všeho nebezpečného obsahu a všeliké politiky vzdáleny«.

z r. 1820). Týž spor, který byl již podnětem Štítnému i některým humanistům, že museli obhajovati potřebu, aby psalo se v Čechách po česku, vynikl s větší prudkostí na začátku tohoto století. Znám je mezi jinými vroucí článek Jungmannův, uveřejněný v Nejedlého Hlasateli r. 1806 pod názvem »O jazyku českém«; známa je téhož ostrá a účinná polemika »Antibohemia« proti profesoru Uhlovi, který napsal do Bohemie r. 1812 utrhačný článek o jazyku českém.

První článek Jungmannův vzal si za vzor Ant. Marek, když psal svou rozmluvu. Markovi zavdal k němu příležitost konkretní případ, jak byl již výše (str. 37.) podrobněji vylíčen. Ke vzoru svému Jungmannovi hlásí se tu zřejmě: »Tyto dny jsem pobyl u Vacka, jemu notně dotíral, že Němcům pole osívá... Některé námitky, které mi činil, vzbudily ve mně ten oumysl, že jsem si umínil ku podobě Vašeho rozmlouvání v Hlasateli z strany toho v rozmlouvání jakés něco pronésti.« (List nedat., z r. 1816.)

Podobnými důvody, jako kdysi Kornel ze Všehrd, jen že roztrpčeněji, spisovatel hledí čtenáře přesvědčiti, že Čech má psáti jen po česku; na př. odpůrce, jenž zastává se němčiny jako jazyka spisovného, odbývá těmito slovy: »Co se ale domníváte o té oslavě, která z Vašeho péra plyne na Čechy, tedy nemohu než i tuto Vám odejíti potěchu a Vám loupežníků naší národní cti spílati, nemajíce na tom dosti, že umění své do ciziny zanášíte, kdež pro hojnost domácího zboží v koutech zametené práchniví, alébrž i jména zasloužilých krajanův nám ukrádáte« (tím totiž, že je německým pravopisem zpotvořují). A podobným způsobem vede se celý dialog.

O účinku této rozmluvy píše Jungmann (17. říj. 1822): »Malewský přes týden déle se zdržel, aby Vás seznal, protože jsem mu příchod Váš jako jistý připovídal. Nemohlť se nasytiti Rozmluvy Vaší ve Slovesnosti, vždy opět znova ji čítaje.«

Své smýšlení nacionální Marek přenášel často i do otázek vědeckých. Hájí naši slovanskou původnost ve všem, vzpírá se proti vlivu cizímu třeba i po stránce jazykové jen z toho důvodu, že by se Slovanům takovým výkladem ublížilo před našimi odpůrci Němci. K tomu charakteristický doklad z listu Markova Jungmannovi (z 2. ún. 1838). Marek horší se tu na Šafaříka pro jeho výklad slova *kněz* z německého *König*. Jakou naivnost pak z toho dedukuje! »Zdá se to sice býti věc nevinná i neškodná, ale není nikoli. Jak snadno mohou se Němci, za našich časů Slovanům nehrubě přízniví, i této okolnosti chopiti, aby nás jakožto přišlé přílepky ze svých sousedství vypovídali(!!)... Uváděje dále úryvek nepříznivého smýšlení o Slovanech v Allg. Zeitung 1835 praví: »Ó, s jakou srdce lahodou rádi by ten je obletující a po nich žvatlati se učící hmyz jedním rázem rozšlápnouti hodlali, kdyby možno bylo, zvláště, kdyby se dověděli skroušeným vyznáním jednoho z nás, že v nehodných ústech svých slovo König nosíme.« Pokouší se pak o filologický výklad slova kněz z kořene kon, který sice svědčí o Markově velké znalosti filologické, ale zároveň o jeho dobrodružném etymologisování. Je to týž ráz, kterým vyznačuje se též Kollárova snaha slovanská.

* * *

Pilným a důkladným čítáním slovanských knih Marek nabyl ve věcech slovanských vzácné znalosti. To o něm bylo i našim vlastencům dobře známo; proto k němu rádi obraceli se o radu.*) I musíme opravdu želeti, že svého vzácného rozhledu v literaturách slovanských a své sečtelosti neužil vydatněji též literárně. Několik národopisných článků a článečků — je zajímavé, že již tehdy obíral se tak rád stránkou ethnografickou — roztroušených po různých tehdejších časopisech — to je celý výsledek této činnosti Markovy. Ani k těm byl by se snad neodhodlal, kdyby nebylo stále bdělého jeho strážce Jungmanna**) a později neunavného naléhání jeho syna Josefoviče.

Pro »Čas. Čes. Mus.« na r. 1832 přeložil dva kousky z Bulgarina, tehdy u nás velmi oblíbeného: satirickou črtu »Venkovák ve společnosti s velměstkými«, a charakteristiku »Propuštěný voják«.

---

*) Doklad toho na př. u Rybičky, c. d., str. 176 a 194, pozn. 14.

**) Jungmann převzav za pobytu Palackého v Římě r. 1837 redakci Musejníka, prosí Marka i »jičínských pánů« o pomůcky proň (List z 25. března 1837). A téhož roku 1. června píše Markovi: »Podle plánu Musejníka jest žádostivé, aby nějaká zpráva o lepších ruských a jinoslovenských knihách třeba obšírnější s výjimky míst pěkných se zdělovala. Kdož by k tomu schopnější byl než Vašnost? — Nesmím však naléhati prosbou, věda, že milovným jsouce národa českého a jazyka jeho, možno-li bude, sami od sebe k tomu se přičiniti ráčíte.« Následujícího roku Jungmann vybízí Marka k podobné práci též jménem Šafaříkovým: »Neračte prosím zapomenouti na Musejník, jestli se Vám nahodí něco, co by jej obohatiti mohlo. Šafařík svou poklonu a úctu oznamuje a tu samu žádost pronáší a o přispění Vašeho klassického péra toužebně prosí.« (List Markovi bez data.)

První z nich psána je ve formě psaní k sousedu ze sídelního města a tepe vyšší společnost ruskou, pachtící se po francouzském jazyku a opičící se po cizí modě. Do téhož časopisu (r. 1838) napsal národopisný a zeměpisný popis »Jenisejská gubernie« (podle Stepanova, správce oné gubernie). V ročníku 1840 uveřejnil kulturní obrázek ze života petrohradského »Zpomínky Petrohradské«. Veliký podíl Marek má na dlouhém a cenném článku »Cestování Michala Kotlera v evropejském Rusku a Siberii. Od něho samého vypsané« (ČČM. 1842 a 1843), v němž Kotler vylíčil své dojmy a zkušenosti z dlouhé a obtížné své cesty.*)

Časopisu »Jindy a Nyní«, jehož redakce r. 1833 byl účastněn Josefovič **), Marek přispěl několika drobnějšími články. Vedle významného projevu »Slovan«, o němž bylo již výše mluveno, jsou tam některé kratší stati, jimiž měla býti obrácena pozornost Čechů k zapomenutějším snítkám kmene slovanského. Je to krátká ethnografická rozprava »Pění Morlachův«,***) kde vykládá o Morlaších, části to illyrských Slovanů, zvláště pak o jejich zvycích a pověrách, zálibě ve zpěvu a básnění, jako se jeví u všech Slovanů illyrských. Podobného rázu je druhý národopisný článek »Něco o Valachii«

*) Jungmann vyslovuje se o těchto listech (v listě Markovi z 28. list. 1841): »Listy páně Kotlerovy jsou zajímavé a národu našemu důležité. Dej bůh, aby ten dobrý muž šťastně vyvedl, co započal. On náleží na všechen způsob k řídkým a vzácným vlastencům a dobude sobě nesmrtelné paměti.«

**) Z té příčiny hojněji přispívá do tohoto ročníku celý přátelský kruh Markův.

***) Tomuto kmeni tehdejší česká literatura věnovala obzvláštní pozornost; před Markem napsáno o nich několik článků.

(tamže). Článek »Ko ne se osvětí, on se neposvětí« (dokud se nepomstí, dotud se neospravedlní) vypravuje na základě skutečného příběhu o jedné chmurné stránce nejstatečnějšího kmene slovanského, Černohorců — totiž o krevní pomstě.

V Šafaříkově »Světozoru« na rok 1834 nachází se od Marka zpráva »Vyslání perského prince Chozreva Mirzy do Petrohradu«, v němž vypravuje o tomto poselství po zabití známého vyslance ruského, básníka Gribojedova v Teheraně. Vedle toho je v témž časopise od Marka popis »Zvonice ‚Ivan Veliký' v Moskvě«, kde stručně líčena historie Moskvy a některé památnosti v ní*). Od Marka jsou bezpochyby i některé drobnější článečky, tamže uveřejněné a podepsané šifrou M (touž šifrou znamenal své drobnosti též J. Malý). Po Markovi články tohoto druhu pěstují se v naší literatuře velmi horlivě.

Všecky tyto články měly za účel buditi zálibu a lásku pro příbuzné větve slovanské, upozorniti zejména na zapomenutější z nich, zvětšiti úctu k nejsilnějšímu kmeni, Rusům.

VI.

Markova účast při spisích jiných spisovatelů. Pokusy nedokončené. Úhrnné ocenění činnosti Markovy.

Ant. Marek pracoval na prospěch literatury velmi účinnou pomocí a radou; hlavně však opravoval mnohé

---

*) Že tento popis je od Marka, viděti z jeho listu z 9. máje 1834 Jungmannovi, kde opravuje některé chyby v tomto článku.

práce, s nimiž se mnozí spisovatelé utíkali k němu, žádajíce ho za radu a úsudek.

Znaje Markovu praktickou znalost hospodářství, vybízel ho Jungmann, aby účastnil se spisem jednajícím o hospodářství konkursu vypsaného hospodářskou společností; mělit tehdejší rozhodující činitelové, zejména Presl, k Markovi v tomto ohledu největší důvěru. (List Jungmannův Markovi ze 17. února 1829.) »Jest to zajisté žádoucí,« odůvodňuje Jungmann své vybídnutí, »aby tu práci podnikl dospělý, kdo jak pro věc, tak pro jazyk smysl má. A medle, kdo v stavu Vás lepším, ano sám hospodářstvím zacházíte a potřebnosti lidu znáte?« Marek také se dal hned do díla, jak o tom svědčí list Jungmannův: ». . Časem i Vaše dílo (mluvilo se napřed o hospodářství Koublově) v loni započaté, snad již brzo dokonalé« (dobře se hoditi může).

Nežli Marek ve svém pokuse pokročil, požádal ho Jungmann, aby prohlédl a opravil podobnou knihu od Jos. Kouble, prof. v Litoměřicích, která nacházela se asi v jeho pozůstalosti literární († 1824). Marek také žádaný úkol brzy ochotně provedl, jak vidno z jeho listu (nedat., z r. 1832): »Tuto odesílám Koublovo hospodářství; ponapravil jsem ledakdes, co se mi chybné vidělo. Zdá se, že Kouble spisuje tuto knihu, měl před očima obraz hospodáře v horách! . . . Ostatně nevyniká v celosti nad rozumného hospodáře Vaňkova*) a v mnohých odstavcích ho ani nedostihuje. Nebude ale se škodou, když se vytiskne.« Když vyšla kniha

*) Rozumný hospodář z r. 1822 od Norb. Vaňka.

Koublova (Hospodářská kniha k čtení pro všeobecné naučení, 1833), Marek od svého díla upustil.

Podobnou službu prokázal Marek spisu bratra Jungmannova, Antonína, o kterou ho požádal sbor Matice české, jak svědčí list Jungmannův z 25. květ. 1843: »Sbor matičin po mně na Vašnost prosbu skládá, abyste knihu prostonárodní, kterou můj bratr před 10 lety vyhotovil, strany toho, co tam o polním hospodářství rozpráví, přečísti a usouditi ráčili, pravé-li zásady má a vůbec hodnosti tisku, ano mezi námi není praktického oekonoma.«

Vedle jiných pokusů, kterých se Marek sice ujal, ale z pravidla pro nahodilé příčiny nevyvedl, zvláštní zmínky zasluhuje úmysl Markův napsati životopis důvěrného svého přítele, Jos. Jungmanna. Hned po smrti Jungmannově ustanovil se Sbor matiční na tom, aby nákladem Matice vydán byl obšírný životopis ctihodného patriarchy, a o složení jeho požádán byl Ant. Marek. Počátkem r. 1848 dopsal Marek sboru, že se podvoluje k úkolu naň vloženému. Sbor matiční staral se též o příslušné pomůcky *). Avšak Marek úkolu toho

*) K. Tieftrunk, Dějiny Matice, str. 107; tamže omylem je datum, že čten Markův přípis dne 12. ledna 1847, patrně m. 1848. Pražské Noviny z 13. února 1848 (č. 13) přinášejí »Ohlášení od Matice České«. Napřed se vykládá, kterak Sbor musejní usnesl se pečovati o vydání obšírnějšího životopisu Jungmannova. »Vysoce důstojný pan Ant. Marek, děkan a vikář v Libuni,« praví se v tomto ohlášení dále, »důvěrný přítel zesnulého, a sám muž o vznik a zdar literatury naší chvalitebně zasloužilý i příběhů jejich výborně povědomý, dožádán byv od sboru, aby práci sepsání tohoto životopisu na sebe přijal, pod-

nevyvedl. Nebyl toho příčinou tak pokročilý jeho věk, v němž byl ještě neobyčejně jarý a čilý; avšak čím více se v dílo zahloubával, tím více poznával, že by mu bylo psáti částečně i autobiografii a k té se jeho skromnost nemohla odhodlati. Jeho příspěvky pozdějšímu biografovi Jungmannovu, V. Zelenému, a to nejen písemné, nýbrž i ústní, přispěly velmi k obohacení jeho díla.

* * *

Pohlížíme-li v celku na činnost a působení Ant. Marka, obdivujeme se ustálené ocelovité pevnosti jeho smýšlení a celé duše. Za jeho působení v českém národě vystřídala se dvě tři pokolení lidská, v našem zápase osvětovém prošlo několik různých proudů a směrů. Marek je s účastenstvím sledoval, ba někdy v ně i činně zasahoval, ale zůstal od nich málo dotčen, zůstal důsledným až do poslední své chvíle.

Marek objevil se s první svou básničkou na veřejnosti r. 1807 a ještě r. 1867 psal příležitostnou báseň k vysvěcení školy turnovské. Z obou, ač mezi nimi leží 60 let, vane týž duch: oddaná láska k české vlasti a národu. Kolik proudů se zatím vystřídalo v české poesii!

Když Marek vystoupil na kolbiště literární, byla u nás t. zv. škola Puchmajerova s Puchmajerem, oběma Nejedlými a Hněvkovským v čele ve svém nejmocnějším rozmachu. Kromě vroucího vlastenectví Marek má s ní málo společného. Když ukončena

---

volil se úkolu tomuto s vlasteneckou ochotností.« Dále žádá sbor, aby kdo má nějaký materiál, zejména korrespondenci, propůjčil ji k tomuto účelu.

Markova nejšťastnější a nejhorlivější činnost básnická, zasahují v rozvoj české literatury mocní duchové básničtí, Kollár a Čelakovský. Dočkal se jejich ukončené činnosti spisovatelské, přežil je o celé čtvrtstoletí. Byl svědkem zápasů proti vnikajícímu k nám byronismu, jenž měl nejmocnějšího zástupce v H. Máchovi. Měl příležitost osvědčiti svou úctu a pomoc naší B. Němcové, zažil úplný vývoj mladé školy básnické s Nerudou a Hálkem v čele; viděl vcházeti v život Sv. Čecha a Jar. Vrchlického. Kolik tu nových a nových idejí, jaká svědectví našeho národního rozvoje!

A týž ráz u něho na př. v myšlence slovanské. Učil se slovanství u Dobrovského a Jungmanna, od nichž naučil se vážiti si obzvláště nejmocnějšího kmene slovanského, Rusů, a viděti v něm oporu všeho Slovanstva; zakusil však urputného odboje v našem veřejném mínění proti silné opoře Slovanstva za polského povstání; poznal individualistické slovanské snahy Havlíčkovy a horšil se na něho*); ale v tom Marek

*) O Havlíčkovi vyslovuje se některými úsudky, které nám jsou svědectvím o sporu mezi starovlasteneckým názorem a novým reálnějším Havlíčkovým; tak čteme v listě Jungmannovi ze 4. srpna 1846: »Pan Hanka stal se terčem mnohostranných výpalův, i Noviny (míněny Pražské Noviny, jež Havlíček redigoval od 1. led. 1846) i Květy a sám Musejník proti smělým jeho neobyčejům polem táhne, zvláště pak vydavatel Novin nějako na něho svrchu má a přes tu chvíli jej žíhadly svými opichuje, což skoro se hnusí. Kdo však povolán jest vosem býti, ten svého žíhadla v pošvě nenechá.« Kritika Havlíčkova v Pražských Novinách Markovi nelíbila se hned ze začátku. Vyslovuje o ní svůj názor v listě Jungmannovi z 29. led. 1846: »Co se týká kritik, jimž odměnami se napomáhati má, jsem úplně mínění Vašeho. Poučující, poučující jako ve věci, tako

zůstal si konsekventní: jeho ducha ze všech našich projevů slovanských povznášely nejvíce slovanský ruch r. 1848 a hromadná návštěva moskevské výstavy.

Vlastenectví české i slovanské vede všecko jeho konání a myšlení: na jeho činnosti spisovatelské jako na působení osobním tkví hluboce ráz národnostní. Vyjádřil se o tom charakteristicky ve svém listu k Josefoviči Jungmannovi (z 11. led. 1833): »Řeknou mi: Co do takového vlastenectví, kteréž nerozplozuje literaturu! ale druhé vynechají totéž: Co do takové literatury, kteráž nerozplozuje vlastenectví! — Tupte nás, my se vždy ještě hlásiti budeme k slovanské vlasti!«

VII

Úsudky o Markovi od různých spisovatelů českých. Marek razí cestu mladším básníkům. Nerudova pohrobní vzpomínka na Marka.

Tím, co Marek sliboval státi se svými prvními pokusy, bohužel se nestal, a to vlastní nedůvěrou k sobě a nedostatečnou energií v práci.

Jungmann v soukromých dopisech cenil si ovšem Marka měrou neobyčejnou — jako se v listech k přátelům všem vyjadřoval vůbec velmi blahosklonně. Jeho úsudky měly býti liknavému a svým silám málo důvěřujícímu příteli pobídkou k větší činnosti literární. Tak vyjadřuje se v listě z r. 1808: »Vždy více se o tom

---

i ve slohu buďtež naše kritiky, a osoby ať téměř ani jména se nedotýká, sice povstanou rozbroje a naše spisy budou obsahem jízlivého chulení. Nový náš redaktor Českých novin semo tamo žíhadlem bode, a jest se co báti, aby z bodání nebyla konečno jemu vředná vřava.«

přesvědčuji, což jsem již dávno myslil i sem tam pořekl, že Čechům jediný pokvete Marek.« V listě z 29. srpna 1810 Jungmann stýská si, že bohoslovové nepřicházeli do jeho českých hodin; při čemž podotýká: »Nad Vás, zlatinký, nebylo a nebude. K Vám my ostatní brzo do školy půjdeme.« Dostav konečně přepracovaný překlad Kotzebuových »Výrazů nevrlosti,« volá k překladateli: »Již chci viděti, který, snad co Čechie stává, kus poetický Vašemu by se vyrovnal! kteréž upřímně, bez pochleby povídám a zajisté všichni nestranní a upřímní rozsudkové se mnou povědí.« (List z 5. září 1811.) Když přečetl ódu »Na Trosky«, vynáší o jejím původci tento úsudek: »Vaše óda na Trosky opět mi dosvědčuje, že jste mne daleko předhonil a jistě — první Čech jste.« Poznav jeho překlad »Půtka s ještěrem« praví: »Vaše Půtka s ještěrem jest opět důkazem, že k větším věcem zrozen jste.« (List z 2. srp. 1813.) Později když Marek pokusil se mu zavděčiti se básní, psanou »indickým rozměrem« (U hrobu mateře), byl nad ní Jungmann u vytržení. Chvála tato plynula z toho, že Jungmannovi zdálo se jeho mínění o prosodii tímto pokusem býti stkvěle potvrzeno.

Nejtrefnější úsudek Jungmannův o Markovi zdá se mi ten, který pronesl mu již v listě z 29. prosince 1810: »Psal jsem onehdy Karafiátovi, že ve Vás vzniká Čech, jakého posud mezi námi nebylo. Ať řeknu v pravdě, Puchmír mohl býti nejvýbornější, ale co farářem a děkanem jest, zdá se býti jeden z mnohých. Nejedlý a Hněvkovský jsou naprosto právníci. Vojtěch Nejedlý jest nejpilnější, ale silnější u něho obraznost než předložení a rozum chladný. U Vás všecko v míře

své a bylo by tisíckráte škoda, kdybyste měli ustati.« Jungmann tu Marka jako básníka klade vedle Puchmajera. A vedle Puchmajera — který i kromě básnické činnosti znamenal u nás velmi mnoho — a ovšem vedle Jungmanna samého je místo Markovo na českém Parnasse v letech desátých. Některými stránkami oba předstihuje, jinými jich nedosahuje. Zejména vážným pojímáním poesie jako umění a jako hlasatelky nejživějších idejí tehdejších vyniká Marek. V úsudcích Jungmannových nesmíme zapomenouti zvláště na jeden moment při posuzování činnosti Markovy: na stránku jazykovou. Ta při něm padala silně na váhu.

Na počátku let dvacátých Marek u nás byl poměrně nejvíce ceněn. Slávu jeho brzy zvýšilo vydání první české knihy filosofické. Jak známou byl osobností, o tom svědčí tento příklad: V Čechoslavu na r. 1820, str. 88. je na konci charada od F. B. Tomsy, jež zní:

Čecha-li, udatnost či je, se ptáš,
první, dozajista za odpověď máš.
Potom skrať východ. I druhé jest čteno
slovutných hrdinů výtečné jméno.
Velebné celé, jak rosa květiny,
uvadlé v spanilé mění dědiny,
sperleným mokem když vlaží;
srdce tak svěřených vzdělává v ctnosti,
k pramenu uvádí božských milostí;
krajany písmem svým blaží.«

V dalším čísle vyložena tato charada: **Marek.**

* * *

Markova poesie a činnost však brzy nabyla vlivu na vývoj české literatury vůbec.

Rozebral jsem výše jeho podnět v tvoření české mluvy básnické. Ale též ideově Marek našel následovatele. V mnohém ohledu byl přímo předchůdcem Kollárovým.*)

Kollár od Marka dostával popud, ovšem že v mnohém zase dával podnět Markovi. Ukázal jsem na svém místě na vliv, jaký měla oboje poslání Markova na Kollárův Předzpěv; připomněl jsem, jak od Marka Kollár učil se rozhojňovati zásobu mluvy básnické. S Kollárem Marek má též tu podobu, že má jako onen veliké vědomosti o věcech slovanských bez hlubšího vědeckého proniknutí, bez určité vědecké idey.

S Markem Kollár má též ze všech svých předchůdců největší příbuznost v hlásání ideje vlastenecké a slovanské. Kollár mu také pro svůj směr v poesii přirostl obzvláště k srdci. Jungmann zasílá mu Kollárovy básně ještě v rukopise ku přečtení (na př. list Jungmannův Markovi ze 6. června 1819), hned posílá mu jeho vyšlé knihy, sděluje s ním každou zprávu, kterou dostává od svého přítele v Pešti, ba i dopisy Kollárovy posílá ku přečtení (zmínka o tom na př. v listě Jungmannově z 19. dub. 1832).

Kollár bohužel nepamatoval na Marka stejnou měrou; alespoň nedopřál tomuto nejslovanštějšímu ze všech Slovanů přiměřeného místa ve svém slovanském nebi. To nesl trpce obzvláště Jungmann a také to Kollárovi jemně vytkl (list z 1. září 1832): »Zvláště bych rád byl viděl, aby Marek (logiky naší původce

*) Opravuji tímto nesprávné své tvrzení v uvedeném již článku, c. m., str. 146., že Marek neměl na Kollára vlivu.

a jinak výborný Slovan) nebyl propadl a rád bych mu své místo v nebi Vašem postoupil.«

Snad teprve po tomto připomenutí Kollár přimyká se též osobně k Markovi blíže. Hned rok po tom nadchl ho Markův vroucí článek »Slovan« tak, že jej proměnil na verše pod názvem »Slavjan. Podle prostomluvy p. Ant. Marka« (vyšel ve vydání z r. 1845). Ač Kollár drží se v tomto přebásnění věrně originálu, přece sílu slov Markových setřel a poesií ji nenahrazuje. Markovi Kollár zavděčil se i svými jazykozpytnými spisy — jeho neobmezená láska k Slovanstvu přijímala bez kritiky názory Kollárovy za pravé. Marek také neopominul své uspokojení a radost původci jejich vyjádřiti. Při jedné takové příležitosti odpovídá mu Kollár (v listě z 23. květ. 1843): »Že Vám můj Cestopis jakovou takovou potěchu způsobil, toť jest má nejsladší odplata. Nebo napsal-li náš Šafařík, jak říká ve Předmluvě své, Starožitnosti jen pro Palackého a Pogodina, tak se mně vidí, jakobych já opět všeho jen pro Vás psal . . .« Myslím, že těmi slovy Kollár chtěl pověděti více nežli přátelský kompliment. Znaliť ho všichni čeští spisovatelé jako nadšeného Slovana a hlavně jako ctitele Rusů a jazyka jejich. Čelakovský na př. dopisuje si s ním buď rusky nebo píše mu listy cyrilicí.

* * *

Zvláště vřele vzpomíná Marka jako svého učitele ve vlastenectví a lásce k Slovanstvu mladistvý básník Václ. Štulc. Nadchl se zejména jeho duchem a jeho osobou po své návštěvě v Libuni, kam za ním připutoval,

aby horlivého Slovana poznal z blízka. Při něm prý Marek sám též »načitě okřál«. (List Markův Jungmannovi z 8. dubna 1834.) V. Štulc projevil mu nadšeně svou oddanost v listě z 10. pros. 1834: ». . . Jsemť zajisté, jakož i každý z nás tímto vyšším citem zavázán mužům, kteříž pohaslý na ohnisku národnosti naší neunavnou péčí svou vzkřísili a roznítili oheň, duše i srdce naše nyní zahřívající a životem naplňující. — Odpusťte mi vroucí vyznání, že cit ten, v němž štěstí, útěchu, posilu duch strápený nehodami nabývá, nejdříve ze spisů Vašnostiných ve mě přešel a srdce mé rozehřál; že mužům strážcům vytrvalým dohasínající národnosti a vzkřisitelům jejím i slovy i skutky, i my potomci blaženější vděčností nejvroucnější povinnými býti se vyznáváme . . .«

Veřejně V. Štulc věnoval vřelou vzpomínku Markovi ve svých Pomněnkách na cestách života (z r. 1845), při básni »Trosky«, kde nazývá jej »věštcem Slaviiným«. *)

---

*) Celá báseň zní:

»Kdo to tam se štítu skály
ohnivý v dol pouští zrak;
měře šíř i hvězdnou dáli,
duchem vniká nad oblak?

Až vy Trosky! vyť ho znáte,
Skálo i ty Libuni!
Onť vám hlásá slovo svaté,
onť jest vaše výsluní.

Když has' národ a vlast mřela,
v něm prorocká duše vřela;
křísil, věštec Slaviin,
bratry své kněz Antonín.

V zadu v poznámce je k této básni vysvětlení: »Libuň,

Mladší pokolení na Marka jako básníka zapomínala již od let čtyřicátých, Marka vlastence a Slovana znala spíše jen z tradice; jen Marek jako spisovatel vědeckých spisů filosofických byl u nich v dobrém povědomí. Skromnost povahy a malá ctižádost literární Markovi na př nedovolovala, aby se postaral o sbírku svých básní a drobných spisů, ač ho k tomu Jungmann, o jeho literární jméno dbalejší, neustával vybízeti (na př. již v listě z 29. pros. 1814; později ze 16. břez. 1832 a často počátkem let čtyřicátých). Konečně dal sám spisy tyto sebrati a přichystal je k tisku; Marek měl je jen něčím ještě doplniti; ale sám vymlouvá to neustále usilujícímu příteli (na př. v listě z 25. září 1841). Na vydání sebraných jeho spisů nedošlo.

Pěkně charakterisuje skromnost Markovu odpověď, kterou dal svému neunavnému povzbuzovateli, když jej přiměl, aby se dal u pražského malíře Machka vyobraziti (list Jungmannovi z 5. června 1841): »Kdo tak málem přispěl souvěkým jako tento vyobrazenec, ten by neměl obrazem svým šáliti potomných, jakoby byl věk svůj na ramenách svých schopností poponesl, a jenom přátelství, které nazvalo se ctitelem, může poněkud ospravedlniti vyobrazení toto; u každého jiného musí projíti všecka přísnost soudu spravedlivého.«

Touto svou skromností Marek ublížil svému jménu literárnímu nejvíce. Poněvadž nebylo souborného vydání jeho spisů, pozdější generace nemohly sledovat literární činnost Markovu po starších časopisech a pu-

farní vesnice v milé dolině, kdež vysoce důstojný p. Antonín Marek, jeden z nejprvnějších pěstitelů Slovanské národnosti, děkanem jest.«

blikacích. Malý úsek této činnosti přinášely různé anthologie z české literatury (nejvíce poměrně zastoupen byl Marek svými básněmi v Jungmannově Slovesnosti, v Čelakovského Malém výboru a v Jirečkově Anthologii). To ovšem nijak nestačovalo, aby si čtenářstvo o Markovi jako spisovateli mohlo utvořit náležitý pojem. V křivdě, které se Marek sám na sobě dopustil, pokračujeme i my: posud nemáme souborného vydání básní a drobných článků Markových.

* * *

Bylo málo těch, kteří celé duši Markově přinášeli právé pochopení i v těchto pozdějších dobách.

Nemohu svůj spisek lépe ukončiti, nežli krásnými slovy, která o něm napsal hned po jeho smrti **Jan Neruda**.

Ve feuilletonu Národních Listů (v neděli dne 18. února 1877) v den pohřbu Markova čteme o něm tklivou a významnou pohrobní vzpomínku, jak ji jen péro Nerudovo dovedlo podati. Vane z ní cit, pochopení a ocenění, jakého se nikde Markovi nedostalo. Proto je podáváme čtenáři.

»Spící a mrtví jsou jen obrazy«
Shakespeare.

»Ano, obrazem je nám mrtvola vznešeného toho kmeta! Ba celou řadou obrazů, celé cyklodrama. Umíme pohlížet na obraz ten? Rozumíme velké jeho základní myšlence, bohatému skupení, světelné jeho poesii? Řekněm: žil 92 léta. Cítíme, že to dlouhý čas, avšak jsme sobě toho vědomi, jak že dlouhý? Musíme pohlédnout na obrovské mílníky světové hi-

storie, na dlouhé odstavce vlastního národního našeho života, abychom porozuměli, co že se zrcadlilo vše v životě Antonína Marka .....

Marek byl poslední z těch, kteří nám plně znázorňovali znovuzrození českého národa — to znovuzrození divuplné, krásné, ba překrásné, protože vzešlé z myšlenkového roznětu, z ducha. Representantů důstojných doby té přežilo rok 1848 dosti mnoho. Avšak v letech padesátých padlo veliké umírání do jich řad, lámali se, jak když dech boží zalehne do ceder Libanonu, a chvějíce se, šeptali jsme slova Izaiášova: »Smrt jako lvice drtí všecky kosti mé.« Tenkrát sobě přečasto každý vzpomínal na cedru libuňskou, starší a vyšší všech — cedra stála.

Uplynuly ještě dvě decenie a nyní se odhodlal stařec usídlit se tam, kde v harmonický rozkvět přišlo vše, po čem kdy jeho vlastenecky nadšená duše práhla, kde již vidět i zralé ovoce snahy stoleté — přišel k matičce Praze. Položil hlavu svou na její prsa a skonal.

Jedenkráte jsem se v životě sešel s Markem. Seděl jsem po dvě hodiny naproti němu v železničním kupé, hleděl na jeho hlavu, jež byla čerstvě padlý sníh, do jeho očí, modrých jako dvě upřímné pomněnky, na jeho světlý, zrcadlně jasný obličej, a porozuměl jsem té čisté lásce a vytrvalému nadšení, jež vedlo české heroy našeho věku. Chtěl bych vidět srdce Markovo! Myslím si je jasné jako rubín, probíhané žilkami samorostlého, ryzího zlata. Kolikrát as zabušilo hlasně v radosti jásavé, kolikrát as zmíralo tesknotou nevýslovnou! Vlastenecké srdce radostně se šíří

při každém, při sebo menším pokroku národním, při každém novém krásném zjevu českého ducha — a Marek sledoval ty zjevy právě v době nejideálnější a přes několik generac; vlastenecké srdce ze zachví při každé ráně, zasazené národu — a my známe, mnoho-li ran musí český národ ztrpět rok co rok ...

Nechci zde mluvit o zásluhách Markových. Patriarcha Jungmann pohlížel k němu zaníceně co k nejlepšímu pomocníku svému, co k nejčestnějšímu sloupu národa. A —

> kdo zadost činil předním mužům doby své,
> ten žil již pro vše věky.

Mladistvé působení Markovo padlo v dobu nejmladistvějšího literárního působení našeho. Tenkrát cítěno, že národ literaturu mít musí, a mladí nadšenci sobě tedy rozdílné obory literární vzájemně přidělovali zrovna co úkol. Někdy netázáno se v oboru vědeckém ani po úplně dostačujícím odborném povolání, a kdo převzal úkol, nepochyboval o své způsobilosti: cítilť velkou vůli svou a často vskutku byla vůle ta vítězna. A v písemnictví krásném pohybovala se ponejvíc přísně v těch kolejích myšlénkových, které byly převedeny k nám odjinud; teprv mnohem později, když první obtíže byly překonány, mohl poesii naši ostínit genius původnosti a rázu osobního. Marek co literát byl mezi prvními, kteří klestili cestu pralesem. Vědě i poesii připravoval **českou** půdu. Ke školství hleděl co k jedině spásonosnému momentu národnímu s pílí neunavnou, a čím byl Marek co učitel, o tom před dvěma lety obšírně promluvil spis zvláště vyšlý.*)

*) Míněn spis Zelinkův, výše uvedený.

A Marek co kněz byl z těch kněží, kteří u nás skorem již vymřeli. Na české literatuře předbřeznové věru nikdo nespozoroval, že na ní pracuje tolik kněží. Národní kněží naši byli především Čechy, Praha jim byla stokrát víc než Řím, a ku svatováclavské koruně hleděli s nepoměrně větším nadšením než ku papežově tiaře.

Ale Marek byl již příliš stár, než aby byl při posledních roztržkách v národě mohl být jakkoli stržen do víru. Jeho památka stojí nad stranami, a žádná se nemůže tu k ní připnout osobní či strannická reklama, jak již jinde učinila a připínala se k památce našich mužů největších.

Markova smrt nás upomíná na jeho celý život, a ten zas na věk nejčistších národních snah. Nejsme více tak čisti, zakořenil se mezi námi hřích. »Vstaň z mrtvých!« volá starozákonní prorok ku svému lidu, a míní tím: vstaň z hříchů! A mrtvola kmetova volá dnes k nám: „*Vstaňte z mrtvých!*“

Oprava hrubších omylů.

Str. 13. (v nadpise) m. gymnasijní *čti*: gymnasijní.
» 16. řádek 4. m. tamnější *čti*: tamější.
» 16. » 6. (z dola) m. bývali určeny *čti*: bývaly.
» 17. « 8. (z dola) liberární *čti*: liberální.
» 23, » 11. m. důvůrný *čti*: důvěrný.
» 26. » 13. m. umdlávajícího malomyslné *čti*: umdlévajícího malomyslně.
» 31. » 8. (z dola) m. vyučovaní *čti*: vyučování.
» 34. v poznámce m. prostrannějši *čti*: prostrannější.
» 39. řádek 8. (z dola) m. z dubnu *čti*: z dubna.
« 40. » 8. m. vyplňovaři *čti*: vyplňovati.
» 46. » 12. m. rusofilem *čti*: Rusofilem, (tolikéž na str. 47. ř. 5. z dola v textu.
» 46. » 2. (z dola) m. R. 1822 *čti*: 1825.
» 57. » 8. za vedlejší větou »které se neštítily ani psaní) otvírati« doplň větu: »choulostivější věci museli psáti cyrilikou, úřadům neznámou«.
» 59. » 6. (z dola) m. poutala *čti*: poutalo.
» 74. » 4. m. pamatovali *čti*: pamatují.
» 75. » 7. m. neopomenul *čti*: neopominul (tolikéž na str. 98. ř. 13.)
» 82. » 5. m. ukazovala *čti*: ukazovaly.
» 94. (v poznámce) m. str. 11—10 *čti*: 14.
» 107. řádek 4. (z dola) m. nepřežitelném *čti*: nepřemožitelném.
» 107. » 1. (z dola) m. na kolbiště *čti*: kolbišti.
» 110. » 15. m. při druhému *čti*: druhém.
» 115. » 1. m. ji *čti*: je.
» 130. » 10. (z dola) m. zde šlo *čti*: kde.
» 151. » 13. m. řvoucí *čti*: řvaní.
» 158. » 2. (v pozn.) m. Králodvorský *čti*: Královédvorský.
» 161. » 6. » m. jsme se vzdáti *čti*: jme se.
» 224. » 1. (z dola v textu) m. velkoměstkými *čti*: velkoměstskými.

Některé nápadnější chyby tiskové — bohužel dosti četné — zejména v interpunkci, podávají se samy sebou. Konečně ukazuji na chybnou úpravu tiskařskou v Úvodě na str. 6. a 7. Nemá býti přerušení souvislého textu.

OBSAH.

II. část. Markův význam v literatuře české.